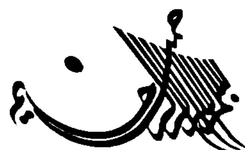
زنجیرەی بابەتە هەنوكەییەكان

ئەڵقەی پێنجەم

عەلی باپیر

سیاسەتی ئیسلامی و چەند ڕوونكردنەوەیەك

سیاسەتی ئیسلامی

و

چەند ڕوونکردنەوەیەک

سیاسەتی ئیسلامی

و

چەند ڕوونکردنەوەیەك

عەلی باپیر

بو بلاوكردنەوەو راگەیاندن

ناوی کتێـــــب: سیاسـەتی ئیسـلامیـی و چەنـد ڕوونکردنەوەیەک
نـوســـــــەر: عـــەلی باپـــیر
بـــڵاوکردنەوەی: نوسـینگەی تەفســـیر بۆ بڵاوکردنەوەو راگەیاندن هـــەولێـــر
خـــــــە ت: نەوزاد کـــۆیی
بـــــــەرگ : أمیـــن مخـــلص
نۆرە و ساڵی چاپ: یەکەم ١٤٢٨ک - ٢٠٠٧ز
تـــــــیراژ: ٣٠٠٠ دانە

لە کتێبخانەی گشتی هەولێر ژمارەی سپاردنی (٩٧) ی ساڵی ٢٠٠٧ دراوەتێ

تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە و راگەیاندن
هەولێر- شەقامی دادگا - ژێر لوتێلی شیرین پالاس
ت : ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٢٠٩٠٨- ٢٥١٨١٣٨
مۆبایل : ٠٧٥٠ ٤٦٠ ٥١ ٢٢ - ٠٧٧٠ ١٣٨ ٧٢ ٩١
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿...أَأَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ؟! مَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِهِ إِلاَّ أَسْمَاء سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَآؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلّهِ أَمَرَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ (يوسف-٣٩، ٤٠)

واتە:

﴿.. ئایا چەند پەروەردگارێکی پەرتەوازە چاکترن یاخود خوای تاکی مل پێکەچکەر؟! بێگومان ئێوە جگە لە هەندێك ناو کە خۆتان و باب و باپیرانتان ناوتان ناون و خوا هیچ بەڵگەی لەسەر نەناردوونەخوارێ، چیدیکەناپەرستن. حوکمڕانیی تەنیا هی خوایە، فەرمانی کردوە کە جگە لەوی نەپەرستن، ئائەوەیە ئاینی راست بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن.﴾

پێشـــكەش بێ؛

بەوانەی کە بەهۆی چاك تێگەیشتنی قورئانەوە دەزانـن کـە ئیـسلام وەك چۆن هیدایەتە بۆ ئینـسان بەرنامەیـەکی رێکخەریـشە بـۆ ژیـان و گوزەران، وە دڵنیان کە ئیسلام بـەبێ دەسـەڵات و قـەوارەی سیاسـی وەك پێویست بەرێوەنابرێ و لە پێناوی باڵادەست کردنیـدا درێغـی ناکـەن لـە هەرچی پێیان بکرێ.

پێشـــەکی:

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام علـى رسـول الله محمـد المبعـوث رحمة للعالمين واله أجمعين مـن الـصحب والقرابـة والازواج والتـابعين لهـم بأحسان الى يوم الدين.

خوێنەری بەڕێز:

ئەم نامیلکەیەی بەردەستت لە دوو بەش پێکهاتوە:

بەشی یەکەم حەوت کورتەباسی جۆراوجۆرە کە لە سوورِگەی شەریعەت و سیاسەتدا دەسوورِێنەوەو لەم رۆژانەدا نوسیمن کە باسوخواسـی دەسـتوور پرِۆژەی دەستووری کوردستان گەرم و گورِە.

بەشی دووەمیش بریتیـە لـە وتارێـك کـە رۆژی (٢٠/٨/٢٠٠٥) لـە ئێوارە کۆرێکدا لە شارۆچکەی دەربەندیخان لە هۆڵی ئەحمەدموختار بەگ دراوەو پاش هێنرانە سەر کاغەزی[1] و چاو پێداگێرِانەوەی خۆم بـەوجۆرەی لێهاتوە کە دەیبینن. هیوا داریشم ئەم نامیلکەیە کەلێنێکی باش بگرێ،

---

(١) لە لایەن برای بەرێزو خۆشەویستمەوە کاك (مەلا بیلال قەڵادزەیی)یەوە خوا بە چاکترین شێوە پاداشتی بداتەوە.

شایانی باسیشە کە (محمد) ی کورِم هەڵساوە بە تایپ کردنی ئەم نامیلکەیـە بە هەردوو بەشەکەیەوە خوا صالح و سەلامەتی بکات.

هەتا خوا یاربێ دەرفەتی لێکۆڵینەوەیەکی خەست و خۆڵم لە بارەی حوکم و سیاسەتەوە لە ئیسلامدا بۆ دەرەخسێ لە کتێبێکی سـەربەخۆدا. خـواش بەکەرەم و لوتفی بێسنووری خۆی هیدایەتی چاکترمان بدات کە هەرچـی دەیڵـێین و دەیکـەین سـاغی و ڕاسـتی (الإخـلاص والإصـابة)ی زیـاتری تێدابێت و لە خلتەوخاڵ و هەڵەوپەڵە دووربێت.

سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام على المرسلين
والحمدلله رب العالمين.

١٤٢٧/١٠/١١
٢٠٠٦/١١/٢
هەولێر

بەشی یەکـــەم:

حــەوت كورتە بـاس دەربـارەی
پەیوەندی نێوان شـــەریعەت و ســیاســەت

رێ خۆشکردن

خوێنەری سەنگین!

ئەم بەشی یەکەمە ئەم حەوت بابەتەی گرتوونەخۆی:

١- نەگونجانی لەیەك دابڕانی شەریعەت و سیاسەت.
٢- بناغەی بیرۆکەی لەیەك دابڕینی شەریعەت و سیاسەت لەلایەن عەلمانییەکانی نێو جیهانی ئیسلامییەوە بریتیە لە: قیاس کردنی ئیسلام لەسەر نەصرانیەت.
٣- دیاری نەکردنی چۆنیەتی و میکانیزمی وردی دەوڵەتداری و حوکمڕانیی لە ئیسلامدا حیکمەتی گەورەی تێدایە.
٤- پابەندبوونی حکومەت بەشەریعەتەوە سەرناکێشێ بۆ وشکی(جمود) چونکە ئەسڵ لە مامەڵەکان (المعملات)دا ڕەوایی و دەست کراوەییە.
٥- دەستوور و یاسای دەوڵەتێکی مسوڵمان پێویستە تاکە سەرچاوەی شەریعەت بێ.
٦- چوار تایبەتمەندی گرنگی ئیسلام لەبواری حوکم و سیاسەتدا.
٧- ڕوونکردنەوەی ڕاستییەك و ڕاستکردنەوەی هەڵەیەك.

ئێستاش تۆو ئەو شەش کورتە باسە یەك لەدوای یەك:

(١) نەگونجانی لەیەك دابڕانی شـەریعەت و سـیاسـەت

خوێنـــەری بەڕێز!

دەتوانین زۆر جۆرە بەڵگان لەسەر سەلماندنی ئەو ڕاستییە بێنینـەوە کـە لە ڕاستیدا بۆ هەرکەسێك بە ئەلف بێی ئیسلام ئاشنابێت و شتێك لـە سەرەتایەکانی قورئان و سـوننەت بزانـێ ئـەو مەسـەلەیەی لا شـتێکی ئاشکراو بەڵگە نەویستە، جا ئێمە لێرەدا بە کورتی ئاماژە بە چوار جـۆر لەو بەڵگانە دەکەین و شایانی باسیشە کە ئێمە لە کتێبـی: (ئیسلام و مـــسوڵمانەتیی و کـــاری ئیـــسلامیی لـــەژێر ڕۆشـــنایی قورئـــان و سوننەتدا)دا تا ڕاددەیەکی باش ئەو بابەتـەمان توێژیوەتـەو لـەزۆر لاوە تیشکمان خستۆتە سـەری، چـونکە بـە داخـەوە ئـەو مەسـەلەیەش وەك گەلێك بابەتی دیکەی گرنگی ئیسلام و مسوڵمانەتیی ژمارەیـەکی زۆری مـــسوڵمانان تێیـــدا دووچـــاری چەواشـــە بـــوون بـــوون و تـــەوژمی سیکۆلاریزمیش سـوودێکی خراپـی لـەو بێئاگـایی و چەواشـە کرانـەی مـسوڵمانان بینیـوە و لـەو درزەوە لێیـان هاتۆتـە ژووریٚ و زەفـەری بـە ژمارەیەکیان بردوە!

چونکە بێگومـان هـەرکات مـسوڵمانان بـە هەڵـە واتێگەیـشتن کـە دینەکەیان وەك دینی مەسیحی گۆڕراو حەقی بەسەر حوکم و سیاسـەتەوە نیەو دەڵێ: ئەوەی هی قەیسەرە بـۆ قەیـسەری لـێ گەڕێ و ئـەوەی هـی

خواشە بۆ خوا ((دع مـا لقیـصر لقیـصر ومـا لله لله)) ئـەوە مەیـدانی مـشوورخواردن لـە کۆمـەڵگا لـە بوارەکـانی سیاسـەت و ئـابووری و کۆمەڵایەتی و جەنگ و ئاشتیدا چۆڵ دەکەن و ئەو کاتەش خەڵك و وڵات بـە دەسـت دنیـا خـۆرە خوانەناسـەکان و طـاغووتـە خۆسـەپێن و خۆشگوزەرانەکانەوە گیرەخۆن و پەندی: (بەزی بە کتکی دەسـپێرن)یـان بەسەردا دەچەسپێ!

ئێستاش بابێینە سەر باسـی ئـەو چـوار جـۆرە بەڵگانـەی ئاماژەمـان پێیاندا:

١- دەقەکانی قورئان و سوننەت:

لە دەقەکانی قورئان و سوننەتدا تێکهەڵکێشی شەریعەت و سیاسـەت شتێکی یەکجار ڕوونەو دەتوانین لەو بارەوە چەندان ئایەت و فەرمووده بە نموونە بێنینەوە، کە ئەمانە هەندێکیانن:

١- ﴿ إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللّهُ وَلاَ تَكُن لِّلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا﴾ (النساء -١٠٥)

واتە: ئێمە کتێبمان بە حەقەوە بۆ تۆ ناردۆتە خوارێ تاکو بەو جـۆرەی کە خوا پیشانی داوی دادوەریی لە نێوان خەڵکی دا بکەی وە مشتومڕ لەسەر ناپاکان مەکە!

٢- ﴿ إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلّهِ أَمَرَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَـرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ (یوسف -٤٠)

واتە: حوکم تەنیا هی خوایە فەرمانی کردوە کـە جگـە لـەوی هـیچ کەس و هیچ شتێك نەپەرستن، ئا ئەوەیە دینی ڕاسـت بـەڵام زۆربـەی خەڵکی نازانن.

٣- ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلاَتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ وَاللّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (التوبة -١٠٣)

واتە: لە ماڵ و سامانیان —ئەی موحەممـەد- زەکاتێـك وەربگـرە کـە بەهۆیەوە پاکیان بکەیەوە و تەزکیەیان بکەی، وە دووعایان بـۆ بکـە چونکە دووعای تۆ مایەی ئارامییە بۆیان، وە خوا بیسەرو زانایە.

٤-﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ...﴾ (الأنفال -٦٥)

واتە: ئەی پێغەمبەر ئیمانداران هانبدە بۆ جەنگ...

وەك دەبینین لەم چوار ئایەتەی سـەرەوەدا خـوای بـەرزو مـەزن چـوار ڕاستی دەخاتە ڕوو:

یەکەم: خوا کتێبی خۆی بەهەق ناردۆتە خوارێ و پێویستیـشە دادوەریـی لەنێو خەڵکی دا بە پێی شەریعەتی ڕانوێنراوی خوا بکرێ.

دووەم: بێجگە لە خوا عز وجـل هیـچکەس مـافی ئـەوەی نیـە حـوکم و بەرنامە دانانی بەدەست بـێ، وەك چـۆن دروسـت نیـە غـەیری خـوا بپەرسترێ.

سـێیەم: پێویـستە زەکـاتی مـاڵی مـسوڵمانان لـە لایـەن دەسـەڵاتی شەرعییەوە کۆ بکرێتەوە.

چوارەم: لەسەر دەسەڵاتی شـەرعیی مـسوڵمانان پێویـستە سەرپەرشـتی جەنگ و جیهاد بكات.

پێغەمبەری خواش ﷺ لەو بارەوە فەرمایشتی زۆرن، بۆ نموونە:

١- (كانت بني إسرائيل تسوسهم الأنبياء كلما هلك نَبِـيٌّ خلفه نَبِـيٌّ وانّه لا نَبِـيَّ بعدي وستكون خُلَفاءُ فيكثرون...) رواه البخاري.

٢- (من أطاعني فقد أطاع الله ومن عصاني فقد عصى الله، ومن أطاع الأمير فقد أطاعني ومن عصى الأمير فقد عصاني) متفق عليه.

٣- (إذا خرج ثلاثة في سفر فليؤمِّروا أحدهم) رواه أبوداود.

٤- (على المرء المسلم السمع والطاعة فيما أحب وكَرِهَ إلاّ أن يؤمر بمعصية، فإذا أمر بمعصية فلا سمع ولا طاعة) رواه البخاري.

وەك دەبینین لەم چوار فەرمایشتەش دا پێغەمبەری خوا ﷺ چەند ڕاستییەك لە بواری حوكم و سیاسەت دا ڕادەگەیەنێ:

یەكەم: گەلی بەنی ئیسرائیل پێغەمبـەران (علـيهم الـسلام) كاروبـاری سیاسیی و حوكمڕانی یانیـان بـە ئەسـتۆوە گرتبـوو سەرپەرشـتییان دەكردن، بـەڵام لـە دوای موحەممـەد ﷺ هـیچ پێغەمبـەر نایـەن و جێنشینەكانی كاروباری حوكم و سیاسەت ڕادەپەڕێنن.

دووەم: گوێڕایـەڵی مـسوڵمانان بـۆ پێغەمبـەر ﷺ و كاربەدەسـتانیان فەرمانبەرییە بۆ خوا (عزّو جل)، بە پێچەوانەشەوە سەرپێچی یان بۆ پێغەمبەرو مشوورخۆرانیان بە سەرپێچی خوا سبحانە وتعالى دادەنرێ.

سێیەم: دروست نیە تەنانەت سێ مــسولْمان ئەگــەر لــە ســەفەریش بــن بەرپرس و براگەورەیەکیان نەبێ!

چوارەم: ئینسانی مسولْمان لەسەری پێویستە لــە کــاتی پێخۆشــبوون و پێناخۆشبووندا فەرمانبەریی براگــەورەی خــۆی بکــات، مــادام ئــەو فەرمـان و ئاراستەیە سەرپێچی و ناشەرعیی نەبێ.

پێشم وایە هەرکەسێك سەرنجی ئەم هەشــت دەقــەی قورئــان و ســوننەت بدات –کە تەنیا چەند نموونەیەکی کەمن- زۆرباش دلْنیا دەبــێ کــە بە هیچ رەنگێك ناگونجێ حــوکم و سیاســەت و سەرپەرشــتی کردنــی گەل و ولاّت لە شەریعەتی خوا دابرنرێ و لە یەك بترازێنرێن لــە نێــو کۆمــەلْگاو خەلْکێکــدا کــە دەیانــەوێ بــە مــسولْمانەتی بــژین و شەریعەت سایەو سێبەریان بێ!

٢- سروشــتی ئیســلام:

بەلْێ بەرێزان!

سروشتی ئیسلامیش بەلْگەیەکی دیکەیە لەسەر نــەگونجانی لــە یــەك ترازانی (دین)و (ژین) یان (شەریعەت)و (سیاسەت)، چونکە:

یەکەم: ئیسلام بۆ حوکمرانیی و بالاّدەستی هاتوەو بۆ رێکخستنی ژیــان و گــوزەرانی خــەلْك و ئاراســتەکردنیان هــاتوەو، دیــارە ئــەوەش بــەبێ هــەبوونی کیــان و دەولْــەت و بەدەســتەوە گرتنــی جلْــەوی حــوکم و سیاسەت مەیسەر نابێ!

بەڵگەش لەسەر ئەوە کە ئیسلام بۆ ئەوە هاتوە حوکمڕانیی پێ بکرێ و زاڵ و باڵادەست دەبێ زۆرن، بۆ نموونە: ﴿هُوالّذي أرْسَلَ رَسولهُ بِالهُدى ودِينِ الحَقِ لِيُظْهِرَهُ عَلى الدينِ كُلهِ﴾(الفتح -٢٨،التوبة -٣٣، الصف-٥)

واتە: خوا ئەو کەسەیە کە پێغەمبەری خۆی بە ڕێنمایی و بەرنامەی ڕاستەوە ڕەوانە کردوە تاکو باڵادەستیی بکات بەسەر تێکڕای بەرنامەکاندا..

دووەم: ئیسلام بۆ چەسپاندنی دادگەریی و لابردنی ستەم و زۆر هاتوە و، دیارە ئەوەش بەبێ قەوارەی سیاسیی و دەسەڵات نالوێ، بەڵگەش لەسەر ئەوە کە ئیسلام بۆ چەسپاندنی داد (عدل) و لابردنی ستەم (ظلم) هاتوە زۆرن، بۆ نموونە:

﴿إن اللهَ يأمُرُ بالعَدلِ والأحسان وإيتاءِ ذِي القُربى وَيَنهى عَنِ الفَحْشاءِ والمُنكرِ والبَغي يَعِظُكُم لَعلّكُم تَذَكّرون﴾ (النحل -٩٠)

واتە: بێگومان خوا فەرمان بە دادگەریی و چاکەکاریی و ماڵ و سامان پێدان بە خزمان دەکات، وە ڕێگریی دەکات لە سنوورشکاندنو تاوانو ستەم و دەستدرێژیی، ئامۆژگاریتان دەکات بەڵکو پەند وەربگرن!

سێیەم: ئیسلام لەسەر مسوڵمانانی پێویست کردوە کە فەرمان بە چاکە بکەن و ڕێگریی لە خراپە بکەن، بەڵکو لەسەری پێویست کردوون کە هەرچی چاکەیە لە هەموو بوارەکانی ژیان و گوزەرانی تاکیی و خێزانیی و کۆمەڵایەتی یاندا، بیچەسپێنن و هەرچی خراپەشە

ڕیشەکێشی بکەن و نەیهێڵن، وەك دەفـەرموێ: ﴿والمؤمنُـونَ والمؤمِنـاتِ بَعْضُهُم أوْلياءُ بَعضٍ يَأمرونَ بِالمَعْروفِ وَيَنْهَونَ عَنِ المُنكَرِ...﴾ (التوبة -٧١) واتە: وە پیاوان و ئافرەتانی بـڕوادار هەنـدێکیان دۆسـت و پـشتیوانی هەندێکیانن فەرمان بە چاکە دەکەن و قەدەغەی خراپە دەکەن..

دەجا هیچ گومانیش لەوەدا نیە کە بەبێ هەبوونی دەسەڵات و قـەوارەی سیاسیی پرۆسەی چەسپاندنی چاکەو بنبڕکردنی خراپە جێبەجێ نابێ و وەك پێویست سەرناگرێ.

چوارەم: ئیسلام فـەرمان بـە مـسوڵمانان دەکـات کـە سـزا (عقوبـە)ی تاوانەکانی:

١- خەڵك بە ناهەق کوشتن، کە: کوشتنەوەیە.

٢- ڕێگریی و جەردەیی، کە: کوشتن و هەڵواسین، یان کوشتن، یان دەست و پێی ڕاست و چەپ بڕین، یان دوورخستنەوەیە.

٣- داوێن پیسی، کە: سەد قەمچی یە.

٤- دزیی، کە: بڕینی دەستی ڕاستە لە مەچەکەوە.

٥- بوختان (القذف)، کە: هەشتا قەمچی یە.

٦- هاوجینس بازیی (اللواط والسِّحاق)، کە: بریتی یـە لـە ئـازاردان و دیـاریکردنی ئەنـدازەو چۆنیەتییەکەیـشی حەواڵـەی دەسـەڵاتی شەرعیی کراوە.

بەسەر تاوانباران دا بچەسپێ، وەك خوای کاربەجێ فەرموویەتی:

١ - ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى﴾ (البقرة -١٧٨)

٢- ﴿إِنَّمَا جَزَاء الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُواْ أَوْ يُصَلَّبُواْ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلافٍ أَوْ يُنفَوْاْ مِنَ الأَرْضِ...﴾ (المائدة -٣٣)

٣- ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ...﴾ (النور -٢)

٤- ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُواْ أَيْدِيَهُمَا...﴾ (المائدة -٣٨)

٥- ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاء فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً...﴾ (النور -٤)

٦- ﴿وَاللاَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُواْ عَلَيْهِنَّ أَرْبَعةً مِّنكُمْ فَإِن شَهِدُواْ فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىَ يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللّهُ لَهُنَّ سَبِيلاً، وَاللَّذَانَ يَأْتِيَانِهَا مِنكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِن تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُواْ عَنْهُمَا إِنَّ اللّهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيمًا﴾ (النساء -١٥،١٦)

دەجا شتێکی ئاشکراشە کە چەسپاندنی هەرکام لەم سزا شەرعی یانە بەسەر کەسانی تاوانباردا کە دەیانەوێ دەستدرێژیی بکەنە سەر:

ژین و ئاساییش و نامووس و سامان و ئابڕووی خەڵك ئەو فیطرەتەی کە خوا خەڵکی لەسەر سروشتاندوە، بەبێ هەبوونی کیان دەسەڵاتی سیاسیی مەیسەر نابێ!

٣- سیرە و ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ:

بەڵێ بەڵگەیەکی دیکەی تێکهەڵکێش بوونی شەریعەت و سیاسەت و دین و ژین لە ئیسلامدا بریتییە لە ژیاننامەی پێغەمبەری خوا

(محمد)ﷺ، دیارە ژیانی پڕ بەرەکەتی پێغەمبەریش هەمووی بریتی بووە لە پابەندیی بە قورئانەوەو بەندایەتی بۆ خوا کردن بـە مانـای فـراوان و گشتگیری وشەی بەندایەتی وکاتێك سەرنجی ژیانی سەروەری پێغەمبەران و گەورەترین و بەرزترین ئینسان دەدەین، دەبینین:

عەقیدە و شەریعەت و

عیبادەت و سیاسەت و

حوکم و حیکمەت و

پارێزکاریی و فیداکاریی و

مزگەوت وبازاڕ و

دنیا و دوارۆژ و

لەبەر خوا گریان و سوپا پێکەوە نان و

خەڵك تەزکییە کردن و دەوڵەتداریی کردن و

بەکورتی: دینداریی و دنیاداریی، پێکەوە گرێ داون و سەرجەم لایـەن و بوارەکانی دین و ژینی ڕەچاو کردوە و هـیچ شـتێکی بـۆ شـتێکی دیکـە فەرامۆش نەکردوە!

با سەرنجی ئەم چەند ئایەتە بە پێزەی (کلام الله) بدەین:

١- ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنبِكَ...﴾ (محمد -١٩)، ﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا...﴾ (الجاثية -١٨)

٢- ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ (الحجر -٩٩)، ﴿..فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ...﴾ (المائدة -٤٨)

٣- ﴿فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ...﴾ (النساء - ٦٥)، ﴿... وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ..﴾ (الجمعة - ٢)

٤- ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ...﴾ (الأحزاب - ١)، ﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لاَ تُكَلَّفُ إِلاَّ نَفْسَكَ...﴾ (النساء - ٨٤)

٥- ﴿.. لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ...﴾ (التوبة - ١٠٨)، ﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ...﴾ (الفرقان - ٧)

٦- ﴿فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ، وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ﴾ (الأنشراح - ٧،٨)

٧- ﴿يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ، قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ، نِصْفَهُ أَوِ انقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ، أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلا .... وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴾ (المزمل- ٨،٤،٣،٢،١)، ﴿وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ...﴾ (آل عمران - ١٢١)

٨- ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾، ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لاَنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ...﴾ (آل عمران - ١٥٩)

٩- ﴿...وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا...﴾ (القصص - ٧٧)

بـەڵێ هەرکەسـێك سـەرنجی ئـەم ئایەتانـە بـدات زۆر جـوان بـۆی دەردەکەوێ کە پێغەمبەری خوا ﷺ چۆن سەرجەم بوارەکانی دینداریی و دنیاداریی پێکەوە گرێ داون و وێکڕاو تێکڕا پێکەوەی کۆکردوونەتەوە!

٤- واقیعی مێژووی سێزدە سەدەیی دەوڵەتی ئیسلامیی:

بەڵگەیەکی دیکە نەگونجانی لەیەك دابڕانی دین و ژین یان شەریعەت و حکومەت لـە ئیـسلامدا بریتیـە لـە مێـژووی دوورو درێـژی دەوڵـەتی ئیسلامیی، چونکە دەبینین کە دەوڵەتی ئیسلامیی هـەر لـەو ڕۆژەوە کـە پێغەمبەری خوا ﷺ بناغەی دامەزراندوە لە شاری مەدینە، هەتا ساڵی (١٩٢٤) کە بەڕەسمی کۆتایی پێ هێنراو لەسەر دەستی کەمال ئەتاتۆرك هەڵوەشێنرایەوەو لە شوێنی وی دەوڵەتێکی عەلمانی ئیعلان کـرا، بەڵـێ ئەو دەوڵەت و قەوارە ئیسلامییە هەرچـەندە کـەموکوڕیی و نەخۆشـی و دەردی زۆری تێدا پەیدا بوو بوون و لە زۆر ڕووەوە لـە قورئـان و سـونەت دوورکەوتبۆوەو هەر ئەوەش زەمینەی ڕووخێنران و زەفەر پێبرانی لەلایـەن دوژمانەوە بۆ خۆش کرد، بەڵام لە هەموو ئەو مـاوە درێـژەدا کـە سـێزدە سەدە زیـاتر بـوو، وە لـە هـەموو قۆناغـەکانی ئەمـەوی و عەبباسـی و عوسمانیدا کە لادان و نەخۆشیەکان تێیاندا سـەریان هەڵـدا، مەسـەلەی لەیەك دابڕینی شەریعەت و سیاسەت یان دین و ژین، نەك هەر بە کردەوە پڕاکتیزە نەکرا، بگرە بە تیۆرییش باسێکی جیددی لێوە نەکرا!

لە سۆنگەی ئەوەوە کە تێکهەڵکێشرانی شەریعەت و حکومەت و پێکەوە پەیوەست بوون و لەیەك نەترازانیان شتێکی ڕوون و بێ چەندو چوون و مشتومڕ هەڵنەگر بووە!

ئنجا پاشانیش کە دوای ڕووخێنرانی دەوڵەتی عوسمانی بە ساڵێك (علي عبدالرّازق)ی میصری لەو بارەوە کتێبەکەی خۆی: (الأسلام وأصول الحكم)ی نووسی، هەڵوێستەکەی مایەی نیگەرانیی و ڕەخنەو گلەیی تێکڕای زانایانی ئیسلام بوو، وە سەرەنجام هەر بەو هۆیەشەوە لە ڕیزی زانایانی ئەزهەر (علماء الأزهر) وەدەرێ نرا!!

وە لەو کاتەشەوە هەتا ئێستا کتێبەکەی ناوبراو هەر ڕەخنەی لێدەگیرێ بە چاوی گوماناوییەوە تەماشای دەکرێ و کتێبی لەسەر دەنووسرێن!

(٢) بناغـەی بیـرۆکەی لەیەك دابڕینـی شـەریعەت و سیاسـەت لەلایـەن عەلمانیەکانی نێو جیهانی ئیسلامییەوە بریتیە لـە: قیاس کردنی ئیسـلام لەسـەر نەصـرانییـەت.

یەکێك بۆی هەیە بپرسێ:

باشـە مـادام دەقـەکانی قورئـان و سـوننەت و سروشـتی ئیـسلام و ژیاننامـەی پێغەمبـەری خـوا ﷺ مێـژووی سـێزدە سـەدەیی دەوڵـەتی ئیسلامیی زۆر بـەڕوون و ڕاشـکاویی ئـەوە دەگەیـەنن کـە شـەریعەت و سیاسەت دوو شتی پێکەوە پەیوەست و تێکهەڵکێشن و ناگونجـێ لەیـەك دابڕێن! ئەدی ئەو بیرۆکەیەی لەیەك جیایی دین و ژین یـان شـەریعەت و حکومەت چۆن و لە چیەوە سەرچاوەی هەڵداوەو پەیدابووە؟!

لە وەڵامدا دەڵێین:

لە ڕاستیدا ئەو بیرۆکەیە مەگەر چۆن ئەگەرنا تەنیا لەلایەن خـەڵکی عەلمانی دژ بە ئیسلام یان نەشارەزا بە ئیسلامەوە خراوەتە ڕوو، ئەمە لـە لایەك و لە لایەکی دیکەشەوە تاکە بنەمای فیکریی ئەو بیرۆکەیە بریتیە لە قیاسکردنی ئیسلام لەسەر نەصرانییەت، کە بێگومان ئەوەش شتێکی هەڵەیەو بـە زاراوی زانایـان (قیـاس مـع الفـارق)ە، چـونکە ئیـسلام و نەصرانییەت لە زۆر ڕووەوە لەیەك جیان، بۆ نموونە:

١) ئیسلام خاوەنی (قورئان)ە کە دوایین کتێبی خوایە بـۆ مرۆڤایـەتی و تاکە کتێبێکی خواشە کە بەساغ وسەلامەتی و دەستکاری نەکراویی

ماوەتەوە، بەلاّم نەصـرانییەت خـاوەنی چـوار ئینجیلـەکانی: (متتـا، مەرقیس، لۆقـا، یوحـەننا)و چـەند نامەیـەکی (بـۆلّس)و کەسـانی دیکەیـە کـە قـسەی چـەند کەسـێکن و لـە شـێوەی بەسـەرهات و ژیاننامەو شتی ئاوادان و هیچ پەیوەندییان بە وەحی خواوە نیە!

٢) ئیسلام بەرنامە (شریعة)یەکی هەیە کە پڕە لە یاساو ڕێسای جـۆراو جۆری سیاسی وئابووری وکۆمەلاّیەتی و جەنگ وئاشتی و ... هتد، بۆ ڕێکخستنی ژیان و گوزەرانی تاك و خێزان و کۆمەلّگاو دەولّەت، بەلاّم چوار[٢] بەناو ئینجیلەکانی نەصرانییەت بێجگە لە هەنـدێك بابـەت مەسەلەی رووحی وئەخلاقی چی دیکەیان تێدانیە، وەك شـەریعەت و بەرنامەی ژیان.

٣) لە ئیسلامدا مسولّمانان هەموویان وەك یەك و یەکسانن لە بەرامبەر بەڕێوەبردنی شەریعەتداو هەرچەندە ڕێزی تایبەتی لە زاناو پـسپۆڕانی شـەریعەت گـیراوە، بـەلاّم نـەکراون بـە چـین و دەزگـا(طبقـة و مؤسسة)یەکی تایبەت کە خاوەنی کۆمەلّێك تایبەتمەنـدی و ئیمتیـاز بێ، بەلاّم لە نەصرانییەتدا چینی پیاوانی ئایین (طبقة رجـال الـدین) هەیە کە پێی دەگـوترێ (ئـەکلیرۆس)و کۆمــەلّێك ئیمتیـازی جـۆراو جۆری هـەن و خۆیـان بـە نوێنـەری خـوا دادەنـێن و بـەناوی خـواوە پسوولەی لێخۆشبوون(صك الغفران)دەدەن بە گوناهکاران و ... هتد!!

(٢) چونکە خوا فەرموویەتی (ئینجیل)ێکم بۆ عیسا (علیەالسلام) ناردوە نەك چوار و زیاتریش!!

٤) ئیسلام هیچ شتێکی تێدانیە نە لە عەقیدەو نە لە شەریعەتدا کە لەگەڵ عەقڵ و زانیاریو واقیعدا ناکۆك و نەگونجاو بێت، بەڵام نەصرانییەت کۆمەڵێکی زۆر شتی پووچ و ئەفسانەییو لەگەڵ عەقڵ و واقیع و زانیاریدا دژو ناکۆکی تێدایە بۆ نموونە:

أ- خوا (سبحانەو تعالی) بە سێ زانین کە: (خوا، کوڕ، گیانی پیرۆزن)ن! وەك خوا فەرمویەتی:
﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُواْ إِنَّ اللّهَ ثَالِثُ ثَلاَثَةٍ ..﴾ (المائدة-٧٣)

ب- عیسا (علیه السلام) بە کوڕی خوا زانین، وەك خوا (عزّوجل) لە بەرپەرچدانەوەیان دا فەرموویەتی: ﴿ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ فَآمِنُواْ بِاللّهِ وَرُسُلِهِ وَلاَ تَقُولُواْ ثَلاَثَةٌ انتَهُواْ خَيْرًا لَّكُمْ إِنَّمَا اللّهُ إِلَـهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَن يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَّهُ ...﴾ (المائدة-١٧١)

ج- بڕوا بوون بەوەی کە عیسا (علیه السلام) بۆیە لە سێدارە (خاچ) دراوە تاکو ببێتە مایەی سڕینەوەی گوناهی گوناهباران و بۆتە بەلاگێڕەوەو قۆچی قوربانی بۆیان!

د- بڕوابوون بەوەی کە ئەو نان (خبز)ەی لە جەژنی فەصح (عید الفصح)دا دەخورێ و ئەو شەڕاب (خمر)ی دەخورێتەوە ئەوە گۆشتی جەستەی عیساو خوێنەکەیەتی !!

٥) سیستەمی تیۆکراسی (الثیوقراسیة) کە بە حوکمی دینی ناسراوە، لەژێر سایەی شوومی دینی شێوێنراوی عیسا (نەصرانیەت)دا لە

ئەورووپا سەرى هەڵداو هيچ پەيوەندييەكى بە جيهـانى ئيـسلاميـيەوە نيـە، چـونكە لـە كۆمەڵگايەكـدا كـە دينەكـەيان پاپـاو قەشـەو حوكمڕانـەكان بـە سـێبەرى خـواو وەكيلـى خـوا دەزانـن، زەمينـەى سەرهەڵدانى ئەو جۆرە سيستمە ڕەخساوە، بـەڵام لـە كۆمەڵگايـەكى ئيسلاميـيدا كە حوكمڕان لەلايەن خەڵكەوە هەڵدەبژێرێ[٣] و بەيعـەتى پێ دەدرێ[٤] و پاشان لەسەرى پێويست دەكـرێ كـە بـە شـەريعەتەوە پابەند بێت[٥]، وە باباى حوكمڕان خۆى بە وەكيل و جێگـرى خـەڵك و كۆمـەڵگا دەزانێ و، دەزانێ كە شەرعييەت پێـدرانى و شـەرعييەت لـێ ستێنرانەوەى بەدەست خەڵكـە، وەك خەليفـەى يەكـەم (ابـوبكر الصديق) -خوا لـێى رازى بێ- لە يەكەمين وتارى دواى هەڵبژێرران و بەيعەت پێكرانيدا گوتوويەتى: (قد وليت عليكم ولست بخيركـم فـان احسنت فأعينوني وانْ أساتُ فقوِّمـوني اطيعـوني مـا اطعـت الله و رسوله فيكم فان عصيت الله ورسوله فـلا طاعـة لـي علـيكم ..)[٦] واتە: (بەسەرتانەوە كراومـە سەرپەرشتيارو بەرپرس بەڵام چـاكترينتان نيم، هەركات چاكم كرد يارمەتيم بدەن وە ئەگەر خـراپم كـرد راسـتم بكەنـەوە، و فەرمانبـەرييم بكـەن تـاكو مـن فەرمانبـەريى خـواو

---

(٣) ﴿وامرهم شورى بينهم﴾ الشورى-٣٨-

(٤) ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله...﴾ الفتح-١٠-

(٥) ثم جعلنـاك على شـريعة من الامـر فاتبعها..﴾ الجاثية-١٨-

(٦) بروانە: (تاريخ الخلفاء) للسيوطي، صحيفە -٦٩- وە(الأمامة والسياسة)لابن قتيبة ج١ صحيفة-٢٨-

پێغەمبەرەکەی بکەم، بەڵام کە سەرپێچیم لێیان کـرد گـوێ ڕایـەڵی بۆکرانم لەسەرتان پێویست نیە..)

بەڵـێ: لە کۆمەڵگەیەکی ئاوادا– مادام بە شەریعەتەوە پابەنـدبن – زەمینــەی ســەرهەڵدانی ئــەو جـۆرە سیــستەمە رەخـساو نیــە، چـونکە شەریعەت سایەو سەروەری هــەموو لایەکـەو کۆمــەڵگاش هــەمووی لــە بەرانبەر شەریعەتو یاساکانیدا یەکـسانن بەگــەورەو بــچووکو درشــتو وردەوە.

وە لە درێژەی تەمەنی دەوڵـەتی ئیــسلامییدا هەرچــەندە کـەموکوڕی زۆری تێدا پەیدابوونە بەڵام:

دەسەڵاتی جێبەجێکردن (السلطة التنفيذية) هیچ کاتێك نـەیتوانیوە- مەگەر بە دەگمەن- کە دەست وەربداتــە کاروبــاری هــەردووك دەســەڵاتی یاسادانان و دادوەریی (السلطة التشريعية والسلطة القضائية) بـەڵکو تـا رادەیــەکی زۆر ئــەو دوو دەســەڵاتە بەســەربەخۆیی بەدەســت زانایانــەوە ماونەتەوە، لە حاڵێکدا کە لە دەوڵەتانی رۆژئاوای نەصرانییدا هەرکام لە سێکوچـکەی شــوومی (پاپــا، پادشــا، دەرەبــەگ) هەرســێك دەســەڵاتی: جێبەجێکردن و یاسادانان و دادوەریــی یــان لەدەســتی خۆیانــدا کــورت هەڵێنابوو!

(٣) دیاری نەکرانی میکانیـزمی وردی دەوڵـەتداریی و حوکمڕانیی لە ئیسـلامدا حیکمـەتی گەورەی تێدایـە:

گەلێك جاران نەیارانی ئیسلام و تەوژمی ئیسلامی مەسەلەی دیاری نەکرانی چۆنیەتی پێکهێنـانی کیـان وقـەوارەی سیاسـی و میکانزمـە تەفصیلییەکانی دەکەنە بەڵگەی نـەداریی ئیـسلام لـە ڕووی سیاسـیەوە! بەڵام لە ڕاستیدا نەك هەر وانیە بگرە بە پێچەوانەشەوەیە، بابزانین چۆن؟!

لە سۆنگەی ئەوەوە کە خوای کاربەجێ و پـەنهانبین کۆتـا بەرنامـەی بێهەڵەو پەڵەی خۆی بە پێغەمبەری کۆتایی (محمد)دا ﷺ بـۆ تێکـڕای بەشەر ناردوە هەتا ژیانی مرۆڤ لەسەر زەوی کۆتایی پێ دێ، بۆیە خـوای بەبەزەیی (سبحانەو تعالی) هەموو ئەو لایەن و بوارانەی ژیـانی ئینـسان کە زیاتر بە ڕووح و ماهیەتییەو پەیوەستن و نـاگۆڕێن یـان کـەمتر وایـە گۆڕانیان بەسـەردابێت وەك: ئیمـان و عەقیـدەو عیبـادەت و ئـەخلاق و ئاکارو بنیاتنانی خێزان، کۆمەڵێك یاسای وردو تەفـصیلی بـۆ دانـاون و نوختەیان تێدا خراونە سەر پیت. بەڵام ئەو لایەن بوارانەی دیکەی ژیـان و گوزەران کە گۆڕانیان بەسەر دادێ و زیاتر پەیوەستن بە جەستەو ڕواڵەت و دیوی ماددی ژیانەوە وەك: سیاسەت و ئابووری و جەنگ و ئاشتی، خـوای زاناو شارەزا بەوەندە وازی هێناوە کە کۆمـەڵێك بنەمـاو هێڵی گشتییان بۆ دابنێ کە چوارچێوەو بازنەیەکی فراوانیـان بـۆ دیـاری بکـات و چـەندان ناوچەی بۆشایی (مناطق الفراغ)یش بهێڵێتەوە!

دیارە حیکمەت و نهێنی ئەو مەسەلەیەش زۆر ڕوونە ئەویش ئەوەیە کە

خوای كاربەجێ نەیویستوە بۆ ئەو لایەن و بوارانەی ژیـان وگـوزەران كـە گـۆڕان و پەرەسـتاندن (تغیّـرو تطـور) زۆر ڕوویـان تێـدەكات كۆمەڵـە یاسایەك دیاری بكات كە دوایی ببنە قالـب و چوارچـێوەیەكی تـەنگ و نەگونجاو لەگەڵ قۆناغەكانی ژیان و گوزەرانی كۆمەڵگادا.

چونكە ئەگەر هاتباو شەریعەت لەو لایەن و بوارانەشـدا وەك لایـەن و بوارەكانی عەقیدەو عیبادەت و ئەخلاق و خێزان نوختەی خـستبایە سـەر پیت و وردەكارییەكانی باسكردبایە، یان دەبوو بەگوێرەی ئاستی ئەوسـای كۆمەڵگاكان دیاری كردبایە كە بێگومـان لەبـەر سـادەیی و سـاكاریی لەگەڵ قۆناغەكانی دیكەی ژیانی بەشەردا نەدەگونجا! یان دەبوو بە پێـی دواقۆناغی گەشەسەندووی ژیانی بەشەر بووایە كە دیارە ئەوكاتـەش بـۆ قۆناغەكانی پێشتـر نەدەگونجاو نەدەبوو، واتە: ئەگەر بەگوێرەی قۆناغ و هەلومەرجی دابەزینی قورئان بووایە، دوایـی بـۆ قۆناغـەكانی دیكـەی داهـاتوو تـەنگ (ضـیّق) دەردەچـوو، وە ئەگـەر بـەگوێرەی دواقۆنـاغی گەشەكردنی ژیان و گوزەرانی بەشەر بووایە بۆ قۆناغەكانی پـێش خـۆی فشوفۆڵ (فضفاض) دەبوو!

بـەڵام لێـرەدا نابـێ هـیچ كـەس وابزانـێ كـە ئیـسلام وەك چـۆن وردەكارییەكان (تفاصیل)ی چۆنیەتی پێكهێنانی دەوڵـەت و حكومـەتی باس نەكردوە، ئـەو بنـەماو پایـە بنەڕەتییانەشـی بـاس نـەكردوون كـە هێڵەگشتییەكان و چوارچێوەی دەوڵەت و حكومەت پێك دەهێنن، بـەڵكو لەو ڕووەوە كۆمەڵێك شتی باس كردوە كە بە بناغەی سیاسەت و حـوكمی ئیسلامی دادەنرێن و لە داهاتوودا ئاماژەیان پێ دەكەین.

(٤) پابەندبوونی حكـوومەت بە شـەریعەتەوە سـەرناكێـشێ بـۆ وشـــكی (جمـــود)، چونكــــە ئەســـڵ لـــە مامـــەڵەكان (المعامـلات)دا ڕەوایی و دەسـتكراوەیـیبیە:

كەسانێكی لە ئیسلام نەشارەزا یان خۆگێلكەر لە نەیارانی ئیسـلام و تەوژمی ئیسلامی، هەركات گوێبیستی وشەی: شەریعەت و حكوومـەتی ئیسلامی و دەوڵەتی ئیسلامیی، بوون، یەكسەر تۆمەتی دۆگمـا بـوون و وەسـتان و (جمـود) دەكەنـە بیـانووی ڕەفزكردنـی پابەنـدیی كۆمـەڵگاو حكومەت بە شەریعەتەوە! بۆیە بـۆ رەواندنـەوەی تـەمی ئـەو گومـان و تۆمەتە دەڵێم:

یاساكانی ئیسلام بە گشـتی بەسەر سێ تەوەرەدا دابەش دەبن:

أ- جیهانبینی و ئیمان وعەقیدە.

ب- عیبـادەت و ئەخـلاق .

ج- هەڵسوكەوتەكان (المعاملات) .

جا هەرچی تەوەرەی یەكەم و دووەمن وەك پێشتریش باسمـان كـرد ئـەوە ئیسلام نوختەی تێیاندا خستۆتە سەر پیت و وردو درشتیانی خستۆتەڕوو، بەڵام تەوەرەی سێیەم (هەڵسوكەوتەكان) كە دیـارە حـوكم و سیاسـەتیش جۆرێكە لە جۆرەكانی بەڵكو گرنگترین جۆریـەتی، ئـەوە ئیـسلام تـەنیا بنـــەما ســـەرەكییەكان و هێڵـــە گـــشتییەكانی خـــستوونەڕوو بـــەڵام وردەكارییـــەكان (تفاصیل)ی بە بۆشـــایی بەجێ هێشـــتوە بۆ گۆڕان و پەرەســـتاندنەكانی ژیـــان و گـــوزەران تاكو خەڵكـــــــی بەگوێـــرەی

پێداویستییەکانیان کۆشش (اجتهاد)یان بۆ بکەن.

کەواتە:

لە کاتێکدا کە شەریعەت لە بواری جیهانبینی و ئیمان و عەقیدەو عیبادەت و ئەخلاق و خێزاندا کارێکی کردوە کە مرۆڤ ئەرکی کۆشش کردن و خۆماندووکردنی لە کۆڵ بکەوێ، لە بواری هەڵسو کەوتەکاندا بە پێچەوانەوە کارێکی کردوە کە بە جیددی خەم بخوات و کۆشش بکات تاکو وردەکاریەکانی ئەو بوارە لە چوارچێوەی فراوانی شەریعەت و بنەما سەرەکیەکانیدا دیاری بکات.

هەربۆیەش زانایانی ئیسلام لەو بوارەدا بنچینەیەکی شەرعییان داناوە کە دەڵێ: (الأصل في العبادات الحظر والأصل في المعاملات الإباحة) واتە: (لە بواری خواپەرستییەکان‌دا بناغە رێ لێ‌گیرانەو لە بواری هەڵسوکەوتەکانیشدا بناغە رێ پێدرانە).

بە کورتی:

ئیسلام لە بواری هەڵسوکەتەکاندا -کە بابەتی دەوڵەتداریی و حوکمڕانیی گرنگترین بەشیەتی- رێی لەبەردەم ئینساندا ئاوەڵاکردوەو بە تەواوی دەستی کردۆتەوە کە چۆن دادگەریی دەچەسپێ و، بەرژەوەندی دابین دەبێ ئاوابکات، وەك دوایی زیاتر تیشك دەخەینە سەر ئەو بابەتە.

بۆیە پابەندیی حکومەت بەشەریعەتەوە تەنها ئەوەیە کە رووح و هەناوی بۆ پەیدادەکات و لە لادان و خلیسکان دەیپارێزێ، ئەگەرنا رێی هیچ شتێکی چاك و سودبەخشی بۆ خەڵك و کۆمەڵگا لێناگرێ، وەك مێژووی (١٣٠٠) ساڵەی دەوڵەتی ئیسلامی سەلماندوویەتی!

(٥) دەستوور و یاسای دەوڵەتێکی مسوڵمان پێویستە تاکە سەرچاوەکەی شەریعەت بێ:

بێگومان هەبوونی دەستوور یان یاسای بنەڕەتیی (القانون الأساسي) وەك لە هەندێك شوێنان وای ناو دەبەن، شتێکی پێویستە بۆ هەر دەوڵەت و قەوارەیەکی سیاسی، چونکە دەستوور هێڵە گشتی و بنەما سەرەکییەکانی بەڕێوەچوونی دەوڵەتی تێدا دیاری دەکرێن و چۆنیەتی پەیوەندی و هاوکاری نێوان هەرکەسێك دەسەڵاتی: یاسادانان و جێبەجێکردن و دادوەریی (التشریع والتنفیذ والقضاء) و سنووری هەرکامیانی تێدا دیاری دەکرێ و... هتد.

شایانی باسیشە یەکەمین دەستووری نووسراوە لە مێژووی بەشەردا بە دانپێداهێنانی مێژووزانان ئەو دەستوورەیە کە پێغەمبەر ﷺ بۆ بەڕێوەبردنی دەوڵەتی ئیسلامیی مەدینە داینا، کە بە (الصحیفة) یان (الوثیقة) ناسراوەو لە چل و شەش ماددە پێکهاتوە، ئنجا دیارە کە حاڵەتی ئاسایی و شەرعیی خەڵکێکی مسوڵمانی وەك عێراق یان کوردستان، ئەوەیە کە هەم دەستوورو یاسای بنەڕەتیی (القانون الأساسي) کیان و قەوارە سیاسییەکەی و هەم یاساکانی، هەڵقوڵاوی یەك تاکە چاوگ بن، کە شەریعەتی بێخەوشی خوای دادگەرو کاربەجێیە، چونکە:

مسوڵمانبوونی تاك و کۆمەڵ بەبێ پابەندی بە ئیسلامەوە هیچ واتاو

نێوەڕۆکێکی نابێ! ئاخر مسوڵمان (مسلم) کەسێکە بـۆ خـوا (تبـارك و تعالى) ملکەچ بێت و ملکەچییش بۆ خوا بە پابەندی بە ئیسلامەوە دەبێ ئەو ئیسلامەی کە خوا بە بەرنامەی ژین بۆی پەسندکردووین ﴿وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا ...﴾ (المائدة-٣) وە هـەواڵی پێـداوین کـە جگەلـەوی شوێنکەوتنی هیچ بەرنامەو ئاینێکی دیکەمان لـێ قبوڵ ناکات:

﴿وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الإِسْلاَمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ (ال عمران-٨٥)، دیارە بەدیلی پابەندییش بە شەریعەتی خواوە -کە لە قورئان و سوننەتدا بەرجەستەیە- شوێنکەوتنی هەواو ئـارەزووی نەزانانەو جێگرەوەی حوکم و بەرنامەی خواش تـەنیا حـوکمی نەفامانـە، وەك خوای زاناو شارەزا فەرموویەتی: ﴿ ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاء الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴾(الجاثية-١٨) ﴿أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ!﴾ (المائدة-٥٠)

کەواتە:

دروست نیـە دەسـتوورو یاسـای دەوڵـەتێکی مـسوڵمان بێجگـە لـە شەریعەتی ئیسلام لە هیچ سەرچاوەیەکی دیکەوە هەڵبقوڵێ، هەربۆیـەش ئەوەی کە لە دەستووری ئێستای عیـراقدا هاتوە کە دەڵێ[٧]: (شەریعەتی ئیسلامی سەرچاوەیەکی سەرەکی یاسادانانە ..)

---

(٧) دەقی ئـەو قسەیە کە لـە مـاددەی (٢) برگـەی یەکەمـدا هـاتوە ئاوایـە (ئیـسلام ئـاینی فـەرمی دەوڵـەتـە و سەرچـاوەیەکی بنەڕەتییـە بـۆ یاسـا دانـان) بڕوانـە: ڕەشنووسـی دەستووری عیراق، بەشی یەکەم، سەرەتا بنچینەیی یەکان، لاپەڕە-٦-

مەگەر بە تەئویل کردنـەوە ئەگـەرنا هەڵەیـەو ڕاسـت نیـە، چـونکە پێویستە شەریعەت تاکە چاوگی دەستوورو تـەنیا سەرچـاوەی یاسـادانان (تشریع)یش بێت، ئەوجار ئیسلام کردنە ئاییـن و بەرنامەی ژین و شوێن شەریعەت کەوتن، دێتە دی!

مەبەستیش لەو تەئویل کردنە ئەوەیە کە بگوترێ:

مەبەسـت لـە ڕسـتەی: (ئیـسلام ... سەرچـاوەیەکی بنەڕەتییـە بـۆ یاسادانان) ئەوەیـە کـە وەك ئەسـڵ و بناغـە ئیـسلام و شـەریعەتەکەی بنەڕەتی یاسا دانانەو وەك شتی لاوەکیو (فرعـي)یـش سـوود لـە شـتی دیکەش وەردەگیرێ، دیارە هیچ کاتێکیش دروست نیە لق (فـرع) لەگـەڵ بنەڕەت (اصل)دا تێکبگیرێن!

ئنجا بۆیەش دروست و ڕەوانیە کە هیچ سەچـاوەیەکی دیکـە بکرێتـە هاوبەشی ئیسلام و شەریعەت، لە بواری یاساداناندا، چونکە تـەنها خـوا بە پەروەردگارو پەرسـتراو و یاسـادانەر (الـرّب و الألـه والحـاکم) زانـین، بناغەی مسوڵمانەتییەو ئەو ڕاستییە مەزنە چـەندان ئایـەتی بـە پێـزی کتێبی خوا (سبحانه وتعالی) زۆر بەڕوونی و ڕاشکاویی خستوویانەتەڕوو، بۆ نموونە:

یەك- ﴿ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ..؟!!﴾ (الأنعام -١٦٤)

واتە: ﴿ئایا جگە لە خوا پەروەردگارێکی دیکە بخوازم لە حاڵێکدا کە ئەو پەروەردگار —خاوەن و مشورخۆرو سەروەر- ی هەمووشتێکە؟!﴾.

دوو- ﴿ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ...﴾ (محمد-١٩)
واتە: ﴿دەجا بزانە کەوا جگە لە خوا هیچ پەرستراوی دیکە نین﴾ واتە: بێجگە لە خوا هیچ کەس و هـیچ شـتێك شایـستەی پەرسـتران نیـە، پەرستانیش هەرکام لە- خۆشـویستن و بە گەورەگرتن و فەرمانبەریی بۆ کردن و شەرم لێکردن و لێتـرسان- دەگرێتە خۆی.
سێ-﴿إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلّهِ أَمَرَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾(یوسف-٤٠)
واتە: ﴿حـوکم تـەنیا هـی خوایـە، فـەرمانی کـردوە کـە جگـە لـەو نەپەرستن، ئائەوەیە ئایینی ڕاست...﴾ جا دیارە کە تەنیا کاتێـك بـەس خوا بە پەروەردگارو خاوەن و سەروەر دەگیرێ، کە ئایین و شەریعەتی خوا لـە هـەموو ڕووێکـەوە پـەیڕەویی لــێ بکـرێ و بکرێتـە بەرنامــەی ڕێکخەری ژیان و گوزەران بە هـەموو بوارەکانییـەوە. هـەروەها بـەس کاتێك خوا بەتەنها دەپەرسترێ کە تاك و کۆمـەڵ وەك چـۆن نیـشانەو دروشمەکانی خواپەرستی (شعائر العبادة)[8] تـەنیا پێـشکەشی خـوا دەکات و بەشی کەسی دیکەیان تێ ناخـات، بەرنامـەکانی زینـدەگی (شرائع الحياه)یش تەنها لە خواو شەریعەتەکەیەوە وەردەگرێ و ژیـانی تاکیی و خێزانیـی وکۆمـەڵیی لـە هـەموو بوارەکـانی: سیاسـەت و ئابووری وکۆمەڵایەتی وجەنگ وئاشتی و ئەخلاقیی و .. هتددا بە پێی یاساکانی شەریعەت ڕێك دەخات.

---

(٨) وەك : نوێژ، ڕۆژوو، زەکات، حەج، زیکر، دووعـا، نەزر، سەربڕین،....هتد.

دیسان تەنها کاتێك بەس خوا بە یاسادانەر (حاکم، مشَرِّع) دادەنرێ، کە بۆ ڕێکخستنی سەرجەم لایەنەکانی ژیان و گوزەران پرس بە شەریعەتی خوا بکرێ و پابەندیی بە یاسا و بڕیارەکانییەوە بکرێ و گوێی بۆ بگیرێ و فەرمانبەریی بۆ بکرێ.

ئەگەرنا پێم نالێی کەسێك: کە لە بەڕێوەبردن و ڕێکخستنی ژیان و گوزەرانی تاکی و خێزانیی و کۆمەڵێیدا یان بە یەکجاریی ئایین و شەریعەتی بێ هەڵەوپەڵەی خوا پشت گوێ دەخات، یان حیسابێکی لام سەللایی بۆ دەکات و ڕێچکەو بیردۆزەکانی لەگەڵ تێکەڵ دەکات و دەیهێنێتە ریزی بەرنامەو بیردۆزە هەڵقولاوەکانی بیرو زەینی مرۆڤ و بۆ ئیدارەکردنی خەڵك و وڵات پشك و بەشێکی گچکە یان گەورەی پێ دەدات! چۆن دەتوانێ خۆی بە خوا بەیەکگر (مُوَحِّد) دابنێ و واخەیاڵ بکات کە مسوڵمانەو تەنها خوا بە پەروەردگار و پەرستراو و یاسادانەر دەزانێ؟!!

ئنجا ئەوە هەمووی بەنسبەت دەستووری عێراقەوە کە تا رادەیەك کاری تەواوبووە، بەڵام بۆ پرۆژەی دەستووری کوردستان و پێگەی ئیسلام و شەریعەتەکەی لە نێویدا ئەوە بێگومان قسەوباسی زۆرو زەوەند هەڵدەگرێ و هەڵەوپەڵەو ناتەواویی زۆری تێدایە کە من هەوڵ دەدەم بە خێرایی و لە چەند خاڵێکی کورتدا ئاماژەیان پێ بکەم:

١- جارێ بەرلەهەمووشتێك لەو پرۆژەیەدا باسی (ئایینی فەرمی)

نەکراوە کە دەبێ ئیسلام بێ،لە حاڵێک دا کە لە دەستووری عیـراق و لە سەرەتای بڕگەی یەکەمی ماددەی دووەمدا گوتراوە: (ئیسلام ئایینی فەرمی دەوڵەتە...)!

ئنجا ئەوە لە کاتێکیش دایە کە زۆرینـەی (أغلبیـە) مـسولّمانان لەسەر ئاستی کوردستان زیاترە لە زۆرینەیان لەسەر ئاستی عیـراق!

ئنجا ئەگەر ئەوەش بکرێتە بیانوو کە: مادام کوردستان هەرێمێکی فیدراڵە لـە کیـان و دەوڵـەتی عیـراق، کەواتـە دەسـتووری عـیراق کوردستانیش دەگرێتـەوەو ئایینـە فەرمییەکـەی کـە ئیـسلامە هـی هەموو خەڵکی عیـراقە! دەڵێین ئەوە بیانوو و پاساوێکی بێ جێ یـە، چونکە ئەو حاڵەتە سەرجەم ماددەو بڕگـەکانی دیکـەی دەسـتووریش دەگرێتەوە، ئەدی بۆچی بۆ ئەو ماددەو بڕگانەی دیکەش هـەمان ڕچـە ڕەچاو نەکراوەو بەوەندە واز نـەهێنراوە کـە لـە دەسـتووری عیـراقدا هاتوون، بەڵکو هەموویان و بگرە هەندێکیان ڕوونـترو چـاکتریش لـە پڕۆژە دەستوورەکەی هەرێم دا تۆمارکراون؟!!

ئایا هەر بەقسەو بانگەشە خۆ لە خەڵکی بە مـسولّمانترو دینـدار زانـین، دادمـان دەدات چ بـۆ دنیـاو چ بـۆ دواڕۆژیـش؟! ئـەدی نابـێ مـسولّمانتربوونەکەمان لـە دەسـتوورەکەماندا ڕەنگبداتـەوە؟!! کـە بەداخەوە ئێستا بە پێچەوانەوەیەو ئەوەی پڕۆژەکە کەمتر مـسولّمانەتی گەلەکەمان پیشان دەدات! ئاشکراشە کە لە مەیدانی قسەو باسـاندا

قسەی بێ بەڵگەو دەلیـل هیـچکەس فلـسێکی پـێ نـادات، خـواش (عزّوجل) فەرموویەتی:

﴿قُلْ هَاتُواْ بُرْهَـانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ (النمل-٦٤)

واتە: ﴿بڵێ"ئەگەر ڕاست دەکەن بەڵگەکەتان بێنن!"﴾ .

٢- لە حاڵێکدا لە دەستووری عێراقدا لە ماددەی (٢)دا باسی ئیسلام و ڕۆڵی شەریعەت کراوە، لە پرۆژەی دەستووری هەرێم دا ئەو مەسەلەیە خراوەتە ماددەی (٧)وەو بێگومان ڕیزبەندیی (ترتیب)ی ماددەکانیش لە گرنگترەوە بۆ گرنگ چوونیان تێدا ڕەچاو کراوە، کەواتە هەر لەڕێوە دیارە کە بایەخ پێدانی پـرۆژە دەسـتوورەکەی بـە ئیـسلام هـەرێم زۆر کەمترە لەهی دەستووری عیـڕاق، هەرچەندە خۆشمـان بـە مـسوڵمانتر دەزانین!

٣- ئێستاش با سەرنجی ماددەی (٧) بدەین کە تەرخان کراوە بـۆ دیـاری کردنی پێگەی ئیسلام و شەریعەتەکەی لەو پرۆژەیەدا کـە دەویـسترێ بکرێتە دەستووری هەرێمی کوردستان:

(ئەم دەستوورە جەخت لەسەر ناسنامەی مسوڵمانێتی زۆرینەی گەلـی کوردسـتان دەکـات و بنـەماکانی شـەریعەتی ئیـسلام یـەکێکن لـە سەرچاوەکانی یاسادانان، هەروەها تەواوی مافە ئایینیەکانی مەسـیحی و ئێزیدی و هی دیکـە لـە ئـازادیی بـاوەڕو پیـادەکردنی ئـایین دەسـتەبەر دەکات)[٩].

(٩) پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان -عیراق، لاپەڕە- ٩ -

ئەم رەخنەو تێبینی یانەش لەسەر ئەم ماددەی حەوتە دەخەینەڕوو:

أ/ گوتراوە: (ئـەم دەسـتوورە جـەخت لەسـەر ناسـنامەی مـسولمانێتی زۆرینەی گەلی کوردسـتان دەکـات). بـەڵام لـە دەسـتووری عێراقـدا گوتراوە: (ئەم دەستوورە پارێزگاری لیکردنی ناسنامەی مسولمانێتی بۆ زۆرینەی خەڵکی عیراق مسۆگەر دەکات – یضمن هـذا الدسـتور الحفاظ على الهوية الاسلامية لغالبية الشعب العراقي).

ئاشکراشە کە وشەی (جەختی لەسەر دەکات -یؤکد) ماناکەی بێ هێزترە لە وشەی (مسۆگەر دەکات -یضمن)!!

چونکە جەخت کردنەوە تـەنها پەیوەنـدی بـە ئێـستاوە هەیـە وەك واقیعێك، بەڵام مسۆگەرکردن ئێستاو داهاتووش دەگرێتەوەو رووحـی بەرپرسیارێتیشی لە بەرانبەر ئیسلام و مسولمانەتیدا زیاتر تێدایە!

ب/ گـوتراوە: (بنـەماکانی شـەریعەتی ئیـسلام یـەکێکن لەسەرچـاوە سەرەکیەکانی یاسادانان).

ـر جا ئێمە پێشتر باسـی ئـەو مەسـەلەیەمان کـردو لێـرە دووبـارەی ناکەینەوە، بـەڵام ئەوەنـدە دەڵێین: کـە ئایـا سەرچـاوەکانی دیکـەی یاسادانان جگە لە شەریعەتی ئیسلامیی چین و چەندن؟! ئایا دەکـرێ تۆ لە دەستوورەکەتدا تەنها یەکێك لە سەرچاوەکانی یاسـادانان بە خەڵك بڵێی و نەزانن سەرچاوەکانی دیکەت چین؟!

پاشان دەڵێـیـن:

ئەگـەر بـەراوردێك لـە نێـوان دسـتووری عیـراق و پڕۆژەکـەی دەستووری هەرێمدا بکەین زۆر بەڕوونی دەردەکەوێ -کە بە پێی ئـەو پڕۆژەیە- جارێکی دیکەش لە مسوڵمانێتیدا دەکەوینە دوای خەڵکی دیکەوە نەك وەك ئیددیعا دەکەین پێشیان بکەوین! چونکە دەستووری عیـراق لە بڕگەی یەکەمی ماددەی(٢)دا دەڵێ:

(ئیـسلام ئـایینی فـەرمی دەوڵەتـەو سەرچـاوەیەکی سـەرەکی یاسادانانە -الأسلام دين الدولة الرسمي وهو مصدر أساسٌ للتشريع).

بەڵام لە پڕۆژەکەی هەرێمدا لە جیاتی ئیسلام، باسـی (بنـەماکانی شەریعەت)کراوە، دیارە سەرچاوەبوونی ئیـسلامیش زۆر جیـاوازە لـە سەرچاوەبوونی (بنەماکانی شەریعەت) چونکە ئیسلام لە قورئـان و سوننەتدا بەرجەستەیە بەڵام بنەماکان دەگونجێ مشتومڕیان لەسـەر بکرێ کە چەندن و چۆنن، بە پێچەوانەی دەقەکانی شەریعەتەوە بەتایبەت ئایەتەکانی قورئان کە مسوڵمانان لەسەر پیتێکی کێشەیان نیە!!

ج/ لە پڕۆژە دەستووری هەرێمـدا باسـی ئـەوە نـەکراوە کـە نابـێ هـیچ یاسـایەك دەربـچێ لەگـەڵ یاسـا (حکـم)ە نـەگۆڕو چەسـپاوەکانی ئیـسلامدا دژ بوەسـتێ، بـەڵام لـە دەسـتووری عیـراقدا ئـەوەش بەڕاشکاویی هاتوە: (نابـێ یاسـایەك دەربـچێ کـە لەگـەڵ حوکمـە نەگۆڕەکانی ئیسلام ناکۆك بێت-لایجوز سن قانون يتعارض مع ثوابت احكام الأسلام). کە دیارە ئەمـەش هـەنگاوێکی دیکـەی بـەرەودوار بەجێمانە لە خەڵکی دیکە لە بواری مسوڵمانەتیدا!

دیارە ئەوە پرۆژە دەستوورەی هەرێم كەلێن وكونی دیكەشی زۆرن[١٠]، لێرەدا دەرفــەتی خـستنەڕووی هــەموویانمان نیــەو خــەڵكێكیش قــسەو باسیان لە بارەوە كردوون و دەكەن.

---

(١٠) بۆ نموونە: لە بڕگەی (شەشەم)ی ماددەی (٦٧)دا هاتوە:

(ڕێگـە بـەپارت و ڕێكخـراو و كۆمەڵـە و تاكەكەسـیش نادرێـت لـە پێنـاو بـەدیهێنانی دەسكەوتی پارتایەتی یان هەڵبژاردن یـان شتی دیكە، ئاین یـان بەشێك لە نێوەڕۆكی كتێبە پیرۆزەكانی، یـان ڕێوڕەسمێكی ئایینی وەك شێوازێك بۆ كەمكردنـەوە لە پێگـەی سیاسی یان كۆمەڵایەتی كەسانی دی بەكاربهێنێ) لاپەڕە-٢٨-

ئاشـكرایە هەركەسـێك ئـەم دەقـە بخوێنێتـەوەو یەكـسەر دەزانـێ كـە مەبەسـت پـێی ڕێگاگرتنە لە لایەنە ئیسلامییەكان و تەوژمی ئیسلامیی! جا من دەڵـێم:

یەكەم: ئەوە پێچەوانەی ئازادیی بیروڕا دەربڕینەو نابێ ڕێ لـە هـیچ كـەس بگیرێ قسەی خۆی بكات با زیانی خەڵكی دیكەی نەیاریشی تێدابێت مادام قسەكردنەكە بەشێكە لە عەقیدەو بۆچوونی فكریی و سیاسی خۆی!

دووەم: ئایا بابایـەكی ئیسلامی كـە بەرنامەكـەی ئیسلامە ئەگـەر ئایـەت و فـەرموودە بـۆ خەڵكی نەخوێنێتەوە چۆن چۆنی لە بەرنامـەو ڕێبازەكەی خۆی كە ئیسلامە حاڵییـان بكات، مەگـەر بـەبێ ئایـەت و فـەرموودە باسـی دیـن و ئیـسلام دەكـرێ، وە ئایـا ئیسلام جگە لە قورئان و سوننەت چیە؟!!

سێیەم: مـادام خەڵكەكـەمان مـسوڵمانەو دەكەوێتـە ژێـر كاریگـەریی (دەقـەپیرۆزەكان) با خەڵكی دیكەش (واتە غەیری ئیسلامییەكان) بگەڕێتەوە بۆ دەقـەپیرۆزەكان و چـی دی ڕەخنـەیان لـێنەگرێ و دژایـەتییان نـەكات، نـەك ڕێ لـە ئیـســلامییەكانیش بگــــرێ بیان خوێنێتەوە!

چوارەم: لە كۆتاییشدا دەڵێم:

شتێكی ماقووڵ و مەنتیقییە ڕێ لە كەسانێك بگیرێ ئایەت و فەرموودە بخوێننەوە كە بڕوایان پێیان نییە و، پێیان وایە بەكەڵكی ئەمڕۆ نایـەن، بۆ ئـەوەی دوچاری نیفاق و دووڕوویی و دووانەتی (الازدواجیة) نەبن! بەڵام یەكجار شتێكی سەیرو بێ جێیـە ڕێ لـە كەسـانێك بگـیرێ ئایـەت و فـەرموودە بخوێننـەوە كـە ئامانجیـان ئەوەیـە ئایـەت و فەرموودەكان بكرێنە بەرنامەو پەیڕەوی ژیان و گوزەرانی تاك و خێزان و كۆمەڵگا!

بە كورتی: با هەركەسە قەناعەتی بە چ دینێك و چ دەقێكی پیرۆز هەیە بیانخاتـەڕوو، وە خەڵكیش سەرپشكە چی و كێ هەڵدەبژێرێ و گوێ بۆ كام دەقە ڕادەدێرێ!

ئنجا لێرەداو لە کۆتایی ئەم بابەتەدا[11] دەڵێیـــن:

پێویستە ڕاستییەك ڕوون بکرێتەوە کە لـــێ‌بێ ئاگـابوونی ئیـشکال و دڕدۆنگی زۆری بۆ کەسانێکی نەشارەزا لە ئیسلام و شەریعەتە بێ هەڵەو پەڵەکەی درووست کردوە ئەویش ئەوەیە کە:

مەبەست لە سیاسەت لە ڕوانگەی ئیسلامەوە هەر کردەوەو ڕەفتارێکە کە لە بەرژەوەندی خەڵکی دابێ و خێرو قازانجیانی تێدابێ، ئیدی مـــەرج نیە کە حەتمەن دەقێکی قورئان و سوننەتی لەسەر بێ، بەڵکو هەرشـتێك سەربکێشێ بۆ چەسپاندنی دادگەری و ببێتــە مایــەی لاچـوونی ســتەم و خراپەو زیان و، هێنانە دی خێرو چاکەو قـازانج ئـەوە بەشـتێکی حـەق و شەرعی دادەنـرێ، بۆچـی؟! چـونکە خـوای پـەروەردگار و کاربــەجێ لــە چەندان ئایەتی بەپێزی خۆیدا فەرمانی کردوە بە چەسپاندنی دادگــەری و هێنانەدی خێرو چاکەو بەرژەوەندی و ڕیشەکێش کردنــی ســتەم و خراپــەو زیان، بۆ نموونە:

١- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاء لِلّهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقَيرًا فَاللّهُ أَوْلَى بِهِمَـا فَـلاَ تَتَّبِعُـواْ الْهَـوَى أَن تَعْـدِلُواْ وَإِن تَلْوُواْ أَوْ تُعْرِضُـواْ فَـإِنَّ اللّـهَ كَـانَ بِمَـا تَعْمَلُـونَ خَبِيـرًا﴾ (النساء-١٣٥)

---

(١١) بابەتی (دەبێ دەستوور و یاسای دەوڵەتێکی مسوڵمان تاکە سەرچاوەکەی شەریعەت بێ).

٢- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ لِلّهِ شُهَدَاء بِالْقِسْطِ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُواْ اعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (المائدة-٨)

٣- ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (الحديد -٢٥)

٤- ﴿..وافعلوا الخير لعلكم تفلحون﴾ (الحج -٧٧)

٥- ﴿وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسْناً...﴾ (البقرة -٨٣)

٦- ﴿وأحسنوا إن الله يحب المحسنين﴾ (البقرة -١٩٥)

٧- ﴿ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّهُ إِنَّ اللّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ (التوبة-٧١)

٨- ﴿ ألا لعنة الله على الظالمين ﴾ (هود-١٨)

٩- ﴿ وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَآ أَمَرَ اللّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الأَرْضِ أُوْلَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدار﴾ (الرعد -٢٥)

١٠- ﴿ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾ (شعراء-١٨٣)

كۆتایی ئەم باسەش بەچەند قسەیەكی نەستەقی (ابن القيم الجوزي) دێنین كە لەوبارەوە كردوونی، گوتوویەتی:

(فالسياسة ماكان من الافعال بحيث يكون الناس معه أقرب الى الصلاح وأبعد عن الفساد، وإن لم يُشرّعه الرسول ﷺ ولا نزل به وحي .. فهي لاتنحصر فيما نطق به الشرع، وانما تشمل مالم يخالف الشرع.. والسياسة العادلة غير مخالفةٍ للشريعة الكاملة بل هي جزءٌ من أجزائها و بابٌ من أبوابها وتسميتها (سياسة) أمرٌ أصطلاحي، والا فأذا كانت عدلاً فهي من الشرع... ومن له ذوقٌ في الشريعة، واطلاعٌ على كمالها وتضمنها لغاية مصالح العباد في المعاش والمعاد ومجيئها بغاية العدل الذي يسع الخلائق وأنه لاعدل فوق عدلها ولا مصلحة فوق ما تضمنته من المصالح، تبيّن له ان السياسة العادلة جزءٌ من اجزائها وفرعٌ من فروعها...)[12]

واتە: (کەواتە سیاسەت –سیاسەتی شەرعی- هەرکردەوەیەکە کە خەڵکی بەهۆیەوە لە چاکەو خێر نزیکتر و لە خراپەو زیان دوورتربن، هەرچەندە پێغەمبەریش ﷺ بڕیاری لەسەر نەدابێ و وەحیشی لەسەر نەهاتبێتە خوارێ... واتە سیاسەت تەنها لەوەدا کورت هەڵنەهاتوە کە شەرع فەرموویەتی، بەڵکو گرنگ ئەوەیە پێچەوانەی ئەوە نەبێ کە شەرع فەرموویەتی و لەگەڵی تێك نەگیرێ... وە سیاسەتی دادگەرانەش نەك هەر پێچەوانەی شەریعەتی تێروتەواو نیە بگرە بەشێکە لە

(١٢) بڕوانە: (اعلام الموقعين عن رب العالمين) ج/٤ ص/٣٧٢،٣٧٣،٣٧٥ وە (الطرق الحكمية في السياسة الشرعية) ص/١٧-١٩-ط:١٩٧٧ وە بڕوانە : (الاسلام والسياسة) د.محمدعمارة، ص/١٥-١٦ الطبعة الاولى لسنة:٢٠٠٤-٢٠٠٥

بەشەکانی و یەکێکە لە پێکهێنەرەکانی، وە ئەوە کە بەناوی سیاســەتەوە ناسراوە شتێکی زاراوەیی یە ئەگەرنا مادام دادگەریی بێــت بەشــێکە لــە شەرع...

وە هەرکەسێکیش سەرەدەریی یەك لە شەریعەتدا بکات و شتێك بزانێ لە تێرو تەواوییەکەیو دەســتەبەرکردنی بــۆ ئەوپــەڕی بەرژەوەندییــەکانی خەڵك و هێنانی بــۆ دادگەرییــەك کــە جێــی هــەموو دروســتکراوەکانی تێدادەبێتەوە، وە هەرکەسێك بزانێ کــە هــیچ دادگەرییــەك لــە ســەرووی دادگــەریی شــەریعەتەوە نیــەو هــیچ بەرژەوەندییــەك لەســەرووی ئــەو بەرژەوەندییانەوە نیە کە گرتوونیە خۆی، ئــەوە بــۆی دەردەکــەوێ و دڵنیــا دەبێ کــە سیاســەتی دادگەرانــە بەشــێکە لــە بەشــەکانی و لقێکــە لــە لقەکانی..).

ئنجا بــۆ ئــەوەی چــەمك و واتــای: (تــەنها شــەریعەت بەسەرچــاوەی دەستوورو یاسا زانین) رۆشنتــر بێت دەڵێین:

بێگومان شەریعەت نەك هەر رێمان دەدات بەڵکو لەسەریشمان فەرز دەکات کــە لــە بــواری هەڵــسوکەوتەکان (المعــاملات)دا-کــە حــوکم و سیاسەت بوارو بەشێکیەتی-، هەرکام لە: کۆڕای زاناو شارەزایان (اجمــاع العلماء والخبراء)و قیاس و عەقل و ئەزموونی خۆمان و خەڵکی و، عورف و باوی کۆمەڵگاو، شەرعی پێش خۆمان (شرع من قبلنا)و، بەرژەوەندییــە ڕەهاکان (المصالح المرسلة)و ... هتد بکەینە مایەی بــەهرە وەرگرتنمــان –

مادام لەگەڵ دەقێکی شەریعەتدا ناکۆکی و تێکگیرانیان نـەبێ[١٣]- جـا دیارە لێرەدا دەرفەتی ئەوەمان نیە کە بە درێژی باسی هەرکام لەو شـتانە بکەین کە زانایان بە سەرچاوەکانی یاسادانان (مـصادر التـشریع) یـان بەڵگەکانی یاسادانان (أدلة التشریع) ناوزەدیان کردوون، بەڵام بـەکورتی دەڵێین:

بێگومان سەرچاوە بوونی شەریعەت لەبواری حوکم و سیاسەتدا وێڕای پاراستنی تاك و کۆمەڵ لەو جۆرە لادان (انحراف)انەی کـە لـە کۆمـەڵگا نامسوڵمان و نائیسلامییەکاندا دەیانبینین وەك بە یاساییکردن (تقنین)ی: سوودخۆریی و داوێن پیسیی و نێربازیی و مـەیخۆریی و قومـارو... هتـد، کە هەموو عەقڵێکی ساغ و زانیارییەکی ڕاست دەزانێ کە زیانبەخـشن و کۆمەڵگا گەندەڵ و پووچەڵ دەکـەن و عەیبـداریی دونیـاو گوناهبـاریی دواڕۆژی بۆ مسۆگەر دەکەن، لەهەمان کاتیشدا دەستی خـەڵکیش ئـاوەڵا دەکات و ڕێ ی لەبەردەم دا تەخت و ئاچووغ دەکات کە لە هەموو ڕێیەکی

---

(١٣) بێگومان هیچ کاتێکیش شەریعەت لەگەڵ هیچ شتێکی چاك و سوودبەخش دا تێك ناگیرێ، وەك خوای زانا لەبارەی پێغەمبەرەوە ﷺ فەرموویەتی: ﴿.. يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالأَغْلاَلَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ﴾ (الاعراف-١٥٧)

واتـە: (.. فـەرمانیان پـێ دەکـات بەهـەموو چـاکەیەك و ڕێیـان لـێ دەگـرێ لـە هـەموو خراپەیـەك ، وە هەرچی پـاك و چاکە بۆیـان حـەڵاڵ دەکات و هەرچی پـیس و زیـان بەخـشە لێیـان قەدەغـە دەکـات، وە بـاری قورسـی سەرشـان و کـۆت و زنجیرەکانیـان لادەبات....)

ڕاستەوەو بە هەموو شێوازێکی چاک، چـی خێـرو قـازانج و بەرژەوەندییـەو مایەی بەختەوەری و سەرفرازیی دونیاو دوارۆژیەتی بۆخۆی دابینی بکات!

کەواتە: شەریعەتێکی ئاوا کاربەجێ وگشتگیرو سەربەخێرو بێ هەڵەو پەڵە،کە هیچ کەلێن و بۆشایی بۆ غەیری خۆی نەهێشتوونەوە تاکو پڕیان بکاتەوە، ستەم و ناماقوڵییە هیچ شتێکی دیکەی لەگەڵ بـاس بکـرێ و لەگەڵ تێکەڵ بکرێ!!

(٦) چـوار تایبەتمەنـدیی گرنگـی ئیـسـلام لـەبواری حـوکم و سـیاسـەتدا:

خوێنەری بەڕێز:

بێگومان ئایین و بەرنامـەی تێروتـەواو و بـێ هەڵـەو پەڵـەی خـوای کاربەجێ لە هەموو بوارەکاندا کۆمـەڵێك ئیمتیـازو تایبەتمەنـدی خـۆی هەن کە لە رێچکەو بەرنامەکانی دیکەدا چنگ ناکەون جا ئێمـە لێـرەدا باسی چوار لە تایبەتمەندیی و ئیمتیازەکـانی ئیـسلام دەکـەین لـەبواری حوکم و سیاسەتدا:

١- حوکم و سیاسـەت وەك سەرجەم لایەنەکانی دیکەی شەریعەت ڕاستەوخۆ پەیوەسـتە بە جیهانبینی و ئیمان و عەقیدەوە:

ئیسلام کە تاکە وەحی پارێزراو و دەستکاریی نـەکراوی خوایـە کـە ئێـستا لـە بەردەسـتی بەشـەردا مابـێ و لـە قورئـان و سـوننەتدا بەرجەستەیە خاوەنی تاکە جیهانبینی و عەقیدەی ڕاسـت و دروسـتەو، جیهانبینی و عەقیدەش لە ئیـسلام و غـەیری ئیسلامیـشدا بناغـەی پابەندیی وکردەوەیە، چونکە هیچ هەڵـسوکەوت (تـصّرف)ێـك بـەبێ ڕیشەی تێڕوانین (تصّور)ێك نایەتەدی، هەربۆیەش خوای زاناو شـارەزا عزّو جل لەچەندان شوێنی قورئانێدا ئیمان وکـردەوەی چـاك (الایمـان والعمل الصالح)ی پێکەوە باسکردوون بەشێوازی جۆراوجۆر، بۆ نموونە:

أ/ ﴿إِنَّ الَّذِيــنَ آمَنُــوا وَعَمِلُــوا الــصَّــالِحَاتِ كَانَــتْ لَهُــمْ جَنَّــاتُ الْفِــرْدَوْسِ نُزُلًا﴾ (الكهف -١٠٧)

ب/ ﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ﴾ (النحل -٩٧)

ج/ ﴿فَمَـن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَـعْيِهِ وَإِنَّـا لَـهُ كَاتِبُونَ﴾ (الأنبياء-٩٤)

جا لە سۆنگەی ئەوەوە کە شەریعەتی ئیسلامی بەگشتی بناغەکەی تاکە جیهانبینی و عەقیدەی راسـت و تـەواوە دیـارە ئـەو راسـتیی و تەواویی یەی ئەو جیهـانبینی و عەقیدەیـە بۆتـە هـەوێن و هـەناوی شەریعەت و ڕووحێك کە بەهەموو کون و قـوژبن و وردو درشـتێکیدا بڵاوبۆتەوە، ئەوە لەلایـەك، لەلایـەکی دیکەشـەوە پەیوەسـت بـوونی شەریعەت -کە بەشێکی حوکم و سیاسەتە- بـە ئیمـان و عەقیـدەوە دەبێتە مایەی زیاتر ڕێز لێگـرتن و باشـتر پابەنـدبوونی خـەڵکی بـە شەریعەتەوەو سەرپێچی لـێ نەکردنی یان.

ئێستاش با بۆ چۆنیەتی پەیوەسـت بـوونی شـەریعەت بەگـشتی و حوکم و سیاسەت بەتایبەت بە جیهانبینی و عەقیدەوە لە ئیـسلامدا سەرنجی ئەم چەند ئایەتە بدەین:

* ﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (آل عمران-٨٣)

واتە: ﴿ئایا بەرنامەی غەیری خوا دەخوازن! لە حالێکدا کـە هـەموو ئەوانەی لە ئاسمانەکان و زەویـدان چاروناچـار بـۆی ملکـەچ بوونــە و هەربۆلای ویش دەگێڕرێنەوە؟!﴾

* ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاء بِنَاء وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ. هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِن رَّبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (غافر-٦٤، ٦٥، ٦٦)

واتە: ﴿خوا ئەو کەسەیە کە زەوی بۆ سەقامگیر کردوون و ئاسمانی بـۆ کردوونە سەربان و وێنەی کێشاون جا زۆرباش وێنـەتانی کێـشاوە، وە لـە رۆزی یـە پـاك و چـاکەکانی بـۆ رەخـساندوون ئائـەوەتان خـوای پەروەردگارتانە بەرزو شکۆدارە خوای پـەروەردگاری جیهانـەکان. ئـەو زیندوویە جگە لەوی هیچ پەرستراو نین دەجا لێی بپارێنەوە و گـەردن کەچـیتانی بـۆ سـاغ بکەنـەوە، سـتایش بـۆ خـوای پـەروەردگاری جیهانەکان. بلّێ من قەدەغەکراوم ئەوانە بپەرستم کە لە جیاتی خـوا لێیان دەپارێنەوە دوای ئەوەی بەلّگە رۆشنەکانم لـە پەروەردگارمـەوە بۆ هاتوون وە فەرمانم پێکراوە کـە گـەردن کـەچ بم بـۆ پـەوەردگاری جیهانەکان﴾.

* ﴿...أَأَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ؟ مَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِهِ إِلاَّ أَسْمَاء سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَآؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ

إِلاَّ لِلّهِ أَمَرَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ (يوسف-٣٩، ٤٠)

واتە: ﴿ئایا چەند پەروەردگار(خاوەن و سەروەرو پەرستراو)ێکی پەرتەوازە باشترن -بپەرسترێن- یاخود خوای تاکی مل پێکەچکەر؟! ئەو شتانەی ئێوە لە جیاتی خوا دەیانپەرستن هیچ نین جگە لە چەند ناوێك کە خۆتان و باپیرانتان ناوتان ناون و خوا هیچ بەڵگەیەکی لەسەریان نەناردۆتە خوارێ. بێگومان حوکم تەنیا هی خوایە فەرمانی کردوە کە جگە لەوی نەپەرستن، ئائەوە ئاینی راست و دروستە بەڵام خەڵکی نازانن.﴾

بەکورتی: یەکەمین ئیمتیاز و تایبەتمەندیی حوکم و سیاسەت لە ئیسلامدا ئەوەیە کە پەیوەستە بە تاکە جیهانبینیی وعەقیدەی راست و تەواوەوە، ئیسلام دەڵێ:

مادام تەنها خوا تبارك وتعالى بەدیهێنەرو خاوەن و پەروەردگاری جیهانەکانە، پێویستە تەنها ئەویش بپەرسترێ و بەندایەتی بۆ بکرێ و پەیڕەوی لە شەریعەتەکەی بکرێ و، بێجگە لەوی هیچ کەس و لایەنێك مافی ئەوەی نیەو شایستەیی ئەوەی نیە، کە خەڵك بیکەنە پەروەردگارو پەرستراو و حاکمی خۆیان.

٢- ئیسلام بە دیاری کردنی کۆمەڵێك حوکمی نەگۆڕ چوارچێوەیەکی ڕوون و مەحکەم بۆ حوکم و سیاسەت دادەنێ کە ڕێ ی لادان (انحراف)ی لێ بگرێ:

بەڵێ خوێنەری بەڕێز!

ئیسلام لە دەقەکانی قورئان و سوننەتدا کۆمەڵێك حوکمی شەرعی نەگۆڕی داناون لەبواری حەڵاڵ و حەرامدا کە چوارچێوەو بازنەیەکی مەحکەم بۆ حوکم و سیاسەت پێك دێنن و ناهێڵن سەری لە لادان و هەڵدێرانەوە دەربچێ، بۆ وێنە:

أ/ لە بواری سیاسیدا:

١- ڕاوێژ (شوری) بناغەی کاروبار بەڕێوەبردنە: (..وامرهم شوری بينهم..) (الشوری -٣٨) واتە: مسوڵمانان لەسەر بناغەی ڕاوێژ هەموو کارەکانیان ئەنجام دەدەن کە یەکیان دیاری کردنی مشوورخۆرو کاربەدەستیانە.

٢- وە هەمیشە پێویستە مسوڵمانان مشوورخۆر و سەرپەرشتیاریان هەبێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ ..﴾ (النساء -٥٩)

٣- وە لەسەر مشوورخۆر و براگەورە فەرزە کە ڕاوێژ بە خەڵك بکات: ﴿..وشاورهم في الأمر..﴾ (آل عمران-١٥٩)

٤- وە لەسەر خەڵکیش پێویستە کە بۆ مشوورخۆرانیان گوێ ڕایەڵ و فەرمانبـەربن: ﴿ فَـاتَّقُوا اللَّـهَ مَـا اسْـتَطَعْتُمْ وَاسْـمَعُوا وَأَطِيعُـوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِـكُمْ وَمَن يُوقَ شُـحَّ نَفْسِـهِ فَأُوْلَئِـكَ هُـمُ الْمُفْلِحُونَ ..﴾ (التغابن-١٦)

ب/ لە بواری ئابووریـدا:

١- هەرکەسە بۆی هەیە لەبەری ڕەنجـی خـۆی بـەهرە مەنـد بێـت و خاوەنداریێتی تاکی ڕەوایە: ﴿لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَـسَبُواْ وَلِلنِّـسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ...﴾ (النساء-٣٢)، ﴿...فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ ﴾ (البقرة-٢٧٩)

٢- بەڵام دروست نیە ماڵ و سامان و واریدات هەمووی یان زۆربـەی لە دەستی چەند کەسـێك دا پەزمەنـدە بکـرێ لەسـەر حیـسابی خەڵك و جەماوەرو سەرمایەداریێتی(الرأسمالية) لە ئیسلامدا ڕێ ی پێ نادرێ: ﴿..كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ ..﴾ (الحشر-٧)، ﴿...قَالُواْ يَا شُعَيْبُ أَصَلاَتُكَ تَأْمُرُكَ أَن نَّتْـرُكَ مَـا يَعْبُـدُ آبَاؤُنَـا أَوْ أَن نَّفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاء ...﴾ (هود -٨٧)

٣- کڕین و فرۆشتن بەشێوازی شەرعییانە ڕەوایە بەڵام ماڵ و سامانی یەکدی بەناهەق خواردن بەگشتی و بەتایبەتی ڕیبـا قەدەغەیـە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِـلِ إِلاَّ أَن تَكُـونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ ...﴾ (النـساء -٢٩)، ﴿...وَأَحَـلَّ اللّـهُ الْبَيْـعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...﴾ (البقرة-٢٧٥)

ج/ لە بواری پاریزکاری کردن لە ژین و ئاسایش و وەچەو ئابڕوو و سامانی خەڵکیدا:

١- کەسێك بەناحەق یەکێك بکوژێ دەکوژرێتـەوە: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالأُنثَى بِالأُنثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاء إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (البقرة – ١٧٨)

٢- کەسێك هێمنی و ئاسایشی خەڵك بشێوێنێ چەند جۆرە سـزایەك بە پێی تاوانەکەی رووی تێدەکەن: ﴿إِنَّمَا جَزَاء الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُواْ أَوْ يُصَلَّبُواْ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلافٍ أَوْ يُنفَوْاْ مِنَ الأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾ (المائدة –٣٣)

٣- سزای داوێن پیسی (زینـا) سـەد قەمـچییە: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور–٢)

٤- سزای بوختانی داوێـن پیـسی بـۆ ئینـسانی پـاککردن هەشـتا قەمچییە: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاء فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (النور–٤)

٥- سزای دزیی دەستبـڕینە: ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُواْ أَيْدِيَهُمَا جَزَاء بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِّنَ اللّهِ وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (المائدة-٣٨)

وە هەروەها لە سەرجەم بوارەكانی دیكەدا شەریعەتی دادگەرانـەو كاربەجێی خوا كۆمەڵێك حوكمی نەگۆڕی ڕوون و بێ چەندوچوونی داناون كە دەبێ كۆمەڵگای ئیسلامیی بەگشتی و دەسەڵاتی سیاسی بە تایبەت پێیانەوە پابەند بێت و جێ بەجێ یان بكات، بەمەش ئیسلام چوارچێوە (اطار)ێكی بۆ دەوڵەت و حكومەت داناوە كە ڕێی لادان و هەڵدێرانیان لێ دەگرێ و لەو سەرئەنجامە شوومە دەیانپارێزێ كە كیان و قەوارە غەیرە ئیسلامییەكان دووچاری دەبن بەهۆی پابەند نەبوونیانەوە بە چەند یاسایەكی نەگۆڕو ملكەچ بوونیان بۆ ڕاوبۆچوون و ئارەزووەكانی خەڵكی یان هەندێك كەس و لایەن كە بە درۆو ساختەو چەواشەكاریی بە ناوی خەڵكەوە قسە دەكەن و بە ئارەزووی خۆیان و بەگوێرەی بەرژەوەندییەكانیان حەرام حەڵاڵ و حەڵاڵ حەرام دەكەن[١٤]، خوای پەنهانبینیش فەرموویەتی: ﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُم بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَن ذِكْرِهِم مُّعْرِضُونَ﴾ (المؤمنون-٧١)

(١٤) بۆ وێنە: داگیركردنی وڵاتان و بەتاڵان بردنی خێروبێریان بەناوی ڕزگاركردنیان و بڵاوكردنەوەی دیموكراسییەوە، بەڕەوا دانانی سوودخۆری كە خوێن مژینی خەڵك و جەماوەرە، بە ڕەوا دانانی نێربازی و پێكەوەنانی خێزانی هاوجینسی كە پێچەوانەی عەقڵ و فیطرەتە...هتد.

٣- ئیسلام گیانێكی مەعنەوی و ئەخلاقی بەبەر حوكم و سیاسەتدا دەكات تاكو لە وشكیی و سەركێشیی بیپارێزێ:

بەڵێ خوێنەری سەنگین!

لە ئیسلامدا هەموو شتێك تێكهەڵكێش و پێكەوە پەیوەستە وەك چۆن ژیانیش هەروایە جا یەكی دیكە لە تایبەتمەندییەكانی سیستەمی حوكم و سیاسەت لە ئیسلامدا ئەوەیەكە گیانیكی مەعنەوی و ئەخلاقیی بەبەرداكراوەو كاتێك سەرنجی ئایەتەكانی قورئان و فەرمایشتەكانی پێغەمبەری خوا ﷺ دەدەین كە لەو بوارەدا هاتوون ئەو حاڵەتە بەزەقی هەست پێدەكەین، هەروەها لە حاڵەتی پراكتیزەكردنی حوكم و سیاسەتیشدا بەتایبەت لە ژیانی پێغەمبەری خوا ﷺ و چوار جێنشینەكانی و عومەری كوڕی عبدالعزیزو ژمارەیەكی دیكە لە كاربەدەستانی مسوڵمانان‌دا وەك: (نورالدین محمود)و(عمادالدین زنگـي)و (صلاح الدین)و (محمد الفاتح) -خوا لێیان ڕازی بێ- ئەو حاڵەتە زۆر چاك بەرجەستەكراوە.

ئێستاش با سەرنجی ئەم ئایەت و فەرمایشتانە بدەین وەك نموونە لەو بوارەدا:

- ﴿إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِالْعَدْلِ إِنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ (النساء-٥٨)

- ﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ (القصص-٨٣)
- ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا. أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا. خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ (الفرقان-٧٤،٧٥،٧٦)

وەك دەبينن:

- لە ئايەتى (٥٨)ى(النساء)دا خواى بىٔهاوەڵ سـەرەتا كۆمـەڵگاو خەڵكى مسوڵمان دەدوێنىٔ و فـەرمانيان پىٔدەكـات كـە سـپاردە (أمانة)ەكان تەسـليمى خاوەنـەكانيان بكـەن.ديـارە گـەورەترين سپاردەش مەسـەلەى سەرپەرشـتيكردنى مـسوڵمانان و مـشوور لـىٔخواردنى دين و ژينيانـە، پاشـان روو دەكاتـە كاربەدەسـت و دادوەرانى مسوڵمانان و فەرمانيان پىٔدەكات كە لەكاتى حـوكم و دادوەرييكردن لە نێو خەڵكيدا دادگەرانە حوكم بكەن، پاشان بـە هەردوو دوولايان دەفەموىٔ:

﴿إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾

واتە: بێگومان ئەوەى كە خوا ئامۆژگاريتانى پێدەكات چاكترين شتە بێگومان خوا هەر بيسەرو بينەر بووە .

* وە لە ئايەتى ژمارە(٨٣)ى (القـصص)دا خـواى پـەروەردگار ڕاى دەگەيەنىٔ كە مەنزڵگاى دوارۆژ تەرخان كراوە تەنيا بـۆ كەسـانێك

که نایانەوێ لەسـەر زەوی خـۆ بـەزلگریی و خراپـەکاریی بکـەن، پاشان ڕای دەگەیەنێ که سەرەنجامی چاك لەگرەوی پارێزکاران دایە.

* وه لەئایەتەکانی (٧٤و٧٥و٧٦)ی (الفرقان)داو له سیاقی چـەند ئایەتێکدا که مەدح و ستایشی بەنده هەڵبژاردەکانی خوایان تێـدا دەکات و لـه دوایـین خەسـڵەتیاندا دەفـەرموێ: ﴿وه ئەوانـەی کـه دەڵێن: پەروەردگارمان! هاوسەران و وەچەمان بـۆ بگێـڕه بەمایـەی چاوڕوونی و دڵخۆشیمان وه بمانگێڕه بـه پێـشەوا بـۆ پارێزکـاران﴾ پاشان ڕای دەگەیەنێ که ئەوانه به کۆشکەکانی بەهەشت پاداشتیان دەدرێتەوەو لەوێدا ڕێزیان لـێ دەگیرێو سەلامیان لـێدەکرێ .

پێغەمبەری خواش (ﷺ) لەو بارەوه فەرمایشتی زۆرن، بۆ نموونه:

١. (عن أبي ذر قال: قلت يا رسول الله ألا تستعملني؟ قال: فـضرب بيده على منكبـي ثم قال: ياأباذر انك ضعيف وانها أمانـة وانهـا يوم القيامة خزي و ندامة الاّ مَنْ أخذها بِحقّها وأدّى الـذي عليـه فيها) (رواه مسلم).

واته: (أبوذر الغفاري) -خوا لـێی ڕازی بێ- دەڵـێ: گـوتم: ئـەی پێغەمبەری خوا ئایا کارو بەرپرسێتییەکم پـێ ناسـپێری؟ دەڵـێ: ئەویش دەست خسته سەرشانم و فەرمووی: ئەی أبوذر تۆ بێهێزی و بەرپرسێتیش سپاردەیه — دیاره سپاردەش دەبێ به ئینسانی بەهێز بسپێردرێ — وه بەرپرسێتیش لەڕۆژی دواییدا مایەی سەرشۆڕیی و

پەشـیمانییە مەگـەر کەسـێك بەهـەق وەری گرتبـێ و ئـەرکی سەرشانی خۆیشی تێدا ئەنجام دابێ .

٢. ((مامن راع یسترعیه الله یموت یوم یموت وهو غـاش لرعیتـه الا حرم الله علیه الجنة)) (رواه البخاری و مسلم).

واتە: هەر بەرپرسێك خوا کارێکی بخاتە دەست و لەگەڵ ئەوانەی لـە ژێر دەستیدان ناڕاست و ناپاك بێت، کاتێك کە دەمرێ بە تەئکیـد خوا بەهەشتی لـێ قەدەغە دەکات.

٣.((کلکم راعٍ وکلکم مسئول عن رعیته: الامـام راعٍ وهـو مـسئولٌ عن رعیتـه ...)) (رواه البخاري ومسلم واحمد).

واتە: هەرکامێکتان چاودێرە و بەرپرسیشە بەرانبـەر خەڵکەکـەی: پێشەوا –سەرکردە- چاودێرە و بەرپرسیشە لەبارەی خەڵکەکەیەوە. (واتە: خوا لەسەروان لێـی دەپرسـێتەوە داخـۆ چـۆن بـووە و چـی کردوە؟).

٤.(من ولي من امر المسلمين شيئاً فولى رجلاً وهو يجد مَنْ هو أصلح للمسلمين منه فقد خان الله و رسولَهُ) رواه الحاكم.

واتە: هەرکەسێك لە کاروباری مسوڵمانان بەرپرسـێتییەکی پـێ بسپێررێ و ئەویش پیاوێك بکاتە بەرپرسی کارێك لە حاڵێکدا کە هی لەویش شایستەتر و چاکتر بۆ مسوڵمانانی پێ شك بێت، ئەوە خیانەتی بە خواو پێغەمبەرەکەی کردوە!

٥.((مامن امیـر یلي أمر المسلمین ثم لایجهد لهم ولاینصح لهـم الا لم یدخل معهم الجنة)) (رواه مسلم).

واتە: هەر بەرپرسێك كاری مسولْمانان بە ئەستۆوە بگریٚ پاشـان خۆی بۆیان ماندوو نەكات و بۆیان دلْسۆز نـەبیٚ ئـەوە لەگـەلْیان ناچێتە بەهەشت.

٤- ئیسلام سەرجەم لایەنە ئیجابی یـەكانی دیموكراسـی تێدایـەو لـە لایەنە سـەلبی یەكانیشـی دوورە:

بەلْـیٚ خوێنەری بەڕێز!

دیموكراسی كە دەتوانین بلْێین: لـەم ڕۆژگـارەدا چـاكترین یـان كـەم زیانترین سیستەمی حوكمڕانییە لـەنێو سیـستەمەكانی زادەی بـیرو هۆشی مرۆڤدا، ئیسلام سەرجەم لایەنە چـاك و ئیجابییـەكانی بـەلاّم بەجۆرێكی چاكتر گرتوونە خۆی و لە كەموكوورِیەكانیشی دوورە.

جـا لەبـەر ئـەوەی ئێمـە سـوپاس بـۆ خـوا لـە كتێبـی: (چـەند مەسەلەیەكی باوی سەردەم)دا[١٥] تا رادەیەك بە تێروتەسەلی باسـی ئەم بابەتەمان كردوەو بەراوردمان لە نێوان دیموكراسی و سیـستەمی حوكمڕانیی ئیسلامدا كـردوەو لێـرەش ئـەو دەرفەتـەمان نیـە بۆیـە خوێنەر حەوالْەی ئەویٚ دەكەین و لێرەدا هەر بەكورتی دەلْێین:

---

(١٥) بڕوانە: ئالْقەی -٥- (دیموكراسی لەبەر تیشكی عەقل و شەرع دا) لاپەڕە٢٤١تا٢٩٢.
وە بڕوانە: (دیموكراسی و دیكتاتۆریی و هەلْوێستی ئیسلامی یانە) لاپـەڕە ٢٩٣ تـاكو ٣٥٦، چاپی پێنجەم، نووسینگەی تەفسیر،٢٠٠٥ز.

دیموکراسی چوار بنەمای گرنگ و سەرەکی هەن کە ئەمانەن:

أ- بالاّ دەستیی گەل .

ب- سەروەری یاسا .

ج- مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە گشتییەکان.

د- لەیەك جیاکردنەوەی سێ دەسەلاّتەکانی یاسادانان و جێبەجێکردن و دادوەریی.

سیستەمی حوکمڕانیی ئیسلامییش حەوت بنەمای گەورەو گرنگی هەن کە ئەمانەن:

١- حوکمڕانێتی بالاّ هی خوایەو سەروەریی هی شەریعەتی خوایەو هیچکەس مافی لێلادانی نیە.

٢- دەسەلاّت هی خەڵك و کۆمەڵگایەو لە سنووری شەریعەتدا دەستی والاّیە.

٣- راوێژ بناغەی کاروبار بەڕێوەبردنە لەهەموو ئاست و بوارەکاندا.

٤- خەڵکی بۆدابینکرانی رێزو ماف و ئازادییەکانیان یەکسانن.

٥- فەرمانبەریی تەنها لە سنووری تواناو لە جوغزی شەرع دایە.

٦- چەسپاندنی دادگەریی و دوورخستنەوەی زیانەکان و دابینکردنی بەرژەوەندییەکان ئامانجی سەرەکییە.

٧- فەرمان بە چاکەو رێگرتن لە خراپەو هەقبێژیی و چاودێرییکردنی دەسەلاّت و راستکردنەوەی ماف، ئەرکی سەرشانی هەموو لایەکە.

ئەمەش چەند دەقێکی قورئان و سوننەت لەسەر ئەو حەوت بنـەما گەورەو گرنگانەی سیستەمی حوکمڕانیی ئیسلامی:

بنەمای یەکـەم: حوکمڕانێتی باڵا هی خوایەو سەروەریی هـی شـەریعەتی خوایە... وەك خوای پەروەردگار فەرموویەتی:

١- ﴿ مَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِهِ إِلاَّ أَسْمَاء سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَآؤُكُم مَّا أَنزَلَ اللّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلّهِ أَمَرَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ ﴾ (يوسف-٤٠)

٢- ﴿ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاء شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ (الشورى-٢١)

٣- ﴿ أَفَغَيْرَ اللّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنَزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلاً وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴾ (الأنعام -١١٤)

بنـەمـای دووەم: دەسەڵات هی خەڵك و کۆمەڵگایە... وەك خوای کاربەجێ فەرموویەتی:

١- ﴿ إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِالْعَدْلِ إِنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴾ (النساء-٥٨)

بە پێی سیاقی ئایەتەکانیش دیارە کە دوێنـراو(مخاطـب) لێـرەدا خـەڵك و کۆمـەڵگای مـسوڵمانەو مەبەسـتیش لـە سـپاردەکان

(الامانات) ئەرك و كارەكانی بەرپرسیاریتی و مشوور لێخواردنی كۆمەڵگایە.

٢- ﴿...أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ...﴾ (الشورى-١٣)

دیارە دوێنراو لێرەش هەر كۆمەڵگای مسوڵمانە كە خوا فەرمانی پێكردوە ئایین و بەرنامەی خوا بەرپا بكات و ئاییینیش بەبێ كیان و دەسەڵاتی سیاسی بەرپا ناكرێ، كەواتە: كۆمەڵگای مسوڵمان خاوەن حەقی ئەسڵی یە لە بواری حوكم و سیاسەتدا.

٣- ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور-٢)، ﴿ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُواْ أَيْدِيَهُمَا جَزَاء بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ (المائدة-٣٨)، ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاء لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقَيرًا فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلاَ تَتَّبِعُواْ الْهَوَى أَن تَعْدِلُواْ وَإِن تَلْوُواْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ (النساء-١٣٥)

ئاشكراشە كە ئەو دواندن (خطاب)ە قورئانی یانەو هاوێنەكانیان هەموویان روویان لە كۆمەڵگای مسوڵمانە بە پلەی یەكەم، كەواتە كۆمەڵگای ئیسلامیی خاوەنی دەسەڵاتی شەرعی یەكەمەو بەرپرسیاری یەكەمیشە لە بەرانبەر دین و شەریعەتی خواو پیادەكردنیاندا.

بنـەمای سـێـیەم: ڕاوێژ بناغەی کاروبار بەڕێوەبردنە... وەك خوای بـەرزو بێهاوتا فەرموویەتی:

١- ﴿.. وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ ...﴾ (الشورى-٣٨)

واتە: ﴿... وە کاروباریان لە نێوخۆیاندا بەراوێژە...﴾.

٢- ﴿...وشاورهم في الامر..﴾ (آل عمران-١٥٩)

واتە: ﴿... وە لە کاروباردا راوێژیان پێ بکە...﴾.

٣- ﴿...وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ...﴾ (الطلاق-٦)

واتە: ﴿... وە لەنێو خۆتاندا بەشـێوەیەکی چـاك و بەمەبەسـتی چاك راوێژ بکەن...﴾.

بنەمـای چـوارم: خەڵك لە: بۆ دابینکرانی رێزو مـاف و ئازادییەکانیاندا یەکسانن... وەك خوا فەموویەتی:

١- ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ (البقرة-٣٠)

٢- ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً﴾ (الإسراء-٧٠)

٣- ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (الجاثية-١٣)

٤- ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّهِ الَّتِيَ أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالْطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ﴾ (الاعراف-٣٢)

٥- ﴿وَلَوْ شَاء رَبُّكَ لآمَنَ مَن فِي الأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُواْ مُؤْمِنِينَ؟!﴾ (يونس-٩٩)

٦- ﴿لا إكراه في الدين...﴾ (البقرة-٢٥٧)

لەم ئایەتە بەپیزانەدا بەڕوون و ڕاشكاویی ڕاگەیەنراوە:
١- ﴿ئینسان جێنشینی خوایە لەسەر زەوی﴾ (البقرة-٣٠)
٢- ﴿ئینسانەكان بەگشتی خوا ڕێزی لێناون...﴾ (الاسراء-٧٠)
٣- ﴿خوا هەرچی لەئاسمانەكان و زەوی دایە بۆ خەڵكی بەگشتی مەیسەر و ڕام كردوە﴾ (الجاثیة-١٣)
٤- ﴿وە هیچ كەس مافی قەدەغەكردنی نیعمەتەكانی خوای نیە لە بەندەكانی چونكە، هەر بۆوانی ڕەخساندوون﴾ (الأعراف-٣٢)
٥- ﴿وە هیچ كەس بۆی نیە هیچ فیكرە و بۆچوون و دین و بەرنامەیەك لەسەر خەڵكی فەرز بكات﴾ (یونس-٩٩)، وە (البقرة-٢٥٦)

<u>بنەمای پێنجەم:</u> فەرمانبەریی تەنها لە سنووری توانا و لە جوغزی شەرع دایە: وەك خوا تبارك وتعالى فەرموویەتی:
١- ﴿لایكلف الله نفساً الا وسعها...﴾ (البقرة-٢٨٦)
٢- ﴿فاتقوا الله ماستطعتم واسمعوا وأطیعوا...﴾ (التغابن-١٦)
٣- ﴿یَا أَیُّهَا النَّبِیُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ یُبَایِعْنَكَ عَلَى أَن لَّا یُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَیْئًا وَلَا یَسْرِقْنَ وَلَا یَزْنِینَ وَلَا یَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا یَأْتِینَ بِبُهْتَانٍ یَفْتَرِینَهُ بَیْنَ أَیْدِیهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا یَعْصِینَكَ فِی مَعْرُوفٍ فَبَایِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِیمٌ﴾ (الممتحنة-١٢)
٤- ﴿انما الطاعة في المعروف﴾ (رواه البخاری ومسلم).

٥- ﴿على المرء المسلم السمع والطاعة فيما احب وكـره الا أن يـؤمر بمعصية فأذا أمر بمعصية فلا سمـع ولاطاعـة﴾ (رواه البخـاري و مسلم).

لەم ئایەت و فەرمایشتانەشدا زۆر جوان دەرەوشاوەتەوە كە گوێڕایەڵی و فەرمانبەریی خەڵك بۆ دەسەڵاتی سیاسی تەنها لـە سـنووری توانـاو لـە بازنەی شەریعەتدا فەرزە، ئەگەرنا لەوە بەولاوە نـەك فـەرز بـەڵكو هـەر دروستیش نیە.

<u>بنـەمـای شـەشـەم:</u> چەسپاندنی دادگەریی و دوورخستنەوەی زیانـەكان و دابین كردنی بەرژەوەندییەكان ئامانجی سەرەكییە.

ئەمیش چەندان دەقی قورئان و سوننەت دەلالەتی لەسەر دەكەن بۆ نموونە:

١- ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيـزَانَ لِيَقُـومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾(الحديد-٢٥)

٢- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ لِلّهِ شُهَدَاء بِالْقِسْطِ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُواْ اعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُـواْ اللّـهَ إِنَّ اللّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ (المائدة-٨)

٣- ﴿وَقُلْ آمَنتُ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِن كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ﴾ (الشورى-١٥)

٤- ﴿إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُ بِالْعَـدْلِ وَالإِحْـسَانِ وَإِيتَـاء ذِي الْقُرْبَـى وَيَنْهَـى عَـنِ الْفَحْشَاء وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (النحل-٩٠)

٥- ﴿وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّهُ لاَ يُحِبُّ الفَسَادَ﴾ (البقرة-٢٠٥) .

٦- ﴿النَّبِيَّ الأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِندَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُم بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَآئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالأَغْلاَلَ الَّتِي كَانَتْ﴾ (الأعراف-١٥٧)

بنـەمـای حـەوتەم: فەرمان بە چاکەو رێگریـی لـە خراپـەو حەقبێـژی و چـاودێریکردنی دەسـەلآت و راسـتکردنەوەی، مـاف و ئـەرکی سەرشانی هەموولایەکە.

لەو بارەشەوە ئایەتی خوا (عزوجّل)و فەرمایشتی پێغەمبـەری پێشەوا زۆرن، بۆ نموونە:

١- ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاء بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ...﴾ (التوبة-٧١)

٢- ﴿لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُواْ مِن بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوا وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ. كَانُواْ لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ﴾ (المائدة-٧٩)

٣- ﴿وَاتَّقُواْ فِتْنَةً لاَّ تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنكُمْ خَآصَّةً وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (الأنفال-٢٥)

وەك لەم ئایەتانەدا دەبینین خوای بەرزو مەزن یەکـەمین سـیفەت کە ئەهلی ئیمـانی بـە نێرومـێ وە پـێ وەسـف دەکـات ئەوەیەکـە: فەرمان بـە چـاکەو رێگـری لـە خراپـە دەکـەن! (التوبـة-٧١)، وە

هەوالّمان پێدەدا کە هـــەرکام لە(داوود)و (عیسا)ی کوڕی مەریەم -سەلامی خوایان لێبێ- نەفرینیان لە بەنی ئیسرائیلییە کافرەکـان کـردوە بـەهۆی ئـەوەوە کـە یەکـدییان نەگێڕاوەتـەوە لـە خراپـەو ناشەرعی، وە خوا ئەو خەسلّەتەی بەنی ئیسرائیل بە خراپترین رەفتار دادەنێ، (الانفال-٢٥).

فەرمایشتی پێغەمبەریش لەوبارەوە زۆرن، بۆ نموونە:

١- رۆژێکیان (ابوبکر) -خوا لێی رازی بـێ- لـەکاتی وتاردانـدا بـە خەلّکی گوت: ((أيهاالناس! انكم تقرؤن هذه الآية وتؤولونها علـى خِلاف تأويلها: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لاَ يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ ﴾ واني سمعت رسول الله ﷺ يقول: ان النـاس اذا رأو الظالم فلم يأخذوا علـى يديـه أوشـــك أن يعمهـم الله بعقـابٍ منه)) -رواه الترمذي-.

واتە: ئەی خەلّکینە! ئێوە ئەم ئایەتە دەخوێننەوە بەلاّم بـە هەلّـەو پێچەوانەوە لێکی دەدەنەوە: ﴿ئـەی ئەوانـەی ئیمانتـان هێنـاوە لـە خۆتان وریابن ئەگەر رێ ی راست بگرن ئەوانـەی گـومڕان زیانتـان لێنادەن!﴾ (المائدة-١٠٥)، بـەلاّم مـن لـە پێغەمبـەری خـوام ﷺ بیستوە دەیفەرموو: هەرکات خەلّکی ستەمکاریان بینیو دەسـتیان نەگرتو لە ستەمیان نەگێڕایەوە، نزیکە خوا بەگشتی سزایان بدات.

٢- ((من رأى مكنم منكراً فليغيره بيده فأن لم يستطع فبلسانه فـأن لم يـستطع فبقلبـه وذلـك أضـعف الايمـان)) (رواه مـسلم والترمـذي وغيرهما).

واتە: هەرکامێکتان خراپەیەکی بینی با بەدەست بیگۆڕێ، ئەگـەر نەیتوانی بە زمانی، ئەگەر نەیتوانی با بەدڵ دژی بوەستێ و ئەوەش بێهزترین ئیمانە.

٣- (ان من أعظم الجهاد كلمة عدلٍ عند سلطانٍ جائرٍ) رواه الترمذي.

واتە: بێگومان لەگەورەترین جۆری جیهاد قسەیەکی دادگەرانەیە لە لای حوکمڕانێکی ستەمکارو لار.

٤- (خير الشهداء حمزة ثم رجلٌ قام الى امامٍ فأمرهُ ونهاه في ذات الله تعالى فقتلهُ على ذلك) أخرجه الحاكم.

واتە: چاکترین شەهید حەمزەیە، ئینجا پیاوێکە هەڵدەستێ و لە پێناوی خوای بەرزدا فەرمان بە چاکەو رێگریی لە خراپە لەگەڵ پێشەوایەکدا دەکات و لەسەر ئەوە دەیکوژێ.

٥- (اذا رأيت امتي تهاب الظالم أن تقول له: انك أنت الظالم، فقد تودع منهم) -رواه احمد-.

واتە: هەرکات ئوممەتمت بینی دەترسا کە بەستەمکار بڵێ: تۆ ستەمکاری! ئەوە ماڵئاوایی لێکراوە و حیسابی رۆیوە!

لەکۆتایی ئەم باسەشدا دەڵێم:

وەك بینیمان سیستەمی حوکمڕانیی ئیسلام کاکڵ و جەوهەری لایەنە ئیجابییەکانی سیستەمی دیموکراسی تێدایەو بەشێوەیەکی چاکتریش، وە هەندێك شتی تێدایە کە لە دیموکراسی دانیە کە گرینگترینیان دیاری کردنی چوارچێوەیەکە بۆ سیستەمی حوکمڕانیی بەهۆی حەڵاڵ و حەرامە روون و نەگۆڕەکانی شەریعەتەوە کە ئەوەش سیستەمی حوکمڕانیی لەو

جۆره لادان (انحراف)انه دەپارێزێ کە لـە ئەنجامیانـدا خـەڵك و جـەماوەر دووچاری مـەینەتیو دەردی بە ئێش وگورچك بڕ دەبێ، وەك ئێستا دەبینین کە کۆمـەڵگا ڕۆژئاواییەکان لە زۆر ڕووەوە گـیرۆدەی گەنـدەڵیی و لادان و خلیسکانی وا بوو ون تەواو لە عـەقڵ و فیطـرەت دووری خـستوونەتەوەو هەرچەندە لە ڕووی ژیانی ماددییەوە لەپێشن،بەڵام هەتا بڵـێی لـە ڕووی ئینسانیی و ئەخلاقی و مەعنەویی و کۆمەڵایەتییەوە کلۆڵ و لە پاشن!

(٧) ڕوونکردنەوەی راسـتییەك و ڕاسـتکردنەوەی هەڵەیەك

لەم رۆژگارەداو لە لایەن دامودەزگاکانی ڕاگەیاندنی دەستی تـەوژمی سیکۆریزمەوە بۆ پێناسەکردنی تـەوژمی ئیـسلامیی تـەعبیرێکی هەڵـە بەکاردێ، کە خەریکە ببێتە زاراوەیەکی سیاسی باو! ئەویش بریتیـە لـە (ئیسلامی سیاسی).

چۆنیەتی هەڵە بوونی ئەم وشـەیەش بەجۆرەیە:

ئاشکرایە کە مەبەست لەم وشەیە تـەوژمی ئیـسلامییە و تـەوژمی ئیسلامیش لەو مسوڵمانانە پێکهـــــاتوە کـە هـــەوڵی ئـەوە دەدەن و کردو کۆششی ئەوە دەکەن کە ژینی خۆیان و خەڵکە مسوڵمانەکەیان بـە پێی دینی راست و دروستی خواو رێبازی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) رێـك بخەن، کەواتە بەکارهێنانی ئەم وشـەیە بـۆ تـەوژمی ئیـسلامی لـە دوو سەرەوە هەڵەیە:

<u>یەکەم:</u> چونکە ئەگەر مەبەستیان لە (ئیسلامی سیاسی) خودی ئیـسلام بـێ، دیـارە ئـەم وشـەیە ئـەوە دەگەیـەنێ کـە ئێمـە چـەند جـۆرە (ئیسلام)ێکمان هەبن و یەکێکیان ئیسلامیی سیاسی بێت! کە دیارە ئەوەش هەڵەیە، چونکە ئیسلام تەنها یەکێکەو زیاتر نیە: ﴿إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الإِسْلاَمُ ...﴾ (ال عمران-١٩)، وە سیاسەت و حوکم بەشـێك و لایەنێکی ئیسلامە، وەك چۆن هەرکام لە ئیمان وعیبادەت و تـەقواو تەزکیەو جیهادو ئەخلاقی بەرزو .. هتدیش چەند بـەش و لایـەنێکی دیکەینی و بە هەموویان ئیسلام پێك دێنن!

دووەم: وە ئەگەر مەبەستیشیان پێی ئەو مـسولْمانانە بـن كـە تـەوژمی ئیسلامی(التیار الاسلامی) پێك دێـنن، دیـسان هەڵەیـە، چـونكە مسولْمانانێك كە تەوژمی ئیسلامی دێنن، كاری سیاسی و چـالاكی سیاسی یەكێكە لە كارو چالاكییەكانیان و، كاری ئیسلامی كارێكی گشتگیرو فرە رەهەندەو لە بواری سیاسیدا كورت هەڵنەهاتوە، بەڵكو سەرجەم بوارەكانی: فیكری و عەقیدەیی وكلتووریی و كۆمەڵایەتی و ئابوری و ئەخلاقی وئیداری و ... هتد دەگرێتەوە، ئنجا ئەگەر گریمـان مسولْمانێك یان كۆمەڵـە مـسولْمانێكیش هـەبن تـەنیا بـۆ كـاری سیاسی خۆیانیان یەكلایی كردبێتەوە، دیـسان دروسـت نیـە وشـەی (ئیسلامی سیاسی) بكرێتە پێناسیان، چونكە وەك گوتمان، ئیـسلام تەنها یەك ئیسلامە نەك زیاتر، وە ئەوەش كە دەجـوولْێ و چـالاكییە سیاسـییەكە ئـەنجام دەدات خـودی ئیـسلام نیـە، تـاكو كارەكـەی پالْبدرێتەلا، بەڵكو بابای مسولْمانە، بۆیە راسـت ئەوەیـە بگـوترێ: (مسولْمانی سیاسـی) یـان (مـسولْمانانی سیاسـی) وەك چـۆن بـە مـسولْمانێك كـە نوێـژ دەكـات یـان رۆژوو دەگـرێ یـان زانیـاری و شارەزایی هەیە یان جەنگ و جیهاد دەكات یان پارێزكاریی (تقوی)ی هەیە. . .هتد دەگوترێ: مسولْمانی نوێژكـەر، مـسولْمانی رۆژووگـر، مسولْمانی زاناو شارەزا، مسولْمانی جەنگاوەر موجاهید، مسولْمانی پارێزكاری (متقی)..

ئینجا ئەگەر بمانەوێ مسولّمانێك یان مسولّمانانێك کـە لـە بـواری کاروچالاکی ئیسلامییدا جولاّو و هەلّسووڕاون، جیابکەینەوە لە وانەی کە دانیشتوو و نەجولاّوو و هەلّخزاون ڕاست ئەوەیە کە بلّێین:

مسولّمان یـان مـسولّمانانی مـشورخۆرو ئیـشکەر، یـان جـوولاّو و چالاك، یان کاراو گورج و گۆلّ..

وەك چۆن خوای کاربەجێ مسولّمانانی جـەنگاوەرو تێکۆشـەری ناونـاوە: (المجاهدین) وە ئەوانەش کە بەبێ عـوزرو بەلّگـە دادەنیـشن و خـەبات و فیـداکاری لـە پێنـاوی خـوادا ناکـەن نـاوی نـاون (القاعـدین) وەك فەرموویـەتی: ﴿لاَّ يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُوْلِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُـلاًّ وَعَدَ اللّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ (النساء -٩٥)

واتە: ﴿بڕوادارانی دانیشتووی بـێ عـوزرو تێکۆشـەران بـە سـامان و گیانیان لە ڕێی خوادا وەك یەك نین، خوا پلەیەك تێکۆشەران بە سامان و گیانیانی بەسەر دانیشتواندا بەرزکردۆتەوە، وە گفتی-پاداشتی- چاکی بە هەموویان داوە، وە خوا تێکۆشەرانی بەسەر دانیـشتواندا بـە پاداشـتێکی گەورە بەرزکردۆتەوە﴾ .

کورتەی قسان:

ئەگەر بویسترێ تەوژمی ئیسلامیی بە شـێوەیەکی ڕاسـت و واقیعـی یانــەو مەنتیقییانــە پێناســە بکــرێ، دەبــێ بگــوترێ: (مــسولّمانانی مشوورخۆرو جولاّوو، یان مسولّمانانی تێکۆشەرو ئیشکەر)

ئینجا ماوەتەوە ئەوە کە بزانین ئایا پاڵنەرو هاندەری خەڵکی عەلمانیی چی یە کە تەوژمی ئیسلامیی و ئیسلامییەکان بە: (ئیسلامیی سیاسی) ناوزەد دەکەن و دەیانەوێ بەو وشە داهێنراوە پێناسەیان بکەن!

پێم وایە هەڵێنانی ئـەو مەتەڵـەو وەڵامـی ئـەو پرسـیارەش شـتێکی زەحمەت نیە چونکە هەر لە لابەلای قسەوقاڵی سیکۆلاریستەکان خۆیاندا زۆر بەڕوونی دیارە کە مەبەستیان لەو جۆرە ناوزەدکردن و پێناسەکردنەی تەوژمیی ئیسلامیی و ئیسلامییەکان ئەوەیە کە:

تۆمەتباریان بکەن بەوە کـە تاکـە ئامـانج و مەبەسـتیان لـە کـارو چالاکی ئیسلامییان ئەوەیە کە بگەنە کورسی حوکمڕانیی و دەستیان لە سامان و دەسەڵات (الثروة والسلطة) گیربێت و پێیان بە ئاوات بگەن!

بۆیەش دەڵـێم: ئـەم تۆمەتبارکردنـەی ئیـسلامیی و ئیـسلامییەکان ئامانجی سیکۆلاریستەکانە کە خۆیان و کاروچـالاکییە ئیـسلامییەکەیان بە (ئیسلامیی سیاسی) ناوزەدو پێناسە دەکەن، چونکە:

چەندان جار بە موناسەبەو بەبێ موناسەبە ئـەو جـۆرە قـسەو بـاس و تۆمەتبارکردنـەیان لـێ بیـستراوەو ئەگـەر بڵـێم بەدەگمـەن بابایـەکی عەلمانیی هەیـە ئـەو قـسەیەی دەرهـەق بـە ئیـسلامییەکان نـەکردبێ، زیادەڕۆییم نەکردوە.

جـا ئێـستا بـە پێویـستی دەزانم سـێ هەڵوەسـتە لـە بـەردەم ئـەو مەسەلەیەدا بکەم:

<u>یەکـــەم:</u> پێشینان گوتوویانە: (هەرکەسە لە هەمبانەی خۆیدا گـوێزان دەژمێرێ!) هەروەها گوتوویانە: (دز پێی وایە هەمووکەس دزە!) جـا

لە ڕاستیدا ئەو جۆرە تێڕوانینەیِ سیکۆلاریستەکانیش بـۆ تـەوژمیی ئیـسلامیی و هەڵـسووڕاوانی مەیـدانی کـاری ئیـسلامیی، زیـاتر لە(خۆ)وە سەیری (خەڵك)کردن و لە هەمبانەی خۆدا گوێز ژماردن و خەڵك لەسەر خۆ قیاسکردن (القیـاس علـی الـنفس)ەو ئـەو جـۆرە کەسانە لە سۆنگەی ئەوەوە کە ژیان بە ماددەی ڕووت و دونیـاش بـە تاکـە هـەل و دەرفـەتی ڕابـواردن و گـوزەران دەزانـن و ئـەوەی لـە فەرهەنگی مێشك و دەروونیاندا حیسابی بۆ نەکرێ و بـوونی نـەبێ، خواو قیامەت و ڕووح و... هتدە، پێیان وایـە کـە خـەڵکی دیکـەش هەمووی هەر وەك وانەو، ئەوەی کە پاڵ بە خەڵکەوە دەنـێ و هانیـان دەداو دەیانجووڵێنێ لە تێکڕای هەڵسوکەوت و جموجۆڵەکانیاندا تەنیاو تەنیا ماددەو گەدەو داوێن و گیرفانە!

جا سیکۆلاریستەکانی ڕۆژگاری ئێمـە لـەو مەسـەلەیەدا وەنـەبێ شـتێکی تـازەو بێپێـشین بـن، بـەڵکو سـەرجەم هـاوفیکرەو مەسەلەکانیان بە درێـژایی مێـژوو هـەمان هەڵوێـستیان هـەبووە، ئەوەتا قسەڕۆیشتووە خۆبەزلگـرو خۆشگوزەرانەکانی گەلـی (نوح) -علیه السلام- کاتێك نووح پێیان دەفەرموێ: (ئەی گەلەکـەم خـوا بپەرستن جگە لەو هیچ پەرستراوتان نین، بۆچی پارێز ناکەن! ﴿يَا قَوْمِ اعْبُدُواْ اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَـهٍ غَيْرُهُ أَفَـلاَ تَتَّقُـونَ!﴾ (المؤمنون-٢٣) نـەیارو ناحەزانی بانگەوازە پڕ دادەکـەی، ئـاوا خەڵکـە چەوسـێنراوەو بـەش مەینەتەکەیان دەدوێنن: ئەم -نووح-ە تەنیا مرۆڤێکی وەك خۆتانـەو

دەيەوێ خۆتان لەسەر فەرز بكات...! ﴿فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ...﴾ (المؤمنون- ٢٤)

ئـاخر پێغەمبـەری خـوا (نـووح) -عليـه الـسلام- وەك تێكـڕای پێغەمبەران -عليهم السلام- خوا بۆ ئەوەی ڕەوانە كـردوە كـە گەلـە ستەمديدەو چەوسێنراوەو سـامان و دەسـەڵات لـێ زەوت كراوەكـەی ڕزگار بكات و لە ژێر نيری ئەشرافە خۆفەرزكـەرو خۆشـگوزەرانەكان (المـلأ المـستكبرين والمترفـين) دەريـان بێنـێ، كەچـی دەسـەڵاتدارە ساماندارو خۆفەرزكەرەكانيان ئاوا ڕاستييەكان لە خەڵكە داماوەكـە هەڵدەگێڕنەوەو چەواشەی دەكەن، بەوجۆرە وێڕای هەردوو چەكی:

سامان و دەسەڵات (الثروة والسلطة) چـەكی سـێيەمی ڕاگەيانـدن (إعلام)يش لە دژی بانگەوازی هەقی پێغەمبەران دەخەنـەكار تـاكو بەو سێكوچكە (الثـالوث) شـوومە درێـژە بـەكاری خۆيـان بـدەن و سەربارەش (نووح) پياوخراپ دەربێنن و خۆشيان پياوچاك و دڵـسۆزو بە پەرۆش بۆ خەڵك و وڵات پێشان بدەن!!

<u>دووەم:</u> هەرچەندە هەركەسێك بەڕاستی ئيمانی بە خواو بـە ڕۆژی دوايـی هەبێت، نەك تەنها لە مەيدانی چالاكی و كاری سياسيدا بەڵكو لـە سەرجەم جموجۆڵ و هەڵسوكەوتە تاكيی و خێزانيی و گـشتييەكانيدا تاكە مەبەستی ڕازيكردنی خواو وەدەست هێنانی بەهەشت و پارێزران لە دۆزەخ دەبێ و، جگە لە بەرجەستەكردنی بەندايـەتی بـۆ خـوا لـە ژيانی تاكيی و كۆمەڵايەتيدا هيچ هانـدەرێكی ديكـەی نابێـت، وەك خـوای زانـاو شـارەزا (عزّوجـل) لـە وەسـف و پێناسـەی هـاوەڵانی

پێغەمبەری خوا ﷺ و شوێن کەوتووانی ڕاستەقینەیدا فەرموویەتی:
﴿ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاء عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاء بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ (الفتح- ٢٩)

بەڵام ئایا ئەگەر گریمان بابایەکی مسوڵمان و لایەنێکی ئیسلامیی وەك ئەنجامدانی بەشێك لە ئەرکی سەرشانی هەوڵی ئەوە بدات کە کۆمەڵگایەکەی لە خراپەوە بۆ چاکەو لە زوڵمەوە بۆ دادگەریی و لە ترس و بیمەوە بۆ هێمنیی و ئاسیش و لە ناتەبایی و فەرق و جیاییەوە بۆ برایەتی و تەبایی و... هتد ببات، ئایا چ خراپەو ناشەرعییەکی تێدایە؟!!

ئایا بۆچی ئەگەر خەڵکی عەلمانی و نائیسلامیی مشووری وڵات و خەڵك بخۆن و هەوڵی پاکسازیی و چاکسازیی تێداکردنی بدەن، کارێکی ڕەوا و پەسندە، بەڵام ئەگەر کەسانی ئیسلامیی بیکەن دەبێ بۆیان بەشتێکی خراپ دابنرێ و وەك تاوان (جریمة)ێك پیێ تۆمەتبار (متهم) بکرێن؟! ئایا ئەمە جگە لە (بانێکەو دوو هەوا) و بە دوو جۆرە ڕبە پێوان (الکیل بمکیالین) پێناسەیەکی دیکە هەڵدەگرێ؟!

<u>سێیەم</u>: جێی سەرنج ئەوەیە کە ئەو جەنگە دەروونییەی تەوژمی ناحەزو نەیار بە ئیسلام و ئیسلامییەکان کە بریتییە لە تۆمەتبارکردنی

ئیسلامییەكان بەوەی كە ئامانجی سیاسی و دونیایی لە پشت كـارە ئیسلامییەكەیانەوە هەیە! وەك ئەوەی كاركردن بۆ چاككردنی خەڵك و پاكـسازیی و چاكـسازیی كردنـــی كۆمــەڵگا كــارێكی خــراپ و ناشەرعیی و نارەوابێت و تۆمــەتێكی وابێــت ئینـسانی پــێ بـچێتە قەفەزی تۆمەتبارییەوە! بەڵێ جێی سەرنج ئەوەیە كـە ئـەو جەنگـە دەروونییە كەم و زۆر كاری كردۆتە سەر هەندێك لـە هەڵـسووڕاوانی مەیدانی كارو چالاكی ئیسلامیی و كـلاوی فێڵـی عەلمانییـەكانیان چۆتە سەرو گەلێك جار جەخت لەسەر ئەوە دەكەنەوە كـە ئـەوان بـە هیچ جۆرێك نیازی هێنانە دی ئامانجی سیاسی و بەدەســتەوە گرتنــی جڵــەوی حــوكم و دەســەڵات و بنیاتنــانی كۆمــەڵگاو كیــانێكی ئیسلامییان نەبووە و نیە!!

جا بێگومان ئەو جۆرە هەڵوێستەی ئەو جۆرە كەسانە هەڵەیەو لـە تەڵەو داوی ناحەزانی ئیسلام كەوتنــە، گومانیــشم لــەوەدا نیــە كـە سیكۆلاریستەكان زۆریان دڵ پێخۆشــەو كــەیفیان پــێدێ، جـا چـۆن كەیفیان پێ نایەت و لە قەلبیان خۆش نایەت، ئەدی ئەوە نیە فێڵ و پیلانەكەیان سەری گرتــوەو جەنگــە دەروونییەكــەیان بــەری گرتــوەو نەیارەكانیان بە مەسرەفێكی كـەم مەیـدانیان بـۆ چـۆڵ كـردوون و لایەنێكی گەورەوگرنگی ئایین و بەرنامەی خوای كاربەجێیان دەســت لــێهەڵگرتوە، كە بریتیە لە كارو چالاكی سیاســی و هەوڵــدان بـۆ ئاراستەكردن و ڕێكخستن و بــەڕێوەبردنی ژیــان و گــوزەرانی خــەڵك بەپێی هیدایەت و شەریعەتی خوا؟!

بە پێویستیشی دەزانم لە کۆتـایی ئـەم باسـەدا چـەند ئایـەتێکی قورئان و چـەند فەرمایـشتێکی پێغەمبـەری خـوا (علیـه الـصلاة والسلام)و کۆمەڵە قـسەیەکی هەنـدێك لـە زانایـان و پێـشەوایانی ئیسلام بێنم لە بواری سیاسەت و حوکمڕانییدا تاکو بۆ هەموولایەك چاك ڕۆشن بێتەوە کە حوکم و سیاسەت لایەنێکی گرنگی ئیـسلامەو سەرگەرم بوونی مـسوڵمانانیش بـە لایـەنی سیاسـییەوەو چـۆنیەتی ئاڕاستەکردن و ڕێکخـستن و بـەڕێوەبردنی ژیـان و گـوزەرانی خـەڵك بەپێی شەریعەتی تێروتەواو و گشتگیری خوا نەك هەر مـافێکی ڕەواو ئاسایی، بەڵکو ئەرکێکی شەرعیی گەورەوگرنگی سەرشـانیانەو بـە کەمتەرخەمی تێداکردنی گوناهبارو دووچـاری تۆڵـەو سـزای دوارۆژ دەبن:

١- ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الـدِّينِ كُلِّـهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ (التوبة -٣٣)

واتە: خوا ئەو کەسەیە کە پێغەمبەرەکەی بە ڕێنمایی و بەرنامـەی ڕاستەوە ناردوە تاکو بەسەر هـەموو بەرنامەیەکـدا سـەری بخـات، هەرچەندە هاوبەش بۆ خوا دانەرەکانیش پێیان ناخۆش بێ.

٢- ﴿...فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ وَلاَ تَتَّبِعْ أَهْوَاءهُمْ عَمَّا جَاءكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا...﴾ (المائدة-٤٨)

واتە: ... دەجا بەوەی کە خوا ناردوویەتە خوار حوکمیـان لـە نێـودا بکەو شوێن ئارەزوەکانیان مەکەوەو لەو هەقەی بۆت هاتوە لامەدە، بۆ هەرکام لە (ئوممەتان)تان ڕێبازو بەرنامەیەکمان داناوە... .

٣- (كانت بنو اسرائيل تسوسهم الانبياء كلما هلك نبيٌّ خلفه نبي وانه لا نبيَّ بعدي وستكون خلفاء فيكثرون) (رواه البخاري ومسلم وابن ماجة واحمد عن أبي هريرة).

واتە: وەچەی ئیسرائیل (یعقوب علیه السلام) پێغەمبەران سەرپەرشتی کاروباریانیان دەکرد هەرکە پێغەمبەرێك دەمرد پێغەمبەرێکی دیکە شوێنی دەگرتەوە، بەڵام دوای من چ پێغەمبەر نین بەڵکو جێنشینەکان دەبن و زۆریش دەبن...

٤- ((من خلع يداً من طاعة لقى الله يوم القيامة لا حجة له، ومن مات وليس في عنقه بيعة مات ميتة جاهلية)) (رواه مسلم عن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما).

واتە: هەرکەسێك لە فەرمانبەریی بچێتە دەرێ ڕۆژی قیامەتێ کە دەچێتە لای خوا هیچ بەڵگەیەکی پێ نابێ، وە هەرکەسێك بمرێ و پەیمان-ی پێشەوا-یێکی لە گەردندا نەبێ ئەوە مردنێکی نەفامانە مردووە. (چونکە لە سەردەمی نەفامێتیدا کەس بەکەس بوو).

٥- ((لايحل لثلاثة نفر يكونون بأرض فلاةٍ الا أمروا عليهم أحدهم)) (رواه احمد عن عبدالله بن عمرو رضي الله عنهما).

واتە: ڕەوانیە بۆ سێ‌کەسان کە لەسەر زەمینێکی چۆڵیش بن، یەکیان نەکەنە فەرماندەیان.

٦- ((ان الله يرضى لكم ثلاثة: ان تعبدوه ولاتشركوا بـه شـيئاً، وان تعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا، وان تناصـحوا مـن ولاه الله امركم)) (رواه مسلم) .

واتە: بێگومـان خوا سێ شتی بۆ پەسەند كردوون:

كە بیپەرستن و هیچ شتێك نەكەنە هاوبەشی، وە تێكڕا دەست بـە ڕێسمانی خواوە بگرن و پەرتەوازە نـەبن، وە كـە دڵـسۆز بـن بـۆ هەركەسێك كە خوا جڵەوی كاروبارتانی خستە دەست.- مـادام بـە شێوەی شەرعیی حوكمی گرتبێتە دەسـت و بـە پـێی شـەرعیش حوكمڕانیی بكات-.

٧- ((الا كلكم راعٍ وكلكم مسؤل عن رعيته فالامـام الاعظـم الـذى على الناس راعٍ وهو مسؤلٌ عن رعيتـه..)) (رواه البخـاري عـن عبدالله بن عمر رضي الله عنهما).

واتە: ئاگادارِبن هـەمووتان چـاودێرن و هـەمووتان بەرپرسـیارن بەرانبەر بە خەڵكەكەتان، پێشەوای گەورە كە سەرپەرشتی خەڵك دەكات چاودێرە و بەرپرسیارە بەرانبەر بە خەڵكەكەی...

ئەمەش كۆمەڵە قسەیەكی زاناو پێشەوایانی ئیسلام لەوبارەوە:

١/ (ابوبكرالـصديق) خـوا لێـی رازی بـێ لـە كـاتی كۆچـی دوایـی پێغەمبەری خوادا ﷺ گوتوویەتی:

((الا ان محمداً قد مات ولابـد لهـذا الـدين ممـن يقـوم بـه) (الدولـة الاسلامية بين التراث والمعاصرة)) (د. توفيق الواعي، ص ٢٠٣)

واتە: ئاگادار بن موحەممەد مردوە ئەم ئایینەش دەبێ کەسێك هەبێ بەڕێوەی بەرێ.

٢/ (عمر بن الخطاب) خوا لێی رازی بێ گوتوویەتی:

((لا اسلام بلا جماعة ولا جماعة بلا اِمارة ولا اِمارة بلا طاعة)) (رواه الدارمي في مسنده).

واتــە: ئیــسلام بــەبێ کۆمــەڵ (بــوون) نابــێ، کۆمــەڵیش بــەبێ فەرماندەیتی نابێ، فەرمانداەیتیش بەبێ فەرمانبەریی نابێ.

٣/ (عثمان بن عفان) خوا لێی رازی بێ گوتوویەتی:

((ان الله یزع بالســـلطان مالا یزع بالقــرآن))، (جـامع الاصـول ج٤، ص٨٤.

واتە: بێگومان خوا ئەوەی بـەهۆی حوکمڕانــەوە دەیگێڕێتــەوە — لــە خراپە- بەهۆی قورئانەوە نایگێڕێتەوە.

٤/ (علي بن ابـي طالــب) -خـوا لێــی رازی بــێ- لــە وەڵامــی قــسەی چەواشەکارانەی خەواریجدا کە دەیانگووت(لا حکم الا لله) گوتی:

((الحکم لله، وفي الارض حکامٌ ولکنهم یقولون: لا امارة، ولابد للناس من امارة یعمل فیها المؤمنون ویستمتع فیها الفاجر والکـافر ویبلـغ الله فیها الاجل)) (المنصف، لابن ابي شیبة، ج١٠- ص١٥٠).

واتە: حوکم هی خوایەو لەسەر زەویش حوکمڕان هــەن، بــەڵام ئەوانــە دەڵــێن: نابــێ ســەرۆکایەتی هــەبێ! بــەڵام حەتمــەن دەبــێ خــەڵك حوکمڕانێکیان هەبێ، کە ئیمانــدا لــەژێر ســایەیدا کــار(ی بــاش)

بکات و بابای خراپەکارو کافریش بگوزەرێنێ و خواش کاری خۆی بـە ئەنجام بگەیەنێ.

٥/ (عبدالله بن عباس) خوا لێیان ڕازی بێ گوتوویەتی:

((الاسلام والسلطان اخوان لایصلح احدهما بدون صاحبه)) (کنز العمال، ج٦- ص١٠).

واتە: ئیسلام و دەسەلاّت و حوکم، بران هیچیان بێ ئەوی دیکە ناگونجێ.

٦/ (ابو حامد الغزالي) خوا لێی خۆش بێ گوتوویەتی:

((اعلم ان الشريعة اصلُ والملك حارسٌ، وما لااصل له فمهدومٌ وما لا حارس له فضائعٌ)) (الاقتصاد في الاعتقاد) ص١٣٥- لابي حامد الغزالي). واتە: بزانە کە شەریعەت بناغەیەو حوکمڕانیی پاسەوانە، هەر شتێکیش بناغەی نەبێ رووخاوەو هەرشتێکیش پاسەوانی نەبێ فەوتاوە!

٧/ (ابن حزم الاندلسي) خوا لێی خۆش بێ گوتوویەتی:

((اتفق جميع اهل السنة وجميع المرجئة وجميع الشيعة وجميع الخوارج على وجوب الامامة وان الامة واجب عليها الانقياد لأمامٍ عادلٍ يقيم فيهم حكم الله)) (الفصل في الملل والنحل، ج٤- ص٨٧- لابن حزم الاندلسي).

واتە: تێکڕای ئەهلی سوننەت و سەرجەم مورجیئەکان و هەموو شیعەکان خەواریجەکانیش بێ هەلاّواردن، لەسەر ئەوە رێککەوتوون

کە سەرۆکایەتی و پێشەوایەتی فەرزەو لەسەر ئوممەت پێویستە ملکەچ بێ بۆ پێشەوایەکی دادگەر کە حوکمی خوایان تێدا بەرپا دەکات و - شەریعەتیان بەسەردا جێبەجێ دەکات-.

٨/ (ابن تیمیة) -خوا لێی رازی بێ- لە بارەی گرنگیی و پێویستی هەبوونی حوکمڕان و کەسانێك، کە سەرپەرشتی ژیان و گوزەرانی خەڵك دەکەن، گوتوویەتی:

﴿يجب أن يعرف أن ولاية امر الناس من اعظم واجبات الدين، بل لا قيام للدين ولا للدنيا الا بها، فإن بني آدم لا تتم مصلحتهم الا بالاجتماع لحاجة بعضهم الى بعض، ولابد للاجتماع من رأس حتى قال النبي ﷺ: ((اذا خرج ثلاثة في السفر فليؤمروا أحدهم)) (رواه ابوداود عن أبي هريرة)، وروى الامام احمد عن عبدالله بن عمرو أن النبي ﷺ قال: ((لا يحل لثلاثٍ ان يكونوا بفلاةٍ من الارض الا أمروا عليهم احدهم)) فاوجب ﷺ تأمير الواحد في الاجتماع القليل العارض في السفر تنبيهاً بذلك على سائر انواع الاجتماع، ولأن الله تعالى أوجب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر ولايتم ذلك الا بقوة وامارة وكذلك سائر ما اوجبه من جهادٍ وعدل وأقامة الحج والجُمَع والأعياد ونصرة المظلوم واقامة الحدود، ولهذا كان السلف كالفضيل بن عياض وأحمد بن حنبل و غيرهما يقولون:

(لوكانت لنا دعوة مجابة لدعونا بها للسلطان و ذلـك لأن الله يـصلح بـصلاحه خلقـاً كـثيراً)﴾ (الـسياسة والـشرعية في اصـلاح الراعـي والرعية) مجموعة الفتاوى،ج٢٨).

واتە: پێویستە بزانرێ کە بەڕێوە بردنی کاروبـاری خـەڵك لـە فـەرزە هەرە گەورەکانی ئایینە، بەڵکو دین و ژین بەبێ ئـەوە ناچـنە سـەر، ئادەمیزادەکـان بـەهۆی پێویـستیان بـە یەکـدی بـەبێ کۆبوونـەوە بەرژەوەندیان مسۆگەرنابێ، دیارە هەر کۆمەڵـەبوونێکیش سـەرێکی هەر دەوێ، بۆیەش پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەرکات سێ کـەس بە سەفەرێك دەرچوون با یەکیان بکەنە فەرمانـدە، وە فەرموویـەتی: ڕەوانیە سێ کەس لەسـەر زەمینێکـی چۆڵیش بـن یـەکیان نەکەنـە ئەمیریان.

جا پێغەمبەر ﷺ کردنە ئەمیری یەکێکی لە کۆبوونەوەیەکی کەم و زوو تێپەڕی سەفەردا پێویست کردوە تاکو بەوە ئاگادارمـان بکاتـەوە بـۆ سەرجەم کۆبوونـەوەو کۆمەڵبوونـەکانی دیکـەش، وە (دانـانی براگـەورە پێویستە) چونکە خوای بەرز فەرمان بـە چـاکەو ڕێگریـی لـە خراپـەی پێویست کردوەو ئەویش بە بێ هێزو حوکمڕانیی نابێ، هـەروەها تێکـڕای ئەو شتانەی دیکە کە پێویستی کردوون- بەبێ توانـاو دەسـەڵات ئـەنجام نادرێن- وەك: جیهاد، دادگەریی، بەرپاکردنی حەج و نوێژەکانی جومعـەو جەژنەکان و، یارمـەتیدانی ستەم لێکراو و چەسپاندنی سزا شەرعییەکان، هەربۆیەش زانایانی پێشین وەك (فضیل بن عیاض)و (احمد بـن حنبـل)و

غەیری وانیش گوتوویانە: ئەگەر زانیبامان دووعایەکی گیرامان هەیە بۆ حوکمڕانمان دەکرد، چونکە خوا بەهۆی ویەوە خەڵکێکی زۆر چاك دەكات.

خوێنەری بەڕێز!

بەم برە توێژینەوەیەش ئەو راستییە زۆر جوان دەرکەوت کە: (حـوکم و سیاسەت) بەشێك و لایەنێکی گەورەو گرنگی ئایین و شەریعەتی کامڵ و گشتگیری خوایـەو (شـەریعەت و سیاسـەت) دووشـتی تێکهـەڵکێش و پێکەوە پەیوەست و گرێدراون و هەرگیز ناگونجێ لەیەك دابـڕێن.

هەروەها زۆر باشیش ڕوون بۆوە کـە بـەکارهێنانی وشـەی (ئیـسلامی سیاسی) بـۆ پێناسـەی تـەوژمی ئیـسلامیی و هەڵـسوڕاوانی مەیـدانی کاروچالاکی ئیسلامیی هـەر نیـازو ئامـانجێکی لەپـشتەوە بـێ، هەڵـەو بێجێیەو پێویستە وەك هەر قسەو تـەعبیرێکی دیکـەی هەڵـەو بێجـێ وازی لـێ بهێنرێ.

بەشـــى دووەم:

وتـارى: سـياسـەتى ئيسـلاميى و چـەند ڕوونكردنەوەيـەك

ڕێ خۆشـکردن

خوێنەری بەڕێز!

وەك لە پێشەکی ئەم نامیلکەیەشدا ئاماژەمان پێکرد، ئەم بەشی دووەمە بریتیە لە دەقی ئەو وتارەی کە بەندە لە ئێوارەکۆڕێك لە شارۆچکەی (دەربەندیخان)و لەژێر ناونیشانی: (سیاسەتی ئیسلامیی و چەند ڕوونکردنەوەیەك)دا دراوە.

شایانی باسیشە کە ئەم وتارە بۆ چوار تەوەرەی سەرەکی دابەش بووە کە ئەمانەن:

١- پێناسەی سیاسەت لە ئیسلام دا.
٢- پێگەی حوکم و سیاسەت لە ئیسلام دا.
٣- ئایا دەگونجێ حوکم و سیاسەت لە ئیسلام دابڕنرێ؟!
٤- چەند بنەڕەتێکی گرنگی حوکم و سیاسەتی ئیسلامیی.

هەڵبەتە جۆرێك لەیەکچوونیش لەنێوان ئەم بەشەو هەندێك لە باس و بابەتەکانی بەشی یەکەمدا هەیە، بەڵام هەرکامێکیشیان شتی جیاوازو سەربەخۆشی تێدایە و هەردووکیان تەواوکەری یەکدین وێڕای جیاوازی نێوان شێوازی نووسین و وتار.

ان الحمدلله نحمده ونستعينه ونستغفره ونستهديه ونعوذ بالله من شـرور أنفسنا ومن سيئات اعمالنا من يهده الله فلا مضل له ومن يـضلل فـلا هادي له، والصلاة والسلام على رسول الله محمد وآله المهتدين بهداه.

بەرێزان، برایان خوشکان!

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

ئـەم کۆڕەمـان لـەژێر ناوونیـشانی (سیاسـەتی ئیـسلامی و چـەند ڕوونکردنەوەیەك)دا سازداوە، دیارە لە بەسەرکردنەوەی بەندەدا بۆ دەڤەری گـەرمیان، وە لـە نێـو دەڤەرەکەشـدا بـۆ شارۆچـکەی(دەربەنـدیخان) و دانیشتووانی بەڕێزی، بە پێویستم زانی کە ئەم ئێوارەکۆڕە سازبکەین بـۆ ئەوەی کە ئێوەی بەڕێز وەك بەشداربووانی ئەم کۆڕە ئاشنا بن بـە دیـدگاو بۆچوونی بەندە وەك بابایەکی ئیسلامیی، دەربارەی بابەتی:

(سیاسەت و حوکم لە ئیسلام دا)، کە ئێستا هەموولایەك ئاگـادارین لە نێو کوردستان و عێراقیشدا وتووێژو باسوخواسی گـەرم وگـوڕ هەیـە دەربـارەی چـەند بابـەتێك، بـە تایبـەت بابـەتی پەیوەنـدی ئیـسلام بـە بەڕێوەبردنی کۆمـەڵگاو چۆنیەتی ئیدارەکردنی وڵات، وە ڕێـژەو ئەنـدازەی بەشـداری پێکردنـی شـەریعەتی ئیـسلام لـە دیـاری کردنـی چـۆنیەتی

بـەڕێوەبردنی وڵات و کۆمـەڵگای عیـراقدا بـە گـشتی و کۆمـەڵگای کوردەواریمان لە کوردستاندا بە تایبەت.

جـا بێگومـان ئیـسلامیش کـە بەرنامـە(دیـن)ی کۆتـایی خـوای پەروەردگارە بۆ بەشەر، وە ئێمەش وەك خەڵکی مسوڵمانی کوردستان کـە بەشێکین لـە ئوممـەتی پێغمەبـەر ﷺ و وڵاتەکـەشمان کـە کوردسـتانی خۆشەویستە بە پارچەیەك لـە نیـشتمانی ئیـسلامیی دەزانـین، شـتێکی پێویستە لەسەر هەموو لایەکمان کە بزانین دینەکەمان، دینـی خەڵکـە مسوڵمانەکەمان چۆن تەماشای بابەتی حوکم و سیاسەت دەکات، وە چۆن تەماشای قەوارە (کیان)ی سیاسی دەکات، چـونکە ئـەوەی کـە تێبینـی دەکرێ لـە دامودەزگـا و کەناڵـەکانی ڕاگەیانـدن بـە بینـراو بیـستراو و خوێندراوەوە، ئەوەیە کە: بێ ئاگاییـەکی زۆر هەیـە لـە لایـەن زۆربـەی ئەوانەوە کە دەربارەی ئیسلام و سیاسەت لە ئیسلامدا و قەوارەی سیاسی لە ئیسلام دا دەدوێن[(١٦)].

لەبەر ئەوەش من ناونیشانی وتارەکەم بەم شـێوەیە دانـا: (سیاسـەتی ئیـسلامیی) چـونکە ئێـستاکە زاراوەیـەك بـۆ تـەوژمی ئیـسلامیی بەکاردەهێنرێت جا چ لە کوردستان دا و چ لە غەیری کوردسـتان دا کـە ئەو زاراوەیە هەڵەیە ئەویش بریتیە لـە (ئیـسلامی سیاسـیی) کـە لـە

(١٦) چـونکە بەداخـەوە حیزبـە عەلمانییـە دەسـەڵاتدار و پارەدارەکـان کەناڵـەکانی ڕاگەیاندنیان تەنیا لەسەر خەڵکی وابەستە بەخۆیان تەرخان کردوە بەدەگمەن نەبێ ڕێ بە ڕاو دەنگ و ڕەنگی جیاواز نادەن، هەرچەندە زۆریش بانگەشە بۆ(پلۆڕالیزم- التعددیە) دەکەن و پێیدا هەڵدەڵێن!

ڕاستیدا ئەم زاراوەیە هەڵەیە، چونكە ئەگەر گوتمان (ئیسلامی سیاسیی) دیارە دەبێ (ئیسلامی نا سیاسیی)یش هەبێت، هەروەك كاتێك دەگـوترێ (ئیسلامی جیهادیی)دەبێ، (ئیسلامی نا جیهادیی)یش هەبێت، جـا وەك گوتم ئەو زاراوەیـە هەڵەیـە و ڕاسـت ئەوەیـە كـە بگـوترێ: (سیاسـەتی ئیـسلامیی) وەك دەگـوترێ: (جیهـادی ئیـسلامیی) یـان (عەقیـدەی ئیسلامیی)، (عیبادەتی ئیسلامیی)،ئـەخلاقی ئیـسلامیی)، (ئـابووری ئیسلامیی)...هتد.

چونكە هـەركام لـە سیاسـەت و ئـابووریی و لایەنـەكانی عەقیـدە و عیبادەت و ئەخلاق و ئەوانە هەركامێكیان بەشێكن لە پێكهێنـەرەكانی ئیسلام، ئیسلام وەك بەرنامەی هەمەلایەنەو سەرتاپای ژیان.

جا من وتارەكەم لە چوار تەوەری سەرەكیدا پێـشكەشی ئێـوەی بـەڕێز دەكەم، سـەرەتا پێناسـەی سیاسـەت دەكـەین، دوایـی پێگـەی حـوكم و سیاسەت لە ئیسلامدا دیـاری دەكـەین، پاشـان تیـشك دەخەینـە سـەر مەسەلەی: ئایا دەگونجێ حوكم و سیاسەت لە ئیسلام دابڕنرێ؟!

وە لە تەوەرەی چوارەمیشدا باسی هەندێك لە پایـە بنـەڕەتی یـەكانی حوكم و سیاسەت لە ئیسلام دا دەكەین.

تەوەرەی یەکـــەم:

پێناســەی ســیاسـەت لە ئیســلام دا

بەکورتی دەتوانین بەم شێوەیە پێناسەی سیاسەت بکەین: جارێ وشەی سیاسەت لە ئەسڵ دا وشەیەکی عەرەبییە، ڕیشی تێدەچێ لـە ئەسـڵ دا لە زمانێکی غەیرە عەرەبییەوە هاتبـێ، بـەڵام ئـەو وشـەیە لـە زمـانی عەرەبیدا زیاتر بەکاردێ، جا لە فەرهەنگەکانی[17] زماندا دەڵێ: (سـاسَ الامر یسوسه سیاسةً اي: دَبَّره) یانی: کە دەگوترێ: سیاسەتی ئەو کـارەی کرد، واتە: بەڕێوەی بردو سەرپەرشتی کرد، وشەی (السیاسة) لە ڕیـشەدا لە (سَوس)ەوە هاتوە کە بە مانای سەرۆکایەتی (الریاسة) دێ، دەگوترێ: (ساسوهم سَوْساً، وساس الامر سیاسـةً: قـام بـە) واتـە: سەرپەرشـتییان کردن، وە بەکارەکە هەڵستا، وە دەگوترێ: (سُوِّس فُلان أمرَ بني فـلان أي كُلِّف سیاستهم) واتە: فڵانکەس سیاسەتی فڵانە تیرەیەی پـێ سـپێرراوەو سەرپەرشتی کردنیانی عایـد کـراوە، پاشـان وەك زاراوەیـەکی هاوچـەرخ وشەی (سیاسی) تایبەت کراوە، بەکەسێك کە سەرپەرشتی خەڵك وگەل و

---

(١٧) بڕوانە: (اساس البلاغة)ی (الزمخشري)،ص٣١٣، وە(لسان العرب)ی (ابن منظور)ج٦، ص٤٣٠-٤٥٠، وە (ابـن منظـور) لـە پێناسـەی وشـەی سیاسـەت دا گوتوویـەتی: (والسیاسة القیام علی الشيْ بما یصلحه فالوالي یسوس الرعیة ویسوس امرهم...).
واتە: وە سیاسەت بریتیە لە هەڵسان بەکارێك و سەرپەرشتی کردنی بە شێوەیەك کە چـاکی بکـات و ڕێکـی بخـات جـا (والـي) سەپەرشـتی خـەڵك دەکـات و کاروبـاریـان هەڵدەسووڕێنێ..).

ولاَت دەکات و مشوور دەخوات لە بەڕێوەبردنی کاروباری ولاَت، ئەگەر نـا لە ئەسڵی زمانی عەرەبیدا ماناکـەی فـراوانتر بـووە، واتــە: هەرکەسـێك سەپەرشتی هەر کارێکی کردبێ پێی گوتراوە سیاسـی، وە بەکارەکەشـی گوتراوە سیاسەت[١٨].

کەواتە وشەی سیاسەت چەمك و واتاکەی وەك ئێستا باوە بـە کـورتی واتە: سەرپەرشتی کـردن و مـشوور لـــێخوادن و بـەڕێوەبردن، جـا وەك گوتیشم ئـەوە تایبـەت کـراوە بـە سەرپەرشـتیکردنی کاروبـاری ولاَت و کۆمەڵگاو خەڵك، دیارە وشەی سیاسەت لە قورئاندا نەهاتوە بـەلاَم هــەر کام لە وشەکانی (حکم، شریعه، أمر، دیـن) لـە قورئانـدا هـاتوون کـە ئەوانیش مەفهووم و واتاکەیان لە وشەی سیاسەتەوە نزیکە، بەلاَم وشـەی سیاســەت لــە فــەرموودەی پێغەمبــەرداﷺ هــاتوە کـە فەرموویـەتی: ((کانت بنو اسرائیل تسوسهم الانبیاء کلما هلك نبـي خلفه نبـي وانه لا نبـي بعدي وسیکون خلفاء فَیکْثـرُون) -رواه البخـاری ومـسلم-، واتــە: بەنی ئیسرائیل پێغەمبەرانیان- علیهم الـصلاة والـسلام- سەرپەرشـتی کاروبارو حاڵو باڵیان دەکـردن (تـسوسهم الانبیـاء) واتــە: پێغەمبـەران سیاســەتی ئـەوانیان دەکـرد، سەرپەرشـتیان دەکـردن و کاروباریـان بـۆ هەڵدسووڕاندن، دواتر دەفەرموێ: هــەر کاتێـك پێغەرمبـەرێك وەفـاتی دەکرد پێغەمبــەرێکی دیکـە شـوێنی دەگرتــەوە، بـەلاَم دوای مــن هــیچ پێغەمبەرێکی دیکە نایەت کە بەسیاســەتێکی تایبــەتی پێغەمبەرانــەو

(١٨) هەر بۆیەش لەزمانی عەرەبیدا بەو کەسەیان گوتوە کە خزمەتی ئەسپی کردوەو ڕای هێناوە ومەشقی پێ کردوە: (سائس الفرس).

(رباني)یانە سەرپەرشتی کاروباری خەڵك بکـات بـەڵکو مـن جێنـشینم دەبن و ئەوانیش زۆر دەبن، واتە: لە جێگای پێغەمبەرﷺ چەند جێنـشین (خلیفة)ێك دەبن کە سەرپەرشتی کاروبـاری خـەڵك دەکـەن بـەپێی ئـەو شەریعەت و بەرنامە خوایی‌یە کـە بـۆ پێغەمبـەری کۆتـایی محمـد ﷺ هاتوە. ئەوە بە کورتی چەمك و واتای وشەی سیاسەت کە لـەوەدا پوختـە بۆتەوە: سەرپەرشتیکردن و بەڕێوەبردن و مشوورخواردنی کاروبارو ژیان و گوزەرانی خەڵك.

جا ئەگـەر ئـەو سەرپەرشـتیکردن و بەڕێوەبردنـە لـە(وحـی) خـواوە سەرچـاوە بگـرێ ئـەوە پـێی دەگـوترێ سیاسـەتێکی شـەرعییانەو سیاسەتێکی خوایی و ئیسلامیی، بەڵام ئەگـەر لـە غـەیری وەحـی یـەوە سەرچاوە بگرێ[19]، ئەوە دیارە بە پێی ئەو سەرچاوەیە کە لێیـەوە هـاتوە نازنـاوی خـۆی وەردەگرێـت، دیـارە بـە سـەرنجدانی پێناسـەی زانایـانی هاوچەرخیشمان بۆ سیاسەتی شەرعی ئەو ڕاستیە چاکتـر ڕوون دەبێتەوە:

١- (عبدالوهاب خـلاف) لەوبارەوە گوتوویەتی[20]:

(فالسياسة الشرعية هي: تدبير الشؤن العامة للدولة الاسلامية بما يكفل تحقيق المصالح ودفع المضار ... ويقصدُ بالشؤن العامـة: كـل مـا

(١٩) واتـە وەك بناغەکـەی و هێڵـە گـشتی و سـەرەکیی یـەکانی، ئەگـەر نـا لـە شـەریعەتی وردبینانـەو دوور بینانـەی خـوای کاربەجێو زاناو شارەزادا دەرفـەت و بوارێکی زۆر هێڵراوەتـەوە بـۆ عـەقڵی مرۆڤ، کـە بـەگوێرەی گـۆڕان و بـەرەو پـێش چـوون و پـەرە سـتاندنی ژیـان و گوزەرانی و پێداویـستیەکانی لەبەر تیـشکی شـەریعەت دا کۆشـش (اجتهاد) بکات و ئەو بۆشاییە بەجێهێڵدراوانە پڕ بکاتەوە .

(٢٠) بڕوانە: (السياسة الشرعية) ص١٦،١٥.

تطلبه حياتهم من نظم سواء أكانت دستورية أم تشريعية أو قضائية أم تنفيذية وسواء أكانت من شؤنها الداخلية أم علاقاتها الخارجية).

واته: سیاسەتی شەرعی بریتیە لە بـەڕێوەبردنی کاروبـاری گـشتی دەوڵەتی ئیسلامی بەجۆرێك،کە بەرژەوەندی یەکان دابین و زیانەکان وە دوور بخـــات... مەبەســـتیش لـــە کاروباری گـــشتی ســـەرجەم ئـــەو سیستەمانەیە کە ژیان و گوزەرانیان دەیانخوازێ، جا ئایا پەیوەنـدییان بەدەستوورەوە هەبێ، یان یاسا دانان یان دادوەرییـیـان جێبـەجێکردن، وە یەکسانە کە پەیوەست بن بەکاروباری نێو خۆوە یـان پەیوەنـدی یـە دەرەکییەکانەوە.

٢- (عبدالرحمن تاج)یـش لـەو بـارەوە گوتویـەتی[٢١]: (أمـا الـسياسة الشرعية فهي الاحكام التي تُنظم بها مرافق الدولة وتدَّبر بهـا شـؤن الامة مع مراعـاة أن تكـون متفقـة مـع روح الـشريعة نازلـة علـى أصولها الكلية فَحَقِّقةً لأغراضها الاجتماعية ولو لم يدل عليهـا شـيٌ من النصوص التفصيلية الجزئية الواردة في الكتاب والسنة)

واتـە: سیاســەتی شــەرعیی ئـەو یاســایانەن کـە دامودەزگاکـانی دەوڵەتیان پێ ڕێك دەخرێن و کاروباری ئومەتیان پـێ بـەڕێوە دەبـرێ لەگەڵ ڕەچاوکردنی گونجاوییان لەگەڵ ڕووحـی شـەریعەت و بنـچینە ســەرەکییەکانیداو دابـین کردنیـان بـۆ ئامانجـە کۆمەڵایەتیـەکانی

(٢١) بـڕوانە: (خـصائص التـشريع الاسـلامي) ص١٩٠،کـە هـی(فتحـي الـدريني)يـەو ئـەو قسەیەی لە (عبدالرحمن تاج)ەوە هێناوە.

هەرچـەندە هـيچ دەقێكـى تايبـەتى و سـەربەخۆيان لـە قورئـان و سوننەتدا لەسەر نەبێ .

٣- (فتحي الدرينـــي) يش گوتوويەتى[٢٢]:

(فالسياسة الشرعية انما تعني : تعهد الأمر بما يصلحه).

واتە: سياسەتى شەرعيى بريتيە لە سەرپەرشتيكردنى كاروبـارى دەوڵەت بە شێوەيەك كە ببێتە مايەى چاك بوونى.

(٢٢) بـڕوانە: (خصائص التشريع الاسلامي) ص١٩٣، فتح الدريني، وەبڕوانە: (الجريمة السياسية في الشريعة الاسلامية والقانون) د.منذر عرفات زيتون،ص١٦،١٥.

تەوەرەی دووەم:

پێگـەی حوكـم و سـیاسـەت لە ئیســلام دا

ئەوجـــار بابزانین ئایـــا:

حوكمڕانیی و سیاسەتكردن، بەڕێوەبردن و سەرپەرشـتیكردنی وڵات و كۆمەڵگا لـە ئیـسلامدا چ پێگەیـەكی هەیـەو(محـلّ)ی لـە(إعـراب)ی ئیسلامدا چیە؟!

لە راستیدا بۆ ئەوەی بزانین حوكم و سیاسـەت، وە هــەبوونی قــەوارەی سیاسی، وە سەرپەرشتیكردنی كاروباری كۆمەڵگا بەپێی شەریعەتی خوا، وە پەیوەنـدی نێـوان سـەرۆكی وڵات و خـەڵك و كۆمـەڵگا، وە مـاف و پێویستی سەرشانی هەركامێكیان لە بەرانبـەر یـەكتردا چیـەو چـۆنە؟! پێویستە سەرنجێكی خێـرا لـە تێـڕوانینی ئیـسلامی بـدەین بـۆ ژیـان و ئینسان و، بۆ چۆنیەتی پەیوەندی نێوان ئینسان و خـوای پـەروەردگار، وە تێڕوانینی ئیسلام بۆ ژیـانی دنیـاو دوارۆژو بـۆ حیكمـەتی خـولقێنرانی ئینسان، چونكە ئەوانە هەموویان بەیەكەوە پەیوەست و گرێـدراون، واتـە سیاســەتی ئیــسلامیی تێكهەڵكێــشەو پەیوەســتە بــە عەقیــدەی ئیسلامییەوە، وە بەجیهانبینی و تێڕوانین(تصور)ی ئیـسلامییەوە، وە بـە عیبادەت و ئەخلاقی ئیسلامـییەوە، هەموو ئەو مەسەلانە تێكهەڵكێشن.

خوای تاك و پاك (عزّوجل) دەربارەی حیکمەت و هـۆی دروسـتکرانی بوونەوەر و دروستکرانی ئینسان و هـەڵخرانی ژیـان دەفـەرموێ: ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاء لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً وَلَئِن قُلْتَ إِنَّكُم مَّبْعُوثُونَ مِن بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ مُّبِينٌ﴾ (٧-هود)، لێرەدا خوای کاربەجێ خـۆی ئـاوا پێناسە دەکات و دەفـەرموێ: خـوا(جـل شـأنە) ئـەو بەدیهێنەرەیـە کـە ئاسمانـەکان و زەوی لـە شـەش(٦) رۆژ[٢٣] (قۆنـاغ)دا دروسـتکردوون وە بارەگا(عرش)ی خوا (سبحانەوتعالی) لەسەر (ئاو)[٢٤] بوو، ئنجـا خـوای بێهـاوەڵ، حیکمـەت و فەلـسەفەی دروسـتکرانی ئـەم بوونـەوەرەو دروستکرانی ئینسان لە نێویدا دەخاتەڕوو و دەفەرموێ: ﴿لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً﴾ بۆ ئەوەی تاقیتان بکاتەوە کامەتان کـردەوەی چـاکترە. لـەم ئایەتەوە بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە دروستکرانی ئەم بوونەوەرە هەمووی بە بینراو و نەبینراوییەوە، وە ئینسانیش بە تایبەت لە نێویدا بۆ ئەوەیە کـە ئینسان تاقی بکرێتەوە.

---

(٢٣) چونکە (یوم) لە زمانی عەرەبی دا کە کۆیەکەی (ایام) ە واتـە: ماوەیـەکی زەمـەنی، مەرج نیە (٢٤) سەعات یان (١٢) سەعات بێت، بەڵکو واتە قۆناغێك لە کات.

(٢٤) واتە: بەرلەوەی ئەم بوونەوەرە ئەم دیمەنەی ئێستای وەربگرێ بارەگا (عرش)ی خوای بێ وێنە لەسەر (ئاو) بوو،کە هەر خوا بۆ خۆی دەزانێ بارەگاکەی چۆنەو ئەو ئاوەش چۆن بووە! شایانی باسیشە کە چەمك و واتای وشەی بوونەوەر (کون) تەسکترە لە هی ئاسمانەکان و زەوی .

كەواتە ئەم بوون (وجود)ە هەمووی شانۆیەكە كە ئینسانی تێدا تـاقی دەكرێتەوەو ئەم بوونەوەرە هەمووی پەیوەندی هەیە بـە ئینـسان و ژیـانی ئینسانەوە، جا بێگومان لەوەش دا دەردەكـەوێ كـە ئینـسان دروسـتكراو (كائن)ێكی زۆر گەورە و ناوازەیە، وەك شاعیـرێك دەڵێ:

(لقد خلقت لامر عظيم لو فطنت له

فاربأ بنفسك أن ترعى مع الهمل)

واتە: تۆ بۆ كارێكی زۆر گـەورە دروسـتكراوی ئـەی ئینـسان ئەگـەر عەقلت پێی بشكێ، دەجا لـە خـۆتی مەوەشـێنەوە كـە لەگـەڵ ئاژەڵـدا بلەوەڕێی، واتە: ژیانێكی ئاژەڵانە مەبەسـەر چـونكە تـۆ ئـاژەڵ نـی تـۆ ئینسانی، خوای پەروەردگاریش ئەم بوونەوەرەی هەموو بـۆ ئـەوە دروسـت كردوەو ڕەخساندوە تاكو ئینسانی تێدا تاقی بكرێتەوە.

لە شوێنێكی دیكەدا خوای بەرزو مەزن باسی ژیان و مـەرگ دەكات و ژیانی دنیاو كۆتایی ژیانی دنیاش هەمووی دەبەستێتەوە بـە ئینـسانەوەو بە تاقیكردنەوەی ئینسانەوە، وەك دەفەرموێ: ﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَـاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ..﴾ (الملك-٢) ، دیسان خـوای پەروەردگار پێناسەی خۆی دەكات و دەفەرموێ: ئەو خوایەی كـە مـردن و ژیانی ڕەخساندون تاكو تاقیتان بكاتەوە كامەتان كردەوەی چاكترە .

وە لـە سـوورەتی (الاحـزاب)دا گۆشـەیەكی دیكـە لـە تێڕوانینـی ئیسلامیی بۆ بوونەوەرو ژیان و ئینسان، دەخاتە ڕوو كە دەفەرموێ: ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَـأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَـا وَأَشْـفَقْنَ

مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ (الأحزاب-٧٢)، ئـەم ئایەتـە توێژەرەوانی قورئان زۆر هەڵوەستەیان لەبەردەمـدا کـردوە، دەفـەرموێ: ئێمە ئەمانەتمان ڕانواند، ڕاسپاردەی خۆمانمان ڕانواند لەسەر ئاسمانەکان و زەوی و چیاکان، بەڵام ئەوان ئامادە نەبوون هەڵیگرن و لێی ترسان -واتە: ئامادە نەبوون ئەو ئەمانەتـەی ئێمـە بخەنـە سەرشـانی خۆیـان وە لێـی ترسان- بەڵام ئینسان ئەو ئەمانەتەی ئێمەی هەڵگرت بێگومان ئینـسان زۆر ستەمکارو نەفامە.

واتە: ئینسان ئەگەر بە پێی بەرنامەی خوا بەڕێوەنەچـێ، سـەری لـە زوڵمو سـتەم ونەفامییـەوە دەردەچـێ، بـەڵام کاتێـك کـە پابەنـدبێ بـە بەرنامەی خواوە، خراپەو زوڵمەکەی دەگۆڕێ بۆ چاکەو داد، وە نـەزانیی و نەفامییەکەیشی دەگۆڕێ بۆ زانیاری و زانـست، چـونکە بەرنامـەی خـوا بەرچاوی ئینسان ڕۆشن دەکاتەوە بە رووناکی (وحي)و زانیـاری پێـدەدات دەربارەی خۆی، دەربارەی ژیانی، دەربارەی بوونـەوەر، دەربـارەی ڕابـردووی، دەربارەی داهاتووی، وە دەربارەی ئەرکی لەم ژیانەدا، وە هەروەها چۆنیەتی پەیوەندی لەگەڵ خوای پەروەردگاردا، وە سەرئەنجام و پاشەڕۆژی.

وە بەرنامەی خوا وا لە ئینسان دەکات – بە تـاك و کۆمەڵـەوە- کـە تووشی زوڵم و ستەم و لادان و ئەملاولا نەبێ، بەڵکو راستە شەقامی خوا بگرێت، کەواتە ئینسان و ژیانی ئینسان بۆ ئەوەیە، کە مرۆڤ لەم ژیـانی دنیایەدا ئەمانەت و راسپاردەی خوا هەڵبگرێ، وە زۆربـەی زانایـان ئـەم ئەمانەتەشیان بەوە لێکداوەتەوە، کە بریتیە لە ژیانێکی ئازادانە بە پێـی

ئیرادەو ویستی خۆی، واتە: ئینسان بەشێوەیەك بژی كە بــە پێــی ئــیرادەی ئازادی خۆی بەڕێوە بچێت، ئیدی بەرەو كام لا دەچێت بــا بــچێ و دوایــی خۆی لە هەڵبژاردن و كردەوەی خۆی بەرپرسیارە.

كەواتە: مەبەست لەو ئایەتە بەپێزە ئەوەیە كە:

نە ئاسمانەكان و نە زەوی و نــە شــاخ و چــیاكان ئــەوەیان لــە توانــادا نەبووە، یاخود ئەگەر عەقڵ و ئیرادەیــان ببوایــە ئامــادە نــەدەبوون، كــە بەویستی خۆیان بژین و بەڕێوەبچن، بۆیە ئاسمانەكان و زەوی و شاخەكان و هەموو ئەو بوون(وجود)ە كە ئێمە، دەیبینین و ئەوەشی كە نایبینین خوای كاربەجێ ملی پێ كەچ كردوە بۆ كۆمەڵێك دەستوورو یاسای خۆی، كە لە ئیرادەی خۆی بەدەرن، بەڵام ئینسان لە نێو هەموو بــوون دا ریزپــەڕەو بــە ویست و ئیرادەی ئازادانەی خۆی دەژی، وەك خوای بەدیهێنــەر دەفــەرموێ: ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ (الإنسان-٣)، واتە: ئێمە ڕێمان پێشان داوە، جا دەتوانــێ سوپاســگوزار بــێ (بــۆ خــواو خــاوەنی خــۆی) دەشتوانێ ســپڵەو ناسوپاس بێت.

واتە: خوای بەدیهێنەر بە شەرعی خۆی و لە رێگەی (وحي)ی خۆیەوە لەســەری پێویــست كــردوە، كــە سوپاســگوزار بــێ، بــەڵام زۆر (جــبر)ی لــێنەكردوە، كە حەتمەن ڕێگەی هیدایەت و سوپاسگوزاریی خوا بگرێت، بەڵكو ئازادی كردوەو سەرپشكی كردوە، دواییش لــە دوارۆژدا شایــستەی پاداشت یاخود سزا دەبێ لەسەر بەرهەم و ئەنجامی ئــەو ویــست و ئــیرادە ئازادانەیەی، كە پێی دراوە.

لە سوورەتی (البقرة)شدا خوای پەروەردگار باسـی بەسـەرهاتی بـابی مرۆڤايەتی (آدم) (عليه الصلاة والسلام)مان بـۆ دەكـات و دەفـەرموێ: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً...﴾ (البقرة-٣٠).

واتە: كاتێك پـەروەردگارت بـە فريـشتەكانی فـەرموو مـن جێنـشين (خليفە)يێك لەسەر زەوی دادەنێم.

كە زۆربەی توێژەرەوان (مفسرين)ی قورئان دەڵێن: لێرەدا جێنشين واتە جێنشيی خوای پەروەدگار، ديارە ئەوەش بريتی نيە لـەوەی كـە بگـوترێ: ئينسان لە شوێنی خوا دادەنيشێ بـە مانايـەكی ڕواڵـەتی، بـەڵكو بـەو مانايەيە كە خوای پەروەردگار ئازادی و توانای هەڵـسوكەوت و جموجـۆڵ (تصرف) كردنی لەسەر زەوی بە مرۆڤـ داوەو بـەڕێوەبردنی سـەرزەوی بـە ئينسان سپاردوە، جا ئەوەش شتێكی ئاشـكراو بەڵگەنەويـستەو دەبيـنين ئينسانەكان بە كافرو مسوڵمانەوە، جێنشينی خوان بەو واتايە كە خـوای پەروەردگار دەستی ئينسانی كردۆتەوەو ئـازادی كـردوە لـە ژيـانی سـەر زەويدا، بەڵام ئاگاداريشی كردۆتەوە كە ڕاست بڕواو چـەوت نـەڕوا، وە لـە ڕێی پێغەمبـەرانی خۆشەويـستەوە (علـيهم الـصلاة والـسلام) پـەيام و بەرنامەی خـۆی بـۆ نـاردوە كـە ڕێنمـايی بكـات، بـەرەو ڕێبازێـك كـە ڕەزامەنديی خوای تێدايەو بەختەوەری دنياو دوارۆژی خۆشی تێدايە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئينسان لەسەر زەوی ئازادەو خوای پەروەردگارو پـەنهانبين سەرپشكی كردوە كە چۆنی پێخۆشە بەو شـێوەيە بـژی! وەك گوتمـان لـە ڕێگەی پێغەمبەرانيشەوە (عليهم الصلاة والسلام) كە مژدەدەرو ترسێنەر

(مبشرين ومنذرين)ن ئاگاداری كردۆتەوە كـە ئەگـەر راسـت بـڕواو بـەو شێوەیە ژیان بەرێتە سەر كە جێگەی ڕەزامەندیی خوایە، ئـەوە پاداشـتی ڕەزامەندی خواو بەهەشتەو، ئەگەر لاریش بـڕوا تووشـی تـووڕەیی خـواو سزای دۆزەخ دەبێت، وەك فەرموویەتی: ﴿رُّسُلاً مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ (النساء-١٦٥)

واتـە: پێغەمبـەرانێكی مـوژدەدەرو ترسـێنەرن تـاكو پـاش هـاتنی پێغەمبەران خەڵكی بەڵگەی لەسەر خوا نـەبێ، وە خـوا زاڵ و كاربـەجێ بووە. لە سووڕەتی (الذاريات)یشدا خوای كاربـەجێ ئـەركی ئینـسان لـە بەندایەتیكردنیدا بۆ خوا كورت هەڵدێنێت، وەك دەفەرموێ: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاريات-٥٦).

واتە: جیـن و ئادەمیزادم تەنیا بۆ ئەوە دروستكردون كە بەندایەتیم بۆ بكەن و بمپەرستن. جا بەندایەتیكردن و پەرستنی ئینسان بۆ خـوا بریتیـە لە هـەڵگرتنی ئەمانـەت و ڕاسـپاردەكەی و بریتیـە لـە جێنـشینایەتی كردنی خوای پەروەردگار بەپێی ڕەزامەندیی خواو بـە پێـی شـەریعەت و بەرنامەكەی، وە بریتیە لەوەی كە كردەوەی چـاك ئـەنجام بـدات، چـاكیی كردەوەش بەوە دەبێ كە بە پێی شەرعی خوا بێ و بە مەبەستی بەندایەتی كردن بۆ خواو ڕازی كردنیشی بێت.

كەواتە: ئەم ئایەتانە هەموویان قـسە لەسـەر یـەك بابـەت دەكـەن، ئـەویش ئەوەیـە كـە خـوای پـەروەردگار دەفـەرموێ: ئینـسانم بۆیـە دروسـتكردوە تـاكو تـاقی بكەمـەوە، تاقیكردنەوەكـەش لـەوەدا خـۆی

دەبینێتەوە کە بەرنامەو رێبازی خوا بگـرێ و گرتنـی رێبـازو بەرنامـەی خواش لە لایەن ئینسانەوە ئەوەیە کە بەندایەتی بۆ خوا بکات، بەندایەتی کردنیش بۆ خوا ئەوەیە کە سەر زەوی ئاوەدان دەکاتەوە بە پێی بەرنامـەی خوا، وە ژیانێك دەگوزەرێنێ کە خوای بەدیهێنەر بۆ ئینسان هەڵیبـژاردوە کە بریتیە لە ژیانێکی ئینـسانانە، ژیانێـك کـە رێـزو پایـەو حورمـەتی ئینسانی تێدا دەپارێزرێ لە دنیاو لە دوارۆژدا.

کەواتــە دەتــوانین بڵــێین: پێگـەی حـوکم و سیاسـەت لـە بەرنامـەی ئیسلامدا ئەوەیە کە خوای پەروەردگار دوای ئەوەی ئینسانی لەسـەر زەوی داناوە تاقی بکاتەوە، وە دوای ئەوەی ئینسانی کردوە بە جێنشینی خۆی، وە دوای ئەوەی ئەمانەتی خۆی خستۆتە سەرشانی ئینـسان، ئینـسانی وێـڵ نەکردوە! بـەڵکو بـە پێغەمبـەرانی خۆیـدا (علـیهم الـصلاة والـسلام) فەرمایشت (وحي)ی خۆی بۆ ناردوەو لەو رێیەوە ئینسانی دواندوەو قسەی لەگەڵدا کردوە تاکو لە ئینسان بگەیەنێت کە ئەی ئینسان! من خـاوەنی تۆم و تۆ بۆ ئەو مەبەستە خولقاوی، وە تۆ لە فلان شـوێنەوە هـاتووی، وە ئەرکت لە ژیانی دنیا بەو شێوەیەیە، وە دەبێ بەو شێوەیە بژی، وە ئـەوەش سەرەنجام و پاشەرۆژتە!

کەواتە: سیاسەت لە ئیسلامداواتە چۆنیەتی سەرپەرشتیکردنی ژیانو گوزەرانی خەڵك بەو شێوەیەی کە لە لای خوا پەسندەو بەو شـێوەیەی کـە خوای پەوەردگار بە پێغەمبەراندا (علیهم الصلاة والسلام) ناردوویەتی و دیاری کردوە.

تەوەرەی سـێیەم:

ئایا دەگونجێ حوکم و سـیاسـەت لە ئیسـلام دابڕنرێ؟!!

هەڵبەتە ئێستا لەم ڕۆژانەدا لە لایەن تـەوژمی عەلمانییـەوە زۆر بـاس لەوە دەکرێ کە دەبێ حوکم و سیاسەت لە دین جیابکرێتەوە، وە دەبێ دین و دەوڵەت جیابن و ئەو بابەتە قسەی زۆری لەسەر دەکرێ، بەڵام مەخابن کە ئەو قسەو باسـانە کـەمتر وایـە هـی خـەڵکی شـارەزاو پـسپۆر بـن لـە ئیسلامدا، بـەڵکو زیـاتر هـی کەسـانێکن کـە بـە ئیـسلام نەشـارەزاو نائاشنان، وە ئەو قسەو باسانە کە دەکرێن زیاتر دووپاتکردنـەوەی قـسەی خەڵکی ڕۆژئاوایە بە ئەمریکاشەوە، چونکە کاتی خۆی لەوێ کێشمەکێش و ناکۆکییەکی زۆر لە نێـوان کڵێـساو خـەڵك و جـەماوەردا بـەرپابوو، بـە تایبەت خەڵکی شارەزاو فەیلەسووف و بیـریاروئەوانـە کـە بیریـان لـەوە دەکردەوە کێشەو گرفتەکانی خەڵك چارەسەر بکەن، وە خـەڵك و جـەماوەر لەو نەهامەتییەی لەسەریان فەرزکرابوو و لەو کابووسەی کە هاتبوە سەر سینگیان، قوتاریان بکەن و دەربازیان بکەن، بەڵێ ململانێ(صراع)ێکـی زۆر لە نێوانی کڵێساو پادشاو دەرەبەگ لە لایەك، وە خەڵك و جەماوەر بە قیادەی زانایان و بیـریاران و سیاسەتمەداران لە لایەکی دیکەوە بەرپابوو، وە سـەرئەنجام کۆتـایی بـەوەهات،کـە کڵێـساو پیـاوانی کڵێـساو هاوپەیمانەکانیان شکستیان خوارد، ئەوەبوو کە یـەکێك لـە دروشمـەکانی

شۆرشی فەرەنسا کە لە ساڵی (١٧٨٩) بەرپاکرا، وە وەرچـەرخانێکی لـە مێژووی ئەوروپاو وڵاتانی رۆژئاوادا بـە گـشتی دروسـتکرد، یـەکێك لـە دروشمەکانیان ئەوەبوو دەیانگووت: دواییـن پادشـا بـە ڕیخۆڵـەی دوایـین قەشە ئیعدام بکەن! چـونکە خـەڵك لـەوێ گیریـان خواردبـوو بەدەسـت سێکوچکەیەکی شوومەوە، سێکوچکەی: (پادشا، پاپا، دەرەبەگ) کە لـە راستیدا ئەوانە هەرسێکیان یەکدەنگی یەکی ناموقەددەسیان لە نێوانـدا هەبوو لەسەر دابەشـکردنی دەسـکەوتەکان و چـۆنیەتی چەوسـاندنەوەی خەڵك و کۆمەڵە ئیمتیازێکی زۆریان بـۆ خۆیـان قـۆرخ کردبـوو لەسـەر حیسابی خەڵك و جەماوەر، وە کڵێسا کە ئەوکاتە خۆی بە نوێنەری دینـی شێوێنراوی مەسیحی دەزانی کـە بێگومـان دینـی مەسـیح واتـە دینـی عیـسا(علیەالـسلام) شـەریعەتێك بـوو لـەو شـەریعەتانەی کـە خـوای بەبەزەیی ناردبوونی بۆ رێکخـستنی ژیـانی ئینـسان، بـەڵام دوایـی ئـەو شەریعەت و دینە دەستکاریی کراو گۆڕدرا، وە پڕکرا لە ئەفسانە و شـتی خراپ کە لەگەڵ هیچ عەقڵ و (منطق)ێکدا نەدەگونجا، جـا ئـەو ئایینـە شێوێنراوە کرابوو بـە کۆسـپ و لەمپـەر و ئاسـتەنگ لەبـەردەم ژیـانی خەڵکدا بەشێوەیەك کە لەگەڵ ئەفسانەو نەفامیی (جهـل) دابـوو و دژی زانیاری و زانست (العلم والمعرفە) بوو، وە لەگەڵ زوڵـم و سـتەم دابـوو و دژی دادگەریی بوو، وە لەگەڵ دەسەڵاتدارەکان بوو و دژی بـێ دەسـەڵات و چەوساوەکان بوو.

بۆیە خەڵك و جەماوەر لـەو دامودەزگـای كڵێـساو پادشـا و دەرەبـەگ راپەڕین، تا سەرئەنجام چـەند شۆرشـێكی بـەردەوام و چـەند كودەتایـەك سەریان گرت و لە ئاكامدا ئەو (دین)ە لە ژیـانی خـەڵك دوور خرایـەوە، بەڵام وەك گوتمان دینێكی دەستكاریی كراوی پڕ لـە ئەفـسانە نـەك ئـەو دینە تێروتەواو و بێ كەموكوڕییەی كە ئێستا ئێمە لە نێومان دایە، كـە تاكە دینی راست و دروست و پارێزراو و بێ هەڵەی خوایە، كە ئیـسلامە بۆیە خەڵكی ئەوروپا ناچاربوون ئەو دینە شێوێنراو و پڕ لە ئەفـسانەیەی نەصرانی لە ژیانی خۆیان دووربخەنەوە، وە بێگومان ئەوان شتێكی باشیان كرد، چونكە لە راستیدا ئەگەر وایان نەكردبایە ئێستاش ئەوروپا هەر لە تاریكییەكانی سەدەكانی نێوەڕاستدا دەمایەوە كە بە سەدەكانی تـاریكی ناو دەبرێن[٢٥] بەڵام بێگومان ئەنیا بۆ ئەوروپاییەكان ئەو قسەیە راستەو ئەوساكە لە تاریكاییدا بوون، تاریكی زوڵم و ستەم و بـێدادی، تـاریكی ئەفسانەو نەزانی و نەفامیی، تاریكی شەڕی مەزهەبی كە خوێنێكی زۆر لە نێوان(كاثولیك و پرۆتستانت)دا رژاو چەندان ملیۆن كەسیان لە یەكتر كوشت، جا ئەگەر ئەوروپا ئەو دینە تێكدراوەی خۆیان پاڵ پێوە نەنابایـە ئێستاش هەر لە سەدەكانی نێوەڕاست و تاریكاییەكانیدا دەمانەوە.

كەواتـە وەك باسمـان كـرد راپـەرینی خـەڵكی ئـەوروپاو رۆژئـاوا بـە ئەمریكاشەوە لەو دینـە شـێوێنراو و پـڕ لـە ئەفـسانەیەی خۆیـان، لـە دامودەزگای كڵێسا كە بە ناحەق وەكالەتی خوایان دەكرد لەسـەر زەوی و

---

(٢٥) كە مەبەست پێیان ئەو دە سەدەیەن كە دەكەونە نێوان سەدەی (٥-١٧)ی زایینییەوە، واتە سەدەی (٦ – ١٦)

دەیانگوت: ئێمـە سـێبەری خـواین لەسـەر زەوی، بـەڵێ رۆژئاواییـەکان هەرچـۆن بـێ پاسـاوێکیان بەدەسـتەوە هـەبوو بـۆ ڕاپـەڕین دژی دینـی تێکدراوی مەسیحی، ئەگـەرنا بێگومـان ئەگـەر هاتبـاو دینـی راسـتی خوایان لەبەردەست دابووایە،کە ئیسلامە ئەو ڕاپەڕینەیان شتێکی بێجێ دەبوو.

بەڵام بێگومان ئەو حاڵەتە لە نێو ئێمەداو لـە جیهـانی ئیـسلامییدا پێگەی نیە، هەر بۆیەش تەماشا دەکەین سیکۆلاریزم هەموو بیردۆزەکانی دیکەی وەك: مارکسیزم، کاپیتالیزم، لیبـڕالیزم، سۆسـسیالیزم و هـەموو ئەو بیردۆزانە کە پەیوەندیی یـان بـە فیکـرو سیاسـەت و بەڕێوەبردنـەوە هەیەو باسی چۆنیەتی ڕێکخستنی ژیانی خـەڵك دەکـەن، توانیویانـە تـا ئەندازەیەك جێ پێی خۆیان لەوێ بکەنەوە، بەڵام لەنێو ئێمەی مسوڵمان و لە جیهانی ئیسلامییدا هەرچەند دەکەن سەقامگیر نابن!

جا ئەوانەی کە لە ئیـسلامدا نەشـارەزاو پـێی نائاشـنان گلـەیی لـە خەڵك دەکەن و دەڵێن: ئەو خەڵك و جەماوەرەی ئێمـە هەرچـەند دەکـەین عەلمانییەت قبووڵ ناکات! نـەخێر لـە راسـتیدا ئـەو فیکـرەو بیردۆزانـە جێگەو پێگەیان نیە لە نێو ئێمـەی مـسوڵمان و وڵاتـانی ئیـسلامییدا، چـونکە مـسوڵمانان پێویـستییان بـەو شـتانە نیـە، ئـاخر مـسوڵمانان دینەکەیان وەك دینی شێوێنراوی مەسیح (علیەالسلام) ڕێگەی زانست و زانیـاری لـێ نـەگرتوون تـا دەسـتبەرداری بـن، وە ڕێگـەی مـاف و ئازادییەکانی لـێ نەگرتوون، وە ڕێگـەی چـاکەکاریی و دادگـەریی لـێ نەگرتوون، بەڵکو بە پێچەوانەوە دینەکەیان فەرمان دەکات بە زانیـاری و

دادگەریی، وە فەرمان دەكات بەوە كە چەوسـاوەو ژێـر دەسـتەكان ئـازاد بكرێن، وە دینەكەیان دژی داگیركـەران و دیكتـاتۆران و خۆسـەپێنەرانەو هاتوە تاكو خۆشبەختیان بكات و وڵاتیان ئاوەدان بكاتەوە، وە دینەكـەیان لەگـەڵ پێـشكەوتن و چـاككردن و گەشـەپێدانی ژیـان دایـە، كەواتـە مسوڵمانان خۆیان ناچار نابینن كە دەستبەرداری دینەكەیان بن، هەڵبەتە مسوڵمانانێك كـە بـە دینەكـەیان شـارەزاو ئاشـنا بـن ، بۆیـە دەبیـنین كەسانێك لە دینەكەیان پاشگەزدەبنەوە كە لێی بێئاگاو پێی نەشارەزان، بەڵام كەسانێك كە لە دینەكەیان شارەزان و تێـی دەگـەن و دەبیـنن ڕێـی هیچ شتێكی باشیان لـێ ناگرێ، بەڵكو بە پێـچەوانەوە ڕێگـەی هـەمور شتێكی خراپیان لـێ دەگرێ و فەرمانیان پێ دەكات بە هـەموو شـتێكی چاك، ڕۆژ بەرۆژێ لەلایان شیـرینتـر دەبێ و پێیەوە پابەندتر دەبن.

كەواتــە مەســەلەی حــوكم و سیاســەت و داڕنینــی لــە ئیــسلام و دوورخستنەوەی لە بەرنامــەو ئـایینی تێروتــەواو و هەمەلایەنـەی خـوای بەدیهێنــەر كــە جیهــانبینی و بیروبــاوەڕ و بەندایــەتیكردن و ئــەخلاق و ئەدەبە، ئنجا لایەنی كۆمەڵایەتی و ئابووریی و...هتد، داڕنینـی حـوكم و سیاسەت لێی بریتیە لە لەتكردنی دین و بەش بەشكردنی خـودی دیـن، چونكە سیاسەت بەشێكە لە دین، سەرپەرشتیكردن و مشوورخواردن لــە ژیانی خەڵك بەشێكە لە دینەكەیان و بەشێكە ئیـسلام، كەواتــە كاتێـك دەگوترێ: با سیاسەت لە ئیسلام یان ئیسلام لە سیاسەت دوور بخرێتــەوە، یان دین لــە دەوڵــەت دابڕێـرێ، واتــە بـا ئیـسلام لـەت بكـرێ و بــەش بەشبكرێ، خوای پەروەردگاریش بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ

فَرَّقُواْ دِينَهُمْ وَكَانُواْ شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ ....﴾ (الأنعام-١٥٩)
واتە: بێگومـان ئەوانەی کە دینەکەی خۆیانیـان پارچەپارچـە کـردوەو بوونەتە دەستە دەستە تۆ هیچ پەیوەندیت پێیانەوە نیە... .

واتە کەسانێك کە ئیسلام بەش بەش دەکـەن و دەڵـێن: عیبادەتەکـەی دەگرین بەڵام سیاسەتەکەیمان ناوێ، یان لایەنی پەروەردەیی یەکەی دەگرین بەڵام جەنگ و جیهادەکـەیمان نـاوێ، یـان لایـەنی کۆمەڵایـەتی یەکـەی دەگرین، بەڵام لایەنی عیبادەتمان ناوێ، ئەوانەی وادەڵێن خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ئـەی محمـد ﷺ ئەوانـە هـیچ پەیوەنـدیان بـەتۆوە نـەماوە، مـــسوڵمانانێك پەیوەنـــدییان بـــە (محمـــد المـــصطفی)وە ﷺ هەیـــەو مسوڵمانانێك ئوممەتی ئەون، کە ئـەو ئیـسلامەی خـوا ناردوویـەتی بـە هەموو لایەنەکانییەوە قبووڵیان بێ، وەك چۆن عیبادەتەکـەیان قبووڵـە، حوکم و سیاسەتەکەشیان قبووڵ بێ، وەك چۆن لایەنی ئەخلاقییەکـەیان قبووڵە، لایـەنی ئابوورییەکەیـشیان قبـووڵ بـێ و هـەموو لایەنـەکانی دیکەی ئیسلامیشیان قبووڵ بێ، چونکە ئینسان ئەگەر خۆی بە بەنـدەی خوا زانی مافی ئەوەی نیـە بڵـێ خوایـە ئـەوەت لـێ وەردەگـرم، بـەڵام ئەوەیانت لـێ وەرناگرم، خوایە فلان لایەن لە دینەکـەت بـە کـەڵك دێ، بەڵام فلان شتەی دیکەیانت بەکەڵك نایەت!!! بەڵکو خوای زاناو شـارەزا دەفەرموێ: ﴿أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُـرُونَ بِـبَعْضٍ؟!﴾ (البقـرة-٨٥) ، واتە: ئایا بڕواتان بە هەندێك لە کتێبـی خـوا هەیـەو بـێ بڕواشـن بـە هەندێکی دیکەی؟!

مسولّمان نابیّ وابیّ، مسولّمان نابیّ خۆی سەرپشك بكات و مافی ئەوە بەخۆی بدات كە سەرپشك بیّت لە هەلّبژاردنی هەندیّك لە دینی خواو رەفزكردنی هەندیّكی دیكەیدا، بەلّكو مسولّمان دەبیّ ملكەچی هەموو بەرنامەی خوای بەدیهیّنەرو كاربەجیّ بیّت. ئیّستاش با تەماشای ئەم بەلّگانە بكەین تاكو چاكتر بۆمان دەربكەویّ كە ناگونجیّ حوكم و سیاسەت لە ئیسلام دابڕنریّ:

((چەند بەلّگەیەك لەسەر لەیەك دانەبڕانی ئیسلام و سیاسەت))

یەكەم/ ئیسلام بەرنامەی ژیانە، چونكە خوای كاربەجیّ ناوی لە ئیسلام ناوە (دین) دەفەرمویّ: ﴿ورضيت لكم الأسلام ديناً﴾ (المائدة-٣) واتە: وە ئیسلامم بۆ بەدین پەسند كردوون. وشەی (دین)یش لە زمانی عەرەبیداو لە بەكارهیّنانی قورئاندا بە چوار (٤) واتا هاتوە:

١- سزاوپاداشت[٢٦].
٢- ملكەچیی و خۆ بەدەستەوەدان[٢٧].
٣- بەرنامەی ژیان بە گشتی[٢٨].

---

(٢٦) وەك: ﴿ مالك يوم الدين ﴾ (الفاتحة-٤).
(٢٧) وەك: ﴿..ألا لله الدين الخالص ﴾ (الزمر-٣).
(٢٨) وەك: ﴿ ماكان ليأخذ أخاه في دين الملك.. ﴾ (يوسف-٧٦)، ﴿....لكم دينكم ولي دين﴾ (الكافرون-٦)

٤- وە بە مانای (ئیسلام)[٢٩]یش هاتوە کە بەرنامەی خوایە بۆ ژیـانی ئینسان، لەم ئایەتەشدا دەفەرموێ: ئیسلامم بەبەرنامەی ژیان بـۆ پەسندکردوون ﴿ورضیت لکم الأسلام دیناً﴾ (المائدة-٣) ، جا ئیـسلام کە بەرنامەی ژیان بێـت، دیـارە بەرنامـەی ژیـان ناگونجـێ باسـی سیاسەت و حوکمڕانی تێدا نەبێت و ناگونجێ باسی قەوارەی سیاسی تێدا نەبێت، ئاخر ئەوە چ بەرنامەیەکە ئەوەی تێدا نەبێ کـە چـۆن سەرپەرشتی ژیان و گوزەران و کاروباری خەڵك و کۆمـەڵگا و وڵات بکرێ؟! بێگومـان ئەوە بەرنامەیەکی ناتـەواوەو خـوای کاربـەجێش دەفەرموێ: ئەم ئیسلامەی ئێوە بەرنامەیـەکی تێروتـەواوە ﴿الْيَـوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ..﴾ (المائدة-٣) واتـە: ئـەمڕۆ بەرنامەکـەتانم بـۆ تەواو کردوون. ئیسلام کە بەرنامەیەکی تەواو بێ، بە تەئکید دەبێ بەشێك لەو بەرنامە تێروتەواوە بریتی بێ لە مەسەلەی سیاسەت و حـوکمڕانیی، وە چـۆنیەتی دروسـتکردن و پێکهێنـانی قـەوارەی سیاسی، وە چۆنیەتی بەڕێوەبردنی وڵات وکۆمەڵگا.

دووەم/ حاکمێتی خوای بەرزومەزن بەشێکە لە پەروەردگارێتی خـوا، وە جۆرێکیشە لە پەرسـتـراوێتی خوا.

خوای بەدیهێنەر پەروەردگاری خەڵکە، هەرکەسێك کە ئیمـانی بـە ئیسلام بێت و خۆی بە مـسوڵمان بزانـێ دیـارە دەڵـێ: پـەروەردگارم خوا(الله)یە، وەك خوای باڵادەست دەفەرموێ: ﴿قُلْ مَن رَّبُّ السَّمَاوَاتِ

---

(٢٩) وەك: ﴿ان الدین عندالله الاسلام...﴾ (آل عمران-١٩)

وَالأَرْضِ؟! قُلِ اللّهُ﴾ (الرعد-١٦) واتە: ئەی محمد ﷺ لێیان بپرسە کێ پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوییە؟! -پاشـان هەرخۆیـشی وەڵامەکـە فێری پێغەمبەر دەکات و دەفەرموێ- تۆ بڵـێ: خوا.

بـەڵێ بـەس خـوا (الله) پـەروەردگارە، پـەروەردگاریش واتـە: سەرپەرشتیار، بەڕێوەبەر، سەییدو سەروەر، خاوەن، پەرسـتراو، وشـەی (ربّ) ئـەو واتایانـە هـەموویان دەگەیـەنێ، کەواتـە کـێ گـەورەو سەرپەرشتیارو خاوەن و بەڕێوەبەری ئێمەیـە؟ خـوا (عزّوجـل)، دەجـا حاکمیەتی خوا، واتە ئەوە کەدەبێ خوا حاکم بێ لە ژیانی ئێمەدا ئەو بەرنامەمان بۆ دابنێ و حەڵاڵ و حەرامان بـۆ دیـاری بکـات، ئائـەوە بەشێکە لە پەروەردگارێتی خوا، ئەگەر خوا پـەروەردگاری ئێمـە بـێ دەبـێ حـاکم و بەرنامـە رێـژی ئێمـەش بـێ، چـونکە بەشـێك لـە پەروەردگارێتی خواو سەرپەرشتیکردنی بۆ ژیانی ئێمەو خاوەنـدارێتی بۆ ئێمە ئەوەیە کـە حـەڵاڵ و حـەرامان بـۆ دیـاری بکـات و چـاکەو خراپەمان بۆ دەستنیشان بکات لە هەموو بوارەکانی ژیاندا لە بواری سیاسـی، ئیـداری، ئـابووری، کۆمـەڵایـەتی، فیکـری، ئـەخلاقی، عیبادییدا، وەك پێغەمبـەری خـوا ﷺ دەفـەرموێ: ((الحـلال بـیّن والحرام بیّن)) (رواه البخاري ومـسلم)، واتـە: لـە بەرنامـەی خـوای پەروەردگاردا حەڵاڵ و حەرام هەردووکیان ئاشکراو روونن.

بەڵێ بەرنامەی خوای کاربـەجێ هـەموو حەڵاڵـە سـەرەکییەکان و حەرامە سەرەکییەکانی دیاری و دەستنیشان کردوون.

هەروەها خوای بێهاوتا لـە سـوورەتی (یوسـف)دا لەسـەر زمـانی (یوسف) پێغەمبەر (علیه السلام) سێ وشـەی وەك وشـەی هاوواتـا (مُـترادف) بـەكارهێناون ئـەوانیش بـریتین لـە وشـەكانی (حـوكم، عیبادەت، دین)، یوسف (علیه السلام) لـە كاتێكـدا قـسە دەكـات لەگەڵ دوو هاوەڵە زیندانییەكانیدا دەفەرموێ: ﴿...إِنِ الْحُكْمُ إِلاَّ لِلّهِ أَمَـرَ أَلاَّ تَعْبُـدُواْ إِلاَّ إِيَّـاهُ ذَلِـكَ الـدِّينُ الْقَيِّـمُ وَلَكِـنَّ أَكْثَــرَ النَّـاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ (یوسف-٤٠)، واتە: حوكم تەنیا هی خوایە، حوكم لێرەدا بـە مانای بەرنامەدانان و یاسادانان (تشریع) دێت، دیاریكردنی حەڵاڵ و حەرام (ان الحكم الا لله) واتە: حوكم مافی هیچ كەس نیە بێجگە لـە خوا، بەرنامـەو یاسـادانان بـۆ ئینـسانەكان تـەنیا مـافی خـاوەن و پەروەردگارو بەدیهێنەری ئینسانەكانە كە خوایە، ﴿أَمَرَ أَلاَّ تَعْبُـدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ﴾ خوا فەرمانی كردوە كە جگە لەو كەسی دیكەو هـیچ شـتێكی دیكە نەپەرستن، واتە: تـەنیا كاتێـك بەندایـەتیتان بـۆ خـوا یـەكلا دەكەنەوەو تەنیا كاتێك بەس خوا پەرست دەبـن، كـە تـەنیا حـوكم و بەرنامەی خوا لە ژیانی خۆتانـدا پیـادە بكـەن، دوایـی دەفـەرموێ: ﴿ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّـمُ﴾ ئائەوە دین و بەرنامەی راستە، كە تەنیا خوای پەروەردگار حاكم و بەرنامە دانـەر بـێ، وە تـەنیا خـوای بەدیهێنـەر پەرسـتراو بـێ، تـەنیا هـەر ئـەو پەرسـتراوتان بـێ و ملكەچـیی و فەرمانبەریی بۆ بكەن بە شێوەیەكی رەها، ئائەوە دینی راستە.

سێـیـەم/ بۆیە ناگونجێ حوکم و سیاسەت لە ئیسلام دابڕنرێ چـونکە، ئیسلام بەبێ قەوارەی سیاسی بەڕێوەناچێ.

ئیسلام ناگونجێ وەك سیـستەم و بەرنامـەی ژیـان بـەڕێوەببرێ بـێ ئەوەی دەسەڵات و قەوارەی سییاسی هەبێت، با سەرنج بدەین و بـزانین چۆن؟!

جارێ ئەگەر تەماشـای مێـژوو (سـيرة)ی ژیـانی پێغەمبـەر ﷺ بکەین دەبینین پێغەمبەرمان ئەو کاتەی کە لە مەککەش بـووە، کـە خۆی و هاوەڵە بەڕێزەکانی چەوسێنراوەش بوون لە لایەن زلەزلـەکانی قوڕەیشەوە، لەبەرئەوە بوو کە دەیفەرموو: دەبێ تەنیا خـوا پەرسـتراو بێ‌و (لا اله الا الله) جگە لە خوا هـیچ پەرسـتراو نـین، ئێـساش زۆر کەس کە تەماشای مێژووی پێغەمبەر ﷺ دەکاتـەوە وادەزانـێ کـە زلەزلەکانی قوڕەیش و سەرانی شیرك و کوفر لە خۆشەویستی بتەکان بـووە کـە دژایـەتی پێغەمبـەریان کـردوە ﷺ ، نـەخێر، زۆربـەیان زانیویانـــە بتـــەکان هـــیچ نـــین، بـــەڵکو لـــە خۆشەویـــستی بەرژەوەندییەکانیان بووەو زانیویانە کە ئەگەر (لا اله الا الله) بکرێتە بەرنامەی ژیان خەڵك چی دیکە (ابوجهل، ابوسفیان، ولیدبن المغـيرة، نضربن الحارث...) ئەو زلەزلانـە ناپەرسـتن، کـە خۆیـان لـە خـەڵك کردبوو بە پەروەردگارو پەرستراو و خەڵکیان بـە کۆیلـەو ژێردەسـتی خۆیان دەزانی، چونکە (لا اله الا الله) پێش ئەوەی بریتی بێ لەوە کە جگە لە خوا لە کەسی دیکە مەپاڕێنەوەو سوێند بـە کەسـی دیکـە

مەخۆن و هیچ کەسێك و هیچ شتێکی دیکەتان لەو زیاتر خۆش نەوێ، پێش ئەوە بریتیە لەوە کە جگە لە خوا ملکەچی کەسی دیکە مەبن و فەرمانبەریی کەسی دیکە مەکەن، چونکە لە خوا پاڕانەوەش هەر ملکەچییە بۆ خوا (سبحانه وتعالى)، سوێند بە خوا خواردنیش هەر ملکەچییە بۆ خوا (تبارك وتعالى)، کەواتە لە ڕاستیدا (لا اله الا الله) یانی: نابێ هیچ کەس بەندایەتی بۆ بکرێ و ملکەچی بۆ بکرێ و ئەوپەڕی خۆشویستن و بەگەورەگرتن و ملکەچی بۆ بڕیار بدرێ بێجگە لە خوا (عزّوجل)، کەواتە هەرچی طاغوت و فیرعەون و دیکتاتۆرە دەبێ بازاڕی خۆی بپێچێتەوەو هیچیان شەرعیەتیان نامێنێ کە بڵێن: ﴿أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى﴾ (النازعات-٢٤). واتە: من پەروەردگاری هەرە بەرزتانم، وەك کە فیرعەون دەیگوت، یان وەك نەمروود کە دەیگوت: ﴿أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ﴾ (البقرة-٢٥٨) واتە: من ژیان ومردنی خەڵکم بەدەستە، یان وەك ئەبووجەهل کە دەیگوت: دەبێ من حەڵاڵ و حەرام دیاری بکەم و ئەمرو نەهی بەسەر خەڵکدا بکەم، کاتێك کە پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو (لا الـه الا الله) واتە: هەموو ئەو ڕژێم و دیکتاتۆرانەی کە هەواو ئارەزووەکانی خۆیانیان لە خەڵك کردۆتە بەرنامەی ژیان، هەروەها هەموو ئەو سیستەم و بەرنامانەی کە تەنیا لە خزمەتی بەرژەوەندیی طاغوت و دیکتاتۆرەکان دان و لە دژی خەڵك و جەماوەری چەوساوەن، دەبێ هەموو ئەوانە بازاڕی خۆیان بپێچنەوە، دیارە بۆیەش هەر ئەوانە بوون

کە لەگەڵ پێغەمبەرانی خوادا (علیهم الصلاة والسلام) تێکدەگیران، دەبینین هیچ پێغەمبەرێك نەهاتوە کە دیکتاتۆر و فیرعەونێك یەخەی پێ نەگرتبێ، ئـەوە مووسـایە فیرعـەون یەخـەی پـێ دەگـرێ، ئـەوە ئیبـڕاهیمەو نەمروود ڕێگەی پـێ دەگـرێ، ئـەوە موحەمـەدە ﷺ و ئەبووجەهل شەڕی پێ دەفرۆشێ، ئەوە هەموو پێغەمبـەرانن (علـیهم الصلاة والسلام) کە دیکتاتۆرو زلەزلەکان ڕێگەیان پێدەگرن.

جا بۆیە من زۆر بەجێگەی داخی دەزانم کـە وابزانـرێ ئیـسلام لـە خزمەتی زاڵـم و سـتەمکارو دیکتاتۆرەکـان دایـەو لـە زەرەو زیـانی خـەڵکی چەوسـاوەو ڕەشـوڕووتە!! لەکاتێکـدا بـە درێـژایی مێـژوو پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) مەشـخەڵ هـەڵگری ئـازادیی بـوون و بـانگی ئـازادیی و رزگارییـان بـەگوێی خەڵکـدا داوە، وە پێغەمبــەران هەمیــشە شــوێنکەوتووەکانیان بریتــی بــوون لــە: چەوسـاوەکان (مستـضعفین)، دوژمنـانی پێغەمبـەرانیش هەمیـشە بریتی بوون لە: خۆبەزلگرەکان، خۆشگوزەرانەکان، زیادەڕۆییکەرەکان (المـستکبرین، المترفـین، المـسرفین) ئائەوانـە دوژمنـەکانیان بـوون و شوێکەوتووانیـشیان ڕەشـوڕووت و چەوسـاوەو مـاف خـوراو و بـەش خوراوەکان بوون.

ئنجا ئایـا بۆچـی خـەڵکی چەوسـاوەو سـتەمدیدە شـوێن بـانگی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) کەوتوون؟!! چونکـــە:

١- بەرژەوەندیی ناشەرعیی ڕێگەی لـێ نەگرتوون.

٢- بەختەوەریی دنیاو دوارۆژی خۆیان لـە پـەیامی پێغەمبەرانـدا بینیوەتەوە.

خۆبەزلگرو دیکتـاتۆرو طـاغووتـەکانیش بۆیـە دژی پێغەمبـەران بوون، چونکە ئەگەر پـەیامی پێغەمبـەران بـچەسپێ و تـەنها خـوا پەرستراو بـێ، فیرعـەون ڕێگـەی پـەروەردگارێتی بەسـەر خەڵکـەوە نامێنێ و بۆی ناکرێ بڵێ: ﴿وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَهٍ غَيْرِي ...﴾ (القصص-٣٨)، واتە: ئەی دەستو پێوەندەکـەم جگـە لە خۆم پێم شك نایە پەرستراوێکی دیکەتان هەبێ و دەبێ هـەر مـن بپەرستن و بەندایەتیم بۆ بکەن! بەڵێ جا ئەگەر پەیامی پێغەمبەران بچەسپێ و تـەنیا هـەر خـوا پەرسـتراو بـێ، فیرعـەونی ئـەوکات و فیرعەونەکانی هاوچەرخیش ڕێگەیان نامێنێ بڵێن: خەڵکینـە دەبـێ بمانپەرستن و بەندەو کۆیلەی ئێمەبن، بەڵکو خەڵك لێیان ڕادەپـەڕن و پێیان دەڵێن، ئێوەش وەك ئێمە هەر بەندەو دروستکراوی خوان.

چـوارەم/ ئنجا با سـەرنج بـدەین داخـۆ کیـان و قـەوارەی ئیـسلامیی ئامانجی چـیەو ئیـسلام چـی دەوێ کـە دەبـێ دەسـەڵات بـە دەسـتی کەسانێکەوە بێت کە هەڵگری شەریعەتی خوان:

١- خوای دادگـەر دەفـەرموێ: یەکـەمین شـتێك کـە مـن هـەموو پێغەمبەرانی خۆمم لەو پێناوەدا ناردووە بریتیـە لـە چەسـپاندنی دادگەریی، لەو بارەوە ئەو ئایەتە زۆر جێگەی سـەرنجە کـە خـوای پەروەگار دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ

الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ..﴾ (الحديد-٢٥)، واتە: ئێمە پێغەمبەرانی خۆمانمان (علیهم الصلاة والسلام) بە بەڵگەی ئاشکراوە ناردوون، وە کتێب و تەرازومان پێداناردوون، (کتاب) واتە: بەرنامەی ژیان، تەرازوو (میزان)یش واتە: ئامرازی چەسپاندنی دادگەریی، جا خوای پەروەدگار دەفەرموێ: پێغەمبەرانمان هەموو بۆچی ناردوون و کتێب و تەرازومان بۆچی پێدا ناردوون؟ ﴿لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ﴾ بۆ ئەوەی خەڵك بەدادگەری بەڕێوەبچێت.

کەواتە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) هەموویان بۆ ئەوە هاتوون دادگەریی (عدل) بچەسپێنن، جا لێرەدا وشەی (القسط) لە ئایەتەکەدا (أل)ی لەسەرە واتە هەموو جۆرەکانی (عدل)، دادگەریی لە رووی ئابووری کە چینایەتیی و قڕیی و پڕیی نەبێت، دادگەریی لە رووی سیاسی کە چەوساندنەوەو زاڵم و مەزڵومیی نەبێت، دادگەریی لە ڕووی نەتەوایەتی کە هیچ نەتەوەیەك نەتەوەیەکی دیکە نەچەوسێنێتەوە، دادگەریی لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە واتە هیچ کەسێك نەڵێ: من هەر بەوەجاخ و رەچەڵەك لە فلان کەس گەورەترو رەسەنترم و ئەو لە خوار منەوەیە، بەڵێ پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) هەموویان بۆ چەسپاندنی دادگەریی نێردراون، بەتەئکیدیش دادگەری ناچەسپێ تا هێز و دەسەڵاتی سیاسی دەستەبەر نەبێت، بۆیە خوای زاناوشارەزا لەو ئایەتەدا کە ئاماژەمان پێکرد دوای ئەوەی

كە دەفـەرموێ: ﴿لِيَقُـومَ النَّـاسُ بِالْقِسْطِ ﴾ یەكسەر دوای ئـەوە دەفەرموێ: ﴿وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ..﴾واتـە: ئاسنیشمان ناردۆتە خوارێ كە هەم هێزو دەسەڵات و هەم سوودو كەڵكیشی تێدایە بۆ خەڵك، كە ئەوە ئاماژەیە بە تەكنۆلۆژیای سەربازی و مەدەنی، چونكە ماددەی سەرەكی تەكنۆلۆژیا بریتیە لە ئاسن، واتە ئەو بەڕێوەبردن و چەسپاندنی دادگەری یە پێویستی بە هێز (قوة) هەیە كە بە زاراوی ئەمڕۆ لە تەكنۆلۆژیای سەربازیی و مەدەنییدا خۆی دەبینێتەوە.

٢- یەكێكی دیكە لە ئەركەكانی كیان و قەوارەی ئیسلامی بریتیە لە: پاراستنی ژیانی خەڵك، هێمنی و ئاسایشی خەڵك، وەچە (نسل)ی خەڵك، ئابڕوو و كەرامەتی خەڵك، ماڵ و سامانی خەڵك.[٣٠]

بەڵێ بەڕێزان!

لە قورئاندا خوای كاربەجێ پێنج (٥) جۆرە سزای دیاری كردوون:

أ) دەفەرموێ: هەركەسێك كە كەسێك بكوژێ دەبێ بكوژرێتەوە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ..﴾ (البقرة-١٧٨) دواتر دەفەموێ: ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِيْ الأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ (البقرة-١٧٩)

---

٣٠) ئەم مەسەلەیە پێشتریش باسكرا، بەڵام بە كورتی و بە بۆنەیەكی دیكەی جیاوازەوە.

تۆڵە (قصاص)- واتە: کوشتنەوەی کەسێك کە بە ناحەق خـەڵك دەکوژێ و دەستی دەچـێتە خـوێنی خـەڵك- یەکێکـە لـە سـزا ئیسلامییەکان تاکو ژیانی خەڵك پارێزراو بێت.

ب) خوای دادگەر چوار (٤) جۆرە سزای دیاریکردوون بۆ هەرکەسێك کە خەڵك دەترسێنێ و ڕێگریی دەکات و هەڵدەکوتێتە سەر ماڵ و حاڵیان، هێمنـی و ئاسایـشیان تێـك دەدات، دەفـەرموێ: ﴿إِنَّمَا جَزَاء الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُواْ أَوْ يُصَلَّبُواْ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلافٍ أَوْ يُنفَوْاْ مِنَ الأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ (المائدة-٣٣) ، واتە: بێگومـان سزای ئەو کەسانە کە دژایەتی خواو پێغەمبەری خوا ﷺ دەکەن وە پەشێوی و ئالۆزیی و نائـارامیی لـە وڵاتـدا بڵاودەکەنـەوە ئاوایـە: ئەگـەر خـەڵکیان کوشـتبوو دەکوژرێنەوە، وە ئەگەر خەڵکیشیان کوشـتبوو و ماڵیـشیان لـە خەڵك ستاندبوو وێـڕای کـوژران هـەڵیش دەواسـرێن، وە ئەگـەر خەڵکیان نەکوشتبوو بەڵکو هەر ماڵیان لـێ سـتاندبوون ئـەوە دەسـتی ڕاسـتِ و پێـی چـەپیان دەبـڕدرێ، وە ئەگـەر بـە تـەنیا خەڵکیان ترساندبوو ئەوە دەردەکرێن و دووردەخرێنەوە[٣١] سـەرنج دەدەین لێرەدا خوای دادگەر تێکدانی هێمنیی و ئاسایشی خەڵك و وڵات، بە دژایەتی خۆی و پێغەمبەرەکـەی ﷺ لەقەڵـەم دەدات،

(٣١) ئـەم تەفـسیرە ڕای زۆربـەی توێـژەرەوان و شـەرعزانانی لەسـەرە لەگـەڵ هەنـدێك وردە جیاوازیی دا.

کەچی ئێستا تۆمەت بۆ ئەهلی ئیـسلام و تـەوژمی ئیـسلامیی دەکرێت کە ئیسلامییەکان هێمنی ئاسایـشی وڵات تێکـدەدەن و خوێن دەڕێژن و ئاواوئاوا دەکەن، بەڵام خوای کاربەجێ لەسـەرووی حەوت ئاسمانەوە بۆخۆی فەرمایشتی کردوە بڕیاری دەرکـردوە بـۆ پارێزگاری لێکردنی هێمنی و ئاسایش و ئارامی خـەڵك و وڵات، دەفــەرموێ: هەرکەسـێك هێمنــی و ئاسایـشی خـەڵك و وڵات تێکبدات و ئاشـووب و ئـاژاوە بنێتـەوە، ئـەوە دژایـەتی خـوا و پێغەمبەری خوای کردوە، وە بەپێی جۆری تاوانەکـەی ئـەو چـوار جۆرە سزایەی دیاری کردون کە باس کراون.

ج) وە بۆ چۆنیەتی سزادانی هەرکەسێك کـە بیـەوێ داوێـن پیـسیی بکات و وەچە(نسل)ی خـەڵك تێکـەڵ بکـات، وە دەســـتدرێژیی بکاتە سـەر نامووسـیان خـوای کاربـەجێ دەفـەمورێ: ﴿الزَّانِيَـةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَـةَ جَلْـدةٍ...﴾ (النور-٢) واتـە: ئافرەتی داوێن پیس (زیناکەر) و پیاوی داوێن پـیس (زیناکـەر) هەرکامێکیان یەکی سەد(١٠٠) قامچییان لێبدەن. کە زۆربـەی زانایان و توێژەرەوانی قورئان دەڵێن: لێرەدا مەبەست کچ و کوڕی زیناکەرن، ئەگەرنا ئافرەت کە شـووی کردبـێ و پیـاو کـە ژنـی هێنابێ ئەگەر زینا بکەن سزاکەیان لەوە قورسترەو دەبێ بکوژرێن بە شێوەی بەردباران کردن[٣٢] ئەوەش لە پێناوی ئەوەدا کە وەچەی

(٣٢) هەرچەندە من لەوبارەوە رایەکی دیکەم هەیەو پوختەکەی ئەوەیە کە بەردباران (رجم) کرانی ژن و پیاوی زیناکەر یان نەسخ کراوەتەوە،یان لەبواری سیاسەتی شەرعیدا بووە.

خەڵك پارێزراو بێو تێکەڵ نەبێ، چونکە ئەگەر بێت و سزاو تۆڵەیەك نەبێ خەڵك دەستی دەچێتە نامووسی خەڵك وە ڕابواردنی ناشەرعی و داوێن پیسی پەرەدەستێنێ و لە ئەنجامدا نازانرێ ئەو کوڕە یان ئەو کچە بابەکەی کێیە! وەك ئێستا لە ڕۆژئاوا منداڵی زۆڵ ئەوەندە زۆر بووە لایان بۆتە شتێکی ئاسایی کە منداڵ بابی خۆی ناناسێ، دەزانێ لە چ دایکێك بووە بەڵام باوکی ناناسێت!! جا بۆ پارێزگاریی لێکردنی وەچەی خەڵك و نەپچڕانی شیرازەی خێزان ئیسلام ئەو سزایەی داناوە کە باسمان کرد.

د) وە بۆ پارێزگاریی لێکردنی شەرەف و ئابڕوو و کەرامەتی خەڵك و بۆ ئەوەی هیچ کەس وا فێر نەبێت هەر لە خۆوە بوختانی داوێن پیسی بەخەڵك بکات، ئیسلام سزای بوختانی داناوە کە بریتیە لە هەشتا(٨٠) قەمچی، وەك دەفەرموێ: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (النور-٤)، واتە: وە ئەوانەی کە بوختان دەکەن بە ئافرەتانی پاك -هەروەها پیاویش هەمان حوکمی هەیە- سزایان ئەوەیە کە هەشتا(٨٠) قەمچییان لێبدرێت ئەگەر چوار شاهیدیان نەهێنا، وە لە دواییشدا بە فاسق لەقەڵەم دەدرێن و هەرگیز شایەدیی یان لێ وەرناگیرێت. ئەوەش سزای کەسێکە کە ئابڕووی خەڵك دەڕووشێنێ بە ناحەق.

ﻫ) سزای کەسێکیش کـە دەسـتدرێژی دەکاتـە سـەرماڵ و سـامانی خەڵك ئەوەیە کە دەستی ببڕدرێ، وەك خـوای دادگـەر دەفـەموێ: ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُواْ أَيْدِيَهُمَا جَزَاء بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِّنَ اللّهِ وَاللّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (المائدة-٣٨)، هەڵبەتـە دەسـت بڕینەکـە لـە هەموو حاڵێکدا نیە[٣٣] بەڵکو لە حاڵێك دایە کـە دەوڵـەتێکی ئیسلامیی هەبێ و ژیان و گـوزەرانی خـەڵکی دابـین کردبـێ، وە کەس لە برسان دزیی نەکات، واتە لەبـەر ئەوپـەڕی پێویـستی و ناچاریی دزیی نەکات، چـونکە ئیـسلام دەسـتی خـائین و ناپـاك دەبڕێ نەك دەستێك کە ناچـاریی ژیـان و لەبرسـان مـردن پـاڵی پێوەنابێت بۆ دزییکردن.

جـا لێـرەدا بـا تەماشـا بکـەین! ئایـا چ کاتێـك و لــە چ کۆمەڵگایەکـدا دەگونجـێ ئـەو سـزایانە جێبـەجێ بکـرێن و بچەسپێنرێن بۆ ئەوەی ژیـانی خـەڵك پـارێزراو بـێ، ئاسـایش و ئارامییـان پارێزراوبـێ، خێـزان و وەچـەیان سـەلامەت بـێ، وە کەرامەت و ئابڕوویان و ماڵ و سامانیان پارێزراو بێ؟! بێگومان کاتێك کـە دەسـەڵاتێکی سیاسـی هـەبێ، دەنـا ئەگـەر کیـان و قەوارەو سوڵتەیەکی شەرعی نەبێ ئەو سزایانە چـۆن دەچەسـپێن بەسەر تاوانبارانداا؟!!

---

(٣٣) هەروەها جێبەجێ کردنی هەموو سزا شەرعییەکانی دیکەش پەیوەستە بە هـەبوونی دەسـەڵات و کیـانێکی شـەرعییەوەو، رەخـسانی هەلومـەرجی گونجـاویش، بـە مـەرج گیراوە!

پێـنـجەم/ پاشان دەڵێین: بەبێ پابەندیی بە شەریعەتی خواوە بە هەموو لایەنەکانییەوە بەندایەتی ئینسان بۆ خوا نایەتـەدی، ئێمـە کـە لـە نوێژدا دەڵێین: ﴿ایاك نعبدُ وایاك نستعین﴾ تەنیا تۆ دەپەرستین وە تەنیا یارمەتی لە تۆ دەخوازین. ئایا چ کاتێك ئێمە تەنیا خوا دەپەرستین؟! دیارە لە کاتێکدا کە تەنیا بـە پێـی شـەریعەتی خـوا بەڕێوەبـچین، چونکە پەرستن و بەندایەتی واتە ملکەچیی ڕەهـا (مطلـق)، ئـەوەش کاتێك دەبێ کە لە هەموو لایەنەکانی ژیانماندا تەنیا ملکەچی خـوا بین خوای پەروەردگار فـەرمانڕەواو بەرنامـە دانـەرمان بـێ، وە هـەر بیـردۆزەو ڕێچکەیەکی دیکەی دەستکرد بە پووچەڵ و قرپۆك بزانین.

تەوەرەی چوارەم:

چـەند بنەڕەتێکـی گرنگـی حوکـم و سـیاسـەتی ئیسـلامیی

یەکەم: حوکمڕانی ڕەهـا (الحاکمیة المطلقة) تەنها هی خوایە.

خوای کاربەجێ حوکمڕانێتی بە واتای بەرنامـەدانان و دیـاریکردنی حەڵاڵ و حەرامی لە خۆیدا کـورت هـەڵێناوە، وەك فەرموویـەتی: ﴿إِنِ الْحُكْـمُ إِلاَّ لِلّـهِ﴾(یوسـف-٤٠) بەرنامـەدانان تـەنیا هـی خوایـە، وە دەفەرموێ: ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ (التین-٨) ئایا خوا (جل شأنه) کاربەجێترین فەرمانڕەواو کاربـەجێترین حـاکم نیـە؟! وە دەفـەرموێ: ﴿وَلا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا﴾ (الکهف-٢٦) واتـە: خـوای باڵادەسـت لـە حوکم و بەرنامە دانانیدا هیچ کەس ناکاتە هاوبەش.

دووەم: لـە کیـان و دەوڵـەتی ئیـسلامییدا دەسـەڵات بەدەسـت خەڵکـەوەیە.

بێگومـان زۆر کەس لەوەدا بەهەڵەدا چووە، هەرکە باسی حکوومەتی ئیسلامی کرا، دەڵێن: ئەوە حکوومەتی دینی و (تیۆکراسی)یـە، بـەڵام نەخێر، چونکە حکوومەتی تیۆکراسی حکوومەتی کڵێـسایی بـوو لـە ئەورووپاو رۆژئاوادا کە پاپا دەیگوت: من سێبەری خوام لەسـەر زەوی و پاپا هەربڕیارێکی دەرکردبایە چاوپۆشی لەوە بکە داخۆ لەگەڵ تەورات و

ئینجیل دەگونجیّ یان نا، هەموو بڕیارێکی پاپا بە دین لە قەڵەم دەدرا، چونکە دەیگوت: من وەکیل و نوێنەری خوام لەسـەر زەوی!! بـەڵام لـە ئیسلامدا گەورەو حاکمی مسوڵمانان نوێنەرو وەکیلی خوا نیـە لەسـەر زەوی، بەڵکو نوێنەرو وەکیلـی مـسوڵمانانە، جارێکیـان (أبـو مـسلم الخولانی) چوو بۆ لای موعاویەی کوڕی ئەبوو سوفیان، گوتی: (السلام علیك أیها الاجیـر) گوتیان بلّێ (أیها ألامیر) ئەویش تـا سـێ جـاران هەرگوتی (السلام علیك أیها الاجیـر) گوتیان بۆچی وا دەڵێی؟ گوتی: چونکە تۆ ئەی موعاویە مـسوڵمانان بـەکرێیان گرتـووی بـۆ ئـەوەی دینەکەیان بەسەردا جێبەجێ بکەی و بە پێی دینەکەیان ژینەکەیان بۆ هەڵسووڕێنی.

بەڵێ لە ڕاستیدا حوکمڕان و براگەورە لـە سیـستەمی حـوکمڕانیی ئیسلامیی دا وەکیلی مسوڵمانانە بۆ ئەوەی دینەکەیان بەسەردا پیـادە بکات، هەربۆیەش حوکمڕانی مـسوڵمانان جا ناوی خەلیفەیـە، ئـەمیرە، سەرۆکە، سوڵتانە، هەرناوێکی هەیە دەبێ لـەپێش مـسوڵماناندا و لـە هەموو خەڵك پتر پابەندیی شەرع بێ و لـە پـێش هـەموویان دا دەبـێ سزاکانی بەسـەردا بـچەسپێنرێن ئەگـەر هـات و تووشـی لادان و بـێ شەرعییەك بێت.

کەواتە لە ئیسلامدا دەسەڵات بەدەست گەل و خەڵك و جەماوەرەوەیە دەبێ و بۆخۆیان کاربەدەستانی خۆیان دیاریی بکەن، بەڵگـەش لەسـەر ئـەوە زۆرن، بـۆ وێنـە خـوای پـەروەردگار لـە قورئانـێدا هـەموو

دواندن(خطاب)ەکان ئاراستەی مسولّمانان دەکات و دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە، کەواتە کۆمەڵگاو خەڵك بە گشتی دوێندراوی خوای پەروەردگارەو هەموو ئەمرو نەهی یەکانی ئاڕاستەی خەڵك کراون نەك حوکمڕان چونکە کاربەدەست دیار نیەو دەبێ خەڵك دیاری بکات.

سێیەم: خەڵك لەسەر بنچینەی ڕاوێژ (شوری) مشوورخۆر و کاربەدەستانی خۆی دیاری دەکات.

خوای بەرزو بەتوانا دەفەرموێ: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾(الشوری-٣٨) کاروباری مسولّمانان لەنێو خۆیاندا بە ڕاوێژە، گرنگترین کاریشیان بریتیە لە دیاریکردن و هەڵبژاردنی کاربەدەست و حوکمڕانەکانیان، ئەویش لەسەر بناغەی ئەوەی کە کامیان لێهاتوو (کفاءة)یی زیاترەو شایستەترو لێوەشاوەترە، نەك کامیان دەوڵەمەندترە یان دەسەڵاتدارترە یان کامیان سپی پێستترە! نەخێر تەنیا ئەوە لەبەرچاو دەگیرێ کە کامیان تەقواو و لێهاتووییان ئەمانەت و توانای زیاترەو چاکتر دەتوانێ شەریعەتی خوایان بەسەردا جێبەجێ بکات، وەك خوا فەرموویەتی[٣٤]: ﴿..إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ﴾ (القصص-٢٦)

---

(٣٤) وەك گوتراوە: (ان خصوص السبب لایمنع شمول المعنی) ئەگەرنا دیارە کە ئەو قسەیە هی یەکێك لە دوو کچەکەی پیاوە صالّحەکەیە کە دوایی بووبە خەزووری مووسا (علیه السلام).

چـوارەم: یاسـادانان (تـشریع)ی زانایـان دەبـێ لەبـەر ڕۆشـنایی شـەریعەتدا و لە چوارچێـوەی شـەریعەتدا بێ.

ئەگەر هەندێك كەس بڵێن: ئێستا بەردەوام دنیا بەرەوپێش دەچـێ و كۆمـەڵگا پەرەدەستێنێ و چەندان مەسەلەو بابەتی نوێ دێنـە پێـشێ، ئنجا خۆ قورئـان ئایەتـەكانی سـنووردارن، هـەروەها فـەرموودەكانی پێغەمبەریش ﷺ دیارە ئەو مەسەلەو بابەتە نوێیانەش لـە قورئـان و فەرموودەدا حوكمیان بۆ دیاری نـەكراوە، ئـەدی چـۆن حوكمـەكانیان دەزانین؟!

لە وەڵامـدا دەڵێین:

لە ڕێگەی بیركردنەوەو كۆشش (اجتهاد)ی زانایانـەوە حـوكمی ئـەو مەسەلە نوێیانە دەردەهێنـرێن، وە لـە راسـتیدا دەقـەكانی قورئـان و سوننەتیش زۆر فـراوانن، بـەڵام زانایـانیش ئیجتیهـاد دەكـەن و یاسـا دادەنـێن لەبـەر رۆشـنایی شـەریعەتدا، وەك لـەم گفتوگۆیـەی نێـوان پێغەمبەری خوا ﷺ و (معاذبن جبل)دا دەبینرێ:

كاتێك پێغەمبەری خوا ﷺ، (معاذبن جبل)ی ڕەوانەی لای یەمـەن كرد پێی فەرموو: ((كیف تقضي أذا عرض لك القضاءُ؟ قال: أقـضي بكتاب الله، قال: فأن لم يكن في كتـاب الله؟ قـال: فبـسنة رسـول الله، قال: فأن لم يكن في سنة رسول الله؟ قال: أجتهد رأيي ولا آلُوا، فـضرب رسول الله صلى الله عليه وسلم على صدره وقال: الحمـدلله وفـق رسـولَ

رسول الله لما يرضي رسـول الله)) (أخرجـه أحمـد وأبـوداود والترمـذي والدارمي والبيهقي وأبن سعد).

واتە: ئەگەر کێشەیەکت هاتە لا چۆن دادوەریی دەکەی؟ گـوتی: بـە کتێبی خوا حوکم دەکەم، فەرمووی: ئەگەر لە کتێبی خوادا حوکمەکـە نەبوو؟ گوتی: بە سوننەتی پێغەمبـەری خـوا، فـەرمووی: ئەگـەر لـە سوننەتی پێغەمبەری خواش دا نەبوو؟ گوتی: کۆشش دەکـەم و بـەڕای خۆم دادوەریی دەکەم و کەمتەرخـەمیش ناکـەم- لـە گەیـشتن بـە ڕای ڕاست و دروستدا- ئنجا پێغەمبەری خوا ﷺ دەسـتی لـە سـینەی داو فەرمووی: ستایش بۆ ئەو خوایەی کە ڕەوانەکراوی پێغەمبـەری خـوای سەرکەوتوو کردوە بۆ شتێك کە مایەی ڕەزامەندیی پێغەمبەری خوایە.

پێنجەم: ئیسلام لە بوارەکانی جیهانبینی و ئیمان و عەقیدە و عیبادەت و ئەخلاقدا زۆر بە وردی نوختەی خستۆتە سەر پیت.

ئیسلام لە بوارەکانی جیهـانبینی و ئیمـان و عەقیـدەو عیبـادەت و ئەخلاقدا زۆر بە وردی نوختەی خستۆتە سەر پیت، بەڵام بۆ بوارەکـانی سیاسی و ئابووریی و کۆمەڵایەتی و جەنگ و ئاشـتی و ئەوانـە زیـاتر هێڵە سەرەکییەکان (خطوط عريضة)ی داناون، بۆچی؟! تاکو دەسـت و پێـی خـەڵك نەبەسـتێ، چـونکە ژیـانی ئینـسان زیـاتر لـە ڕووە ماددییەکەیەوە بەردەوام و بەخێرایی پەرەدەستێنێ و بەرەوپێش دەچێ،

واتە لە ڕووی سیاسی و ئیداریی و ئابووریی و کۆمەڵایـەتی و لـەڕووی ژیان و گوزەرانی ماددییەوە، بـەڵام لـە ڕووی ڕووحیـی و عەقیـدەیی و عیبادیی و ئەخلاقییەوە ئینسان لە سەرەتاوە چۆن بووە ئێستاش هـەر وایە، خوای پەروەردگار ناگۆڕێ، سروشت و فیطرەتی ئینسانیش ناگۆڕێ وەك خوا فەرموویەتی: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ (الروم-٣٣) ، کەواتە پەیوەندی نێوان ئینـسان و خـوا کـە لـە عەقیـدەو عیبادەتـدا خـۆی دەبینێتەوە، وە جەوهەری ئینسان کە لە ئەخلاقیـدا خـۆی دەبینێتـەوە، ئەوانە گۆڕانیان بەسەردا نایەت، بۆیە ئیسلام نوختـەی لـەو بوارانـەدا زۆر بە وردی خستۆتە سەر پیت، بەڵام لە بوارەکانی دیکەی سیاسەت و حوکمڕانیی و تەشـکیلی دەوڵـەت و بوارەکـانی ئـابووریی و جـەنگ و ئاشتی و کۆمەڵایەتیدا، ئیـسلام بۆشـاییەکی زۆری بەجێهێـشتوە کـە زانایان پێی دەڵێن: ناوچەی بەجێهێڵراو (منطقة العفـو) یـان (دائـرة المباح)، بۆچی؟!! تاکو زانایـان بـە بیرکردنـەوەو ڕامـان و ئیجتیهـادی خۆیـان و بـەپێی گـۆڕان و بـەرەوپێش چـوونی ژیـان و گـوزەران ئـەو بۆشاییانە پڕ بکەنەوە، بەڵام لەبەر ڕۆشنایی بنچینەکانی شەریعەتدا.

شەشـەم: دادگـەریی لـە کـوێ بـێ شـەرعی خـواش لەوێیـە، بەرژەوەندیی لە کوێ بێ شەرعی خواش لـەوێیە.

بنەمایەکی دیکە ئەوەیە کـە زانایـان وەك بنـچینەیەکی شـەرعیی لەسەری یەك دەنگن و دەڵێن: (أينما وجد العدل فـثم شـرع الله) یـان (أينما وجدت المصلحة فـثم شـرع الله) واتـە: دادگـەریی لـەکوێ بـێ شەرعی خواش لەوێیە، بەرژەوەندیی لەکوێ بێ شەرعی خواش لەوێیە.

هەندێك کەس دەپرسن:

باشە کاتێك کە ژیان بەرەوپێش دەچێ بۆ وێنە: کاتی خـۆی سـەیارە نـەبووە، بـەڵام ئێـستا ئێمـە بـەهۆی پەیـدابوونی سـەیارەوە یاسـای هاتوچۆمان پێویستەو قورئان و سوننەتیش باسـی یاسـای هاتوچـۆیان نـەکردوە، هـەروەها کۆمـەڵێك دیـاردەی دیکـە پەیـدابوون لـە نێـو کۆمـەڵگادا، ئەوانـە سیـستەمەکانی حـوکم پێویـستە ئیـدارەو میکانیزمێکیان بۆ دابنێ، جـا ئایـا ئیـسلام لـەوبارەوە دەڵـێ چـی و ئەوشتانە چۆن چۆنی لە شەرعدا جێگایان دەبێتەوە؟!

لە وەڵامـدا دەڵێیـن:

بەپێی ئەو بنچینەیەی کە گوتمـان زانایـان لەسـەری یـەك دەنگـن: (أينما وجد العدل فثم شرع الله) یان (أينما وجدت المصلحة فـثم شـرع الله) واتە: دادگەریی لەکوێ بێ شەرعی خواش لەوێیـە، بەرژەوەنـدیی لەکوێ بێ شەرعی خواش لەوێ یە.

بەڵێ بەپێی ئەو بنچینە شەرعییە كە وەك (الشاطبـي) دەڵێ: لـە تێوەڕامان ولێوردبوونەوە (استقراء)ی سەرجەم دەقـەكانی شـەریعەتەوە دەستگیرمان دەبێ، هەرشتێكیش ببێتە مایەی هێنانەدی بەرژەوەندیی و خێـرو قـازانجی خـەڵكی و چەسـپاندنی دادگـەریی ئـەوە هۆكـار (وسیلة)ێكی شەرعی و پەسندە و نەك دروستە بـەڵكو پێویـستە وەری بگرین و بەكاری بێنین، چونكە هەرشتێك فەرزێك پەكی لەسەر بكەوێ فەرزە: (مالایتم الواجب الاّ به فهـو واجـبٌ)و وە هۆكارەكـان حـوكمی ئامانجەكانیان هەیە (للوسائل حكم مقاصدها).

ئنجا زانایان دەڵێن كە دەگوترێ ئەو شتە شەرعییە یان ناشـەرعییە لــە بـواری مامەڵـەكان (معـاملات)ی وەك: سیاسـی و ئـابووریی و ئیدارییدا گرنگ ئەوەیە لەگەڵ دەق (نص)ێكی شەرعیدا دژ نەوەسـتێ نەك دەقی شـەرعی لەسـەر هـەبێ، بەڵگـەش لـەوبارەوە ئەوەیـە كـە (عومەری كوڕی خەتتاب) -خوا لێی رازی بـێ- وە سـەرجەم خەلیفـە ڕاشیدەكان كۆمەڵێك شتیان لەبواری ئیدارەو بەڕێوەبردندا لە دەوڵـەتی فـارس و رۆم وەرگرتـوە، بـۆ وێنـە: لـە سـەردەمی پێغەمبـەر ﷺ و ئەبوبەكردا -خوا لێـی رازی بـێ- بەندیخانـە (سـجن) نـەبووە، بـەڵام عومەر -خوا لێی رازی بێ- لە سەردەمی خۆیدا لە مەككە مـاڵێكی دیاری كردو كردی بە سجن ئەوەش كاتێك كە زانی لە دەوڵەتی فارس و رۆمدا سجن هەیـە، هـەروەها مەسـەلەی دیوانـەكان (دواویـن) وەك: دیوانی سەربازان(جند)و دیوانی خەراج (خراج)و دیوانی زەكـات. واتـە

ئەوە کە - لیستی ناوی سەربازەکان هەبێ، یان جێگای دیـاری کـراو و تایبەت بە کۆکردنەوەی زەکات و باج و خەراج هـەبێ- لـە سـەردەمی پێغەمبەر ﷺ ئەوە نەبوو، بەڵام عومەر خوا -لێی ڕازی بێ- داینـان، هەروەها پۆستەو گەیاندن پێشتر نەبوو، بـەڵام عومـەر دایمەزرانـد، وە هەروەها دواتر دەوڵەتی ئیسلامیی بـە پێـی گەشـەکردن و بـەرەوپێش چوونی زیاتر، کە لە گەل و نەتەوە جۆراو جۆرەکان هاتوونە ژێر سایەی، ئیدارياتی خـۆی فراوانتـــر کـردوە بــە سـوودوەرگرتن لـە ئـەزموونی دەوڵەتانی دیکە.

زۆر کەس وا دەزانێ کە دەبێ یاسای هاتوچۆش لە قورئاندا هـەبێ!! نەخێر ئەوە پێویستی بە دەقی شەرعیی ناکات، چونکە ئەوە پەیوەنـدی بە لایەنی هونەریی و ئەزموونی بەڕێوەبردنی کاروباری ژیانەوە هەیـە، گرنگ ئەوەیە لەگەڵ دەقێکی شەرعییدا تێك نەگیرێت.

حەوتەم: لە شەریعەتی ئیسلامییدا هەرشتێك سوودی هـەبێ بۆ خەڵك لە هەر کەسێکەوە بێت وەردەگیرێت.

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ((الحکمة ضالة المؤمن فحیثمـا وجدها فهو أحق بها)) (رواه الترمذي)، واتە: حیکمەت و شتی بەسوود شتێکە لە ئینسانی بڕوادار بزربووە، لە هەر شـوێنێك بیدۆزێتـەوە لـە هەموو کەس پێی شایستەترەو لە هەموو کەس زیاتر حەقی پێوەیەتی، واتە مسوڵمان ڕێگەی لـێ نەگیراوە، کە سوود وەرگرێ لـە ئـەزموونی

خەڵك، بۆ وێنە: ئێستا لەو وڵاتانە کە خـەڵکی مـسوڵمانیان تێدایـە بەڵام کۆمـەڵێك رژێمـی طـاغووتی حوکمیـان بەسـەردا دەکـەن کـە بەداخەوە زۆر کەس بە دەوڵـەتانی ئیـسلامیی ناویـان دەبـەن لـە نێـو ئەواندا دەوڵەتە عەرەبییەکان، کـە ئەوانـە دەوڵـەتی ئیـسلامیی نـین بەڵکو دەوڵەتی مسوڵمان نشینن، دەوڵەتی ئیـسلامی دەوڵەتێکـە کـە کاربەدەستەکەی مسوڵمانان هەڵیان بژارد بن بـە ڕاوێـژ و پـرس و ڕا، پاشان ئەو کاربەدەستە شەریعەتی خوا پیادە بکات و لە پێش هـەموو خەڵکیشدا مل کەچ بێ بۆ شەریعەتی خـوا، وە لەبەردەسـتی خـەڵك و میللەتیش دابێ و هەرکاتێك بڵێن: وەرە خوارێ یەکسەر بێتـە خـوارێ، جا ئێستا لەو وڵاتە مسوڵمان نـشینانەدا دەبیـنین مەسـەلەی دەسـتاو دەست پێکردنی دەسەڵات لە سەداسـەد پێـچەوانەی شـەرعە، چـونکە کابرا بە شێوەیەکی دیکتاتۆریی وەك (صـدام حـسین)ی زاڵـم، جڵـەوی حوکمڕانی دەگرێتە دەست و خـۆی بەسـەر گـەل و وڵاتـدا دەسـەپێنێ، هەڵبژاردنی ساختەش بەرپا دەکات و بەڕێـژەی (٩٩,٩٪) ش بەدەسـت دەهێنـێ، ئـەوە لـە حاڵێکـدا، کـە مەگـەر دەسـت و پێوەنـدە کاسەلێسەکانیان، ئەگەرنا هیچ کەسیش نایەوێن! کەچـی وای پیـشان دەدەن کە تێکڕای خەڵك و جـەماوەر لەگەڵیاندایـە، تەماشـا دەکـەین هـەتا دەمـرن لەسـەر کورسـییەکەی خۆیـان دەمێننـەوە، یـان تـا کودەتایەکی سەربازیان بەسەردا دەکرێ!

بەڵام دەبینین لە وڵاتانی ڕۆژئاوا کە ئێرە مسوڵمان نشینن و ئـەوێش کافرنشین، بەڵام میکانیزمێکی زۆر چاکیان داناوە کابرا چوار یان پێنج ساڵ سەرۆك کۆمار یان سەرۆك وەزیران دەبێ، خولێـك یـان دوون یـان سێیان کە خەڵکەکە لە دەستووردا لەسەری پێکهاتوون کاتێـك کـابرا کاتی دیاریکراوی خۆی تەواوکرد، دێتە خوارێ بـە لـەباری و یـەکێکی دیکە لە ڕێگای هەڵبژاردنەوە جێگەی دەگرێتەوە.

جا ئەوەی ئەوان دەیکەن شتێکی ڕەوایەو و شتی چاك هـەر کەسـێك بیکات هەر چاکە، جاری وایە کەسێك یان گەل و نەتەوەیەك بێ بڕوایە بەڵام خەسڵەتێکی باش و پەسندو مـسوڵمانانەی تێدایـە، جـاری واش هەیە کەسێك یـان گـەلێك مـسوڵمان یـان بـەناو مـسوڵمانە، بـەڵام خەسڵەت و سیفەتێکی یان زیـاتری کافرانـەو بـێ بڕوایانـەی تێدایـە، ئیـدی مـەرج نیـە هەرکەسـێك خـۆی بـە مـسوڵمان زانـی هـەموو سیفەتەکانی وەك ئیسلام دەڵـێ وابـن، وە مـەرج نیـە هەرکەسـێکیش کافر بوو هەموو سیفەتەکانی کافرانە بن، لە ڕۆژئـاوا کـە ڕای خـەڵك حیسابی بۆ دەکرێ و جەماوەر ڕێزی لـێ دەگـیرێ، ئـەوە بێگومـان لـە ئیسلامیشدا وایە، هەموو بانگەوازەکانی قورئان دەفەرموون: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ، يَا أَيُّهَا النَّاسُ ، يَا بَنِي آدَمَ) واتە: ئەی خەڵکینـە، ئـەی مرۆڤـــ، ئەی وەچەی ئادەم! ئەوە بۆ هەموو خەڵك بەگشتی کـە هـەموو خـەڵك دەدوێنێ وەك یەك، پاشان دەفەرموێ: (یاایها الـذین آمنـوا) واتـە: ئـەی بـڕواداران، کـە ئـەوانیش هـەموویان وەك یـەك دەدوێنـێ و هـەرگیز نەیفەرمووە ئەی کاربەدەستان! یان ئەی زانایـان! جـا کـە لـە ڕۆژئـاوا

حیـساب بـۆ خـەڵك و جـەماوەر دەكـرێ، لەڕاسـتیدا ئـەوە شـتێكی ئیسلامییە، وە دوایی كە دەسەڵاتدار دەچێتە سـەر كورسـی حـوكم بـە ئیرادەو هەڵبژاردنی خەڵك شتێكی شەرعیی و ئیسلامییە، لێـرەش كـە خـۆی دەسـەپێنێ شـتێكی كافرانەیـەو دیكتاتۆرانەیـەو هـیچ پەیوەندییەكی بە ئیسلامەوە نیە، بەڵێ لە نێو مسوڵمانان دایەو رەنگە كابرا خۆیشی بە مسوڵمان بزانێ، بەڵام بەڕاستی چوونە سـەر كورسـی حوكمەكەی و شێوەی حوكمڕانییەكەی و مانەوەی لەسـەر حـوكم هـیچ پەیوەندیی بە ئیسلامەوە نیە!!

كەواتە هەرشتێكی بەسوود جا چ لەڕووی سیاسی و حوكمڕانیی، چ لـە ڕووی ئیداریی، چ لە ڕووی ئابووریی، چ لە ڕووی فەرهەنگی، چ لـە ڕووی كۆمەڵایەتییەوە بـێ هەرشـتێك بـاش و بەكـەڵك و سـوودبێ، بێگومـان ئیسلام پێشوازیی لـێدەكات، وە هیچ شتێكی بەسوودیش نیـە لـە هـیچ كام لەبوارەكانی ژیاندا كە لەگەڵ هیچ ئایەتێكدا دژ بوەستێ، من لێرەدا رایدەگەیەنم و تەحەددا دەكەم ئەوانەی كوێرانە ڕەخنە لە ئیسلام دەگـرن و لە پشت پەردەی ڕەشەوە سەیری دەكەن من دەڵـێم بـا ئەوانـە بـێن بـزانم ڕەخنەو گلەیی زانستییانە و مەنتیقییانەی لە كوێی ئیسلام هەیە!

دەبا بێن ئەدی ئەوانە ناڵێن با بە زمـانی گفتوگـۆ و دیـالۆگ یەكـدی بدوێنین! دەفـەرموون بـا بێنـە مەیـدانی ڕەخنـەی بابەتییانـەو شـێوازی زانستییانە، بەڵام ئایا دەزانن كە شێوازی زانـستییانە ئەوەیـە تـۆ باسـی شتێك نەكەی و قـسەی دەربـارە نەكـەی كـە ئاگـاداریی و ئاشـنایەتیت لەگەڵیدا نەبێت؟! وە ئایا دەزانـن كـە ڕەخنـەی بابـەتیی و مەنتیقییانـە

ئەوەیە کە تۆ زاتی بەرانبەرو فیکرەکەی تێکەڵ نەکەی و لەبەرئەوەی کـە ڕقت لە لایـەنێکی ئیـسلامیی هەڵدەسـتێ و بۆخـۆت عـەلمانی، نەچـی هەموو حەقەکانی بکەی بەناحەق، وە ناحەقییـەکانی خۆیـشت هـەمووی بکەی بە حەق، هەر لەبـەر ئـەوەی تـۆ دژایـەتی ئیـدۆلۆژیت لەگەڵیـدا هەیە؟! شێوازی بابەتییانە ئەوەیە کە تـۆ وەك بابـەت (موضـوع) ەکـەی تەماشای فیکرەکە بکەی، ئیسلام وەك خۆی ببینـەو کـابرای ئیـسلامیی لـێ بەرەدەرێ، مادام ڕقت لە مـن هەڵدەسـتێ بـە شەخـسی زاتـی مـن مەهێنە نێو حیسابەکەو، بـەڵکو بابـەتی ئیـسلام تەماشـا بکـە بزانـە ڕەخنەت لەکوێی هەیە!! ئێستا ئەوانەی بە بێئاگـایی و کوێرانـە بـەنێو دەکەون و دەڵێن: ئیسلام بەکەڵك نایەت و لەپەنای ئیـسلامدا زوڵـم لـە کورد کراوەو مافەکانی زەوت کراون، ئێمـە دەپرسـین: ئایـا کـێ زوڵمـی کردوەو لە کوێ زوڵم کـراوە؟! ئایـا تـۆ ڕژێمـی (صـدام) کـە ڕژێمێکـی عـەلمانی و سۆشـیالیزمی و شـۆڤێنی بـووە لەسـەر ئیـسلامی حیـساب دەکـەی؟! بەڕاسـتی ئـەوە زوڵمێکـی زۆر گەورەیـە، مـن لـە زینـدانی ئەمریکییەکان بە سەرانی ڕژێمم دەگوت: ئێوە کاتی خۆی گـومڕا بـوون! ئایا دینی ئێـوەو بەرنامـەی ژیانتـان و پـەیڕەوی حیزبەکـەتان (حیزبـی بەعس) کابرایەکی گاور (میشیل عفلق) داینـەنابوو! ئێـوە مـسوڵمانی چی بوون کە بەدوای کابرایەکی دژ بە ئیـسلام کـەوتبوون؟! مـسوڵمانی کوێ بـوون لـە کاتێکـدا کـە سۆشـیالیزمی ڕۆژهـەڵات و شـۆڤێنیەتی عەرەبیتان بەیەکەوە موتوربە کردبوو کردبووتان بە دینی خۆتـان بـەناوی (وحدة، حرية، اشتراكية)؟! ئنجـا لـە راسـتیدا ئێمـە سـیمای (صـدام

حسين)و حيزبی بەعس زۆر جوان دەكەين ئەگەر بڵێيـن: مسوڵمان بوون و ئيسلاميان بـەڕێوەبردوە، وە ئيـسلاميش ناشـيرين دەكـەين و زوڵمێكـى گەورەی لـێدەكەين، وە زۆر بە ناحەقيش ديفاع لە (صدام)و ڕژێمە كوفرو عەلمانييەكەی دەكەين!!

كەواتە ئەوەی ڕەخنە لە ئيسلام دەگرێ دەبێ بێتە مەيدان و بڵێ: فـلان ئايەت و فلان فەرموودەيـە ئاوايـە، نـەك ديكتـاتۆرێكی وەك (صـدام) لەسەر ئيسلام حيساب بكات، يان ئەو ديكتاتۆر و كاربەدەستانەی كە لە ولاتانی عەرەبی و ئيسلامييدا هەن كە بە زۆری زۆرداری خۆيـان بەسـەر گەلانی مسوڵماندا سـەپاندوەو هـيچ شـتێكيان ناچـێتەوە سـەر شـەرع، لەسەر ئيسلاميان حيساب بكەی، كە ئيسلام لـە ئەسـڵدا بۆيـە هـاتوە دادگەريی بچەسپێنێ و ئەو جۆرە ديكتاتۆرانە لەنێو بەرێت و ئەو گەل و نەتەوە مەزڵووم و چەوساوە و ژێردەستانەی ئەوان خستووياننە قەفەسـەوە ڕزگارو دەربازيان بكات.

ئەوە كورتەيەك بوو لە ئامـاژە بـە هەنـدێك لـە بنـەماكانی حـوكم و سياسەت لە ئيسلامدا.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد ان لا اله الا انت استغفرك وأتوب اليك

دەربەنديخان

٢٠٠٥/٨/٢٠

نێـــوەڕۆك

ئەم نامیلکەیە

لێکۆڵینەوەیەکە لەبارەی حوکم و سیاسەتەوە لە ئیسلامداو ،چەند سەرنج و رونکردنەوەیەکی لەوبارەوە گرتونە خۆی و بە چەندان بەڵگەی بەهێز تێیدا سەلمێنراوە ،کە سیاسەت و حوکم و مشور خواردن لە کۆمەڵگاو خەڵک و سەرپەرشتی کردنی کارو باریان ، بەشێکی گرنگی ئیسلام و شەریعەتەکەی پێکدێنێ و ،بەهیچ جۆرێك ناگونجێ شەریعەت و سیاسەت لە یەك دابڕن ،ئەگەر بویستڕێ ئیسلام بەو شێوەیە ، کەخوای کاربەجێ ناردویەتی و بەو جۆرەی ،کە پێغەمبەری کۆتایی (صلی الله علیه وسلم) بەڕێوەی بردوە ،بناسرێ و پیادە بکرێ !

علی باپیر

نوسینگەی تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە و ڕاگەیاندن

هەولێر - شەقامی دادگا - ژێر تونێلی شێرین پالاس
ت: 2518138 – 2230908 – 2221695
موبایل : 07504605122 – 07701387291
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com